

PODRĘCZNIK

Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej znajdujące się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne

Podręcznik służący poprawie ochrony dzieci ze szczególnym uwzględnieniem dzieci będących ofiarami handlu ludźmi

Rękopis niniejszego podręcznika ukończono w lipcu 2019.

Wiele informacji na temat Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej znajduje się w internecie. Dostęp do nich jest możliwy poprzez witrynę FRA (fra.europa.eu).

Więcej informacji o Unii Europejskiej można znaleźć w portalu Europa (<http://europa.eu>).

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2020

Print	ISBN 978-92-9474-816-4	doi:10.2811/816798	TK-03-19-201-PL-C
PDF	ISBN 978-92-9474-804-1	doi:10.2811/02044	TK-03-19-201-PL-N

© Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Unia Europejska, 2020

Rysunek na okładce: © FRA

Powielanie materiałów jest dozwolone pod warunkiem podania ich źródła.

Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej znajdujące się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne

Podręcznik służący poprawie ochrony
dzieci ze szczególnym uwzględnieniem
dzieci będących ofiarami handlu ludźmi

Przedmowa

Co czwarta zarejestrowana ofiara handlu ludźmi w Unii Europejskiej (UE) jest dzieckiem. Chłopcy i dziewczęta padają ofiarami handlu prowadzonego w celu seksualnego wykorzystywania, w tym produkcji materiałów prezentujących seksualne wykorzystywanie dziecka, przymusowego żebractwa i działalności przestępczej oraz w innych celach. Są oni przywożeni na terytorium UE i przewożeni w jej obrębie, często na terenie własnego państwa członkowskiego. W ogromnej większości przypadków celem są dziewczęta. Dzieci będących zarejestrowanymi ofiarami, które pochodzą z UE, jest dwukrotnie więcej niż dzieci będących ofiarami niepochodzących z UE.

UE i państwa członkowskie muszą przestrzegać prawa dzieci „do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra”, zgodnie z wymogami określonymi w art. 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, a także chronić i propagować to prawo. Dzieci pozostają w centrum unijnego programu mającego na celu rozwiązanie problemu handlu ludźmi. W prawie Unii ustanowiono specjalną ochronę dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, niezależnie od ich narodowości lub statusu, w tym dostosowane podejście do usług wsparcia i silniejszą ochronę w toku postępowania karnego. Tego rodzaju podejście dostosowane do dziecka rozwinięto w szeregu programów dotyczących polityki mających na celu lepszą ochronę i resocjalizację dzieci.

W komunikacie z 2017 r. w sprawie nasilenia działań UE wymierzonych przeciwko handlowi ludźmi Komisja Europejska zobowiązała się wspierać przedstawicieli zawodów zajmujących się tym problemem w praktyce oraz odpowiednie organy w państwach członkowskich UE w ich wspólnych wysiłkach o kluczowym znaczeniu. Ścisła współpraca na wszystkich poziomach – krajowym i międzynarodowym – jest kluczowa dla ochrony praw dzieci oraz zapewnienia pomocy i wsparcia odpowiednich do wieku i płci, w tym w odniesieniu do opieki, zdrowia i edukacji.

Zapewnienie, by wszystkie ofiary zostały zidentyfikowane oraz miały dostęp do odpowiedniej pomocy i ochrony, ma priorytetowe znaczenie dla UE, jak stwierdzono w komunikacie z 2017 r. Ostatecznym celem jest jednak oczywiście całkowite wyeliminowanie takich przestępstw. Wymaga to dostrzeżenia problemu, uznania jego wagi i mówienia o tym, co często zostaje przemilczane. Niniejsze wytyczne wspierają taką postawę.

Dzieci są szczególnie narażone na zagrożenia. Bezbronność dzieci nie jest jednak jedynym czynnikiem powodującym, że stają się one ofiarami handlu ludźmi.

Handel ludźmi jest napędzany wysokimi zyskami, jakie generuje, oraz popytem na usługi wymuszane na ofiarach. Obecnie w UE wiele osób wykorzystuje dziewczęta i chłopców jak towar – często zupełnie jawnie. Różne podmioty czerpią z tego zyski, zarówno w sektorach legalnych, jak i nielegalnych. Zmiana tej przerażającej rzeczywistości musi zatem obejmować zwalczanie kultury bezkarności poprzez stawianie przed wymiarem sprawiedliwości sprawców, osób dopuszczających się wyzysku oraz tych, którzy czerpią z tego procederu dochody i korzystają z niego.

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej opracowała niniejsze wytyczne w ścisłej współpracy z Komisją Europejską, w ramach mandatu koordynatora ds. zwalczania handlu ludźmi. Wytyczne te mają się przyczynić do osiągnięcia podstawowych celów określonych w komunikacie z 2017 r. w sprawie nasilenia działań UE wymierzonych przeciwko handlowi ludźmi zgodnie ze zobowiązaniami zaciągniętymi we wspólnym oświadczeniu zobowiązania agencji UE z 2018 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi podpisanym przez dziesięć agencji UE. Współpraca w celu wyeliminowania tego przestępstwa i zagwarantowania praw ofiarom pozostaje jednym z naszych kluczowych obowiązków. Jesteśmy to winni ofiarom.

Dr Myria Vassiliadou

Koordinator UE ds. Zwalczania
Handlu Ludźmi

Michael O’Flaherty

Dyrektor Agencji Praw
Podstawowych Unii Europejskiej

Spis treści

PRZEDMOWA	3
JAK KORZYSTAĆ Z NINIEJSZEGO PODRĘCZNIKA?	9
ZAKRES PODRĘCZNIKA	13
CZĘŚĆ 1: RAMY PRAWNE	
I RAMY OCHRONY DZIECI	23
1.1. Ramy prawne	23
1.2. Zasady dotyczące praw dziecka	30
1.3. Zintegrowane systemy ochrony dzieci	32
CZĘŚĆ 2: 10 DZIAŁAŃ NIEZBĘDNYCH, ABY ZAPEWNIĆ DZIECIOM OCHRONĘ	37
Działanie 1: Identyfikacja, ustalenie tożsamości i przekazanie dziecka właściwym podmiotom	41
Działanie 2: Wyznaczenie opiekuna	53
Działanie 3: Wysłuchanie dziecka	56
Działanie 4: Ocena nadrzędnego interesu dziecka	66
Działanie 5: Koordynacja wszystkich podmiotów w państwie członkowskim	71
Działanie 6: Zaspokojenie potrzeb w zakresie ochrony	79
Działanie 7: Ustalenie jurysdykcji i współpraca transnarodowa	90
Działanie 8: Wspieranie dziecka w toku postępowań sądowych	109
Działanie 9: Określenie i wprowadzenie trwałych rozwiązań	119
Działanie 10: Monitorowanie dobra dziecka	127
ZAŁĄCZNIK 1: ODNIESIENIA DO AKTÓW PRAWNYCH	130
ZAŁĄCZNIK 2: WYBRANE PUBLIKACJE I ORZECZNICTWO	134
ZAŁĄCZNIK 3: LISTA KONTAKTÓW	141
ZAŁĄCZNIK 4: PRZEGLĄD ZAKRESU DZIAŁANIA ODPOWIEDZIALNYCH ORGANÓW ..	142

Rysunki i tabele

Rysunek 1: O jakich dzieciach jest mowa w niniejszym podręczniku?	14
Rysunek 2: Liczba dzieci będących zarejestrowanymi ofiarami handlu ludźmi w latach 2015–2016, pięć głównych państw członkowskich UE	19
Rysunek 3: Możliwe ryzyko związane z rutynowym przekazywaniem dzieci do państwa członkowskiego UE pochodzenia	22
Rysunek 4: Odpowiednie instrumenty	24
Rysunek 5: 10 działań mających na celu wsparcie dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, w tym będących ofiarami handlu ludźmi, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne	38
Rysunek 6: Strefa Schengen, stan na marzec 2019 r.	45
Rysunek 7: Mandat opiekuna.....	55
Rysunek 8: Informowanie dziecka i uwzględnianie jego poglądów w ramach wszystkich 10 działań.....	57
Rysunek 9: Elementy, które należy wziąć pod uwagę przy ocenie nadrzędnego interesu dziecka	69
Rysunek 10: Zasady ustalania jurysdykcji w sprawach dotyczących ochrony dzieci	92
Rysunek 11: Środki tymczasowe na podstawie art. 20 rozporządzenia Bruksela II bis.....	95
Rysunek 12: Przykłady ilustrujące środki tymczasowe i inne niż tymczasowe.....	96
Rysunek 13: Grupy, które mogą być zaangażowane we współpracę krajową i transnarodową	97
Rysunek 14: Zakres stosowania ogólnego rozporządzenia o ochronie danych oraz dyrektywy o ochronie danych w sprawach karnych...	107
Tabela 1: Zasady dotyczące praw dziecka ustanowione w instrumentach międzynarodowych i unijnych	31

Tabela 2:	Prawo do informacji przewidziane we właściwych przepisach prawa Unii.....	58
Tabela 3:	Wyraźne odniesienia do płci we właściwych przepisach prawa Unii	60
Tabela 4:	Odniesienia w instrumentach międzynarodowych, regionalnych i unijnych.....	81
Tabela 5:	Przewidziane w prawie Unii środki ochrony dzieci będących ofiarami w toku postępowania karnego	111

Jak korzystać z niniejszego podręcznika?

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) opracowała niniejszy podręcznik we współpracy z Biurem Koordynatora ds. Zwalczania Handlu Ludźmi Komisji Europejskiej. Ma on na celu wdrożenie działania przewidzianego w komunikacie z grudnia 2017 r. w sprawie nasilenia działań UE wymierzonych przeciwko handlowi ludźmi oraz opiera się na wspólnym oświadczeniu w sprawie zwalczania handlu ludźmi, podpisanym przez dziesięć agencji UE w 2018 r.

FRA zgromadziła informacje o praktykach stosowanych w państwach członkowskich UE, a wyniki omówiła z grupą ekspertów. Dyskusje te doprowadziły do określenia kluczowych obszarów, na które korzystnie wpłynąłby bardziej ustrukturyzowany zestaw wytycznych. Na podstawie zaleceń ekspertów FRA opracowała następnie główne elementy poniższego podręcznika. Podczas drugiego spotkania ekspertów w listopadzie 2018 r., którego gospodarzem był Eurojust w Hadze, poddano ocenie jego jakość. Do ekspertów należeli sędziowie, prokuratorzy i przedstawiciele organów centralnych, zgodnie z rozporządzeniem Bruksela II bis, a także zainteresowane strony reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, organizacje międzynarodowe, Eurojust, Europol i Komisję Europejską. W trakcie całego procesu uwzględniano też dalsze uwagi, szczególnie w kontekście ukierunkowanego wniosku skierowanego do Platformy Społeczeństwa Obywatelskiego UE oraz platformy elektronicznej mającej na celu walkę z handlem ludźmi, a także uwagi zainteresowanych stron pracujących na dziedzinie praw dziecka.

Podręcznik ten skierowany jest do specjalistów, którzy mogą mieć bezpośredni kontakt z dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej i potrzebującymi ochrony, w tym będącymi ofiarami handlu ludźmi, które znajdują się w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (UE) niż ich własne. Zazwyczaj dzieci te posiadają obywatelstwo państwa członkowskiego UE, a zatem mają prawo do swobodnego przemieszczania się w obrębie Unii Europejskiej.

Specjaliści, którzy mogą korzystać z niniejszego podręcznika, to przedstawiciele organów ścigania, pracownicy socjalni, pracownicy służby zdrowia, funkcjonariusze zajmujący się ochroną dziecka, opiekunowie, sędziowie, prawnicy, organizacje społeczeństwa obywatelskiego pracujące w dziedzinie ochrony dziecka, personel konsularny lub pracownicy organów centralnych wyznaczani zgodnie z rozporządzeniem Bruksela II bis (rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003), a także inne osoby, które mogą mieć kontakt z dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi. Podręcznik ten zapewnia również wsparcie podmiotom opracowującym prawa, procedury i protokoły

lub rozwijającym ramy współpracy w obrębie państwa członkowskiego lub między różnymi państwami członkowskimi UE.

Niniejszy podręcznik uwzględnia zadania i obowiązki całego szeregu podmiotów. Zawiera on sugestie na temat tego, w jaki sposób zacieśnić współpracę w obrębie państwa członkowskiego UE, a także między różnymi państwami członkowskimi UE. Określono w nim również rodzaje wsparcia, jakiego mogą udzielić odpowiednie agencje UE.

Niniejszy podręcznik podzielono na dwie części. We wprowadzeniu wyjaśniono zakres i cel podręcznika.

- W **części 1** określono właściwe ramy prawne regulujące ochronę dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej lub potrzebujących ochrony, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne, w tym dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Przedstawiono w niej cztery najważniejsze zasady ochrony dziecka wynikające z Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka. Podkreślono w niej, że środki stosowane w celu ochrony dzieci objętych zakresem niniejszego podręcznika muszą stanowić nieodłączny element krajowego systemu ochrony dzieci. Część 1 zawiera ogólne wytyczne zapewniające ramy do realizacji działań wymienionych w części 2.
- **Część 2** zawiera najważniejsze merytoryczne treści niniejszego podręcznika. 10 działań zawartych w części 2 przedstawia praktyczne sugestie na temat tego, w jaki sposób należy zaspokajać potrzeby takich dzieci w zakresie ochrony – od momentu ich identyfikacji do momentu wdrożenia i monitorowania trwałego rozwiązania.

W podręczniku znajduje się szereg ramek zawierających:

- cytaty: obejmujące cytaty pochodzące z dokumentów prawnych lub programowych;
- dodatkowe informacje obejmujące materiały lub badania pozwalające pogłębić wiedzę na dany temat;
- praktyczne narzędzia: obejmujące praktyczne materiały, takie jak podręczniki, listy kontrolne itp.

Więcej materiałów, w tym bibliografię, literaturę fachową, listy kontaktowe i przegląd obowiązków różnych organów i osób na poziomie państwa członkowskiego, można znaleźć w załącznikach.

Kluczowe terminy

Dziecko: dziecko oznacza „osobę poniżej 18 roku życia”.

Źródło: art. 2 ust. 6 dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi (2011/36/UE); zob. również art. 1 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka.

Domniemanie, że ofiara handlu ludźmi jest dzieckiem: „W przypadku gdy nie ma pewności co do wieku [osoby będącej ofiarą], a istnieją powody, aby sądzić, że osoba ta jest dzieckiem, [przyjmuje się] założenie, że dana osoba jest dzieckiem, tak by można było niezwłocznie zapewnić jej dostęp do pomocy, wsparcia i ochrony [...]”.

Źródło: art. 13 ust. 2 dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi (2011/36/UE).

Ofiara handlu ludźmi: „ofiara handlu ludźmi” oznacza osobę będącą ofiarą handlu ludźmi zgodnie z definicją zawartą w art. 2 dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi (2011/36/UE).

Handel ludźmi: w dyrektywie UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi (2011/36/UE) pojęcie „handlu ludźmi” definiuje się jako „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, w tym wymianę lub przekazanie kontroli nad tymi osobami, z zastosowaniem groźby lub przemocy bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, poprzez nadużycie uprawnień lub wykorzystanie sytuacji bezbronności, lub też wręczenie lub przyjęcie płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wyzysku”.

Wyzysk: „Wyzysk obejmuje, w szczególności, wyzyskanie innych osób do prostytucji lub innych form wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, w tym żebractwo, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, wyzyskiwanie do działalności przestępczej lub usunięcie organów”.

Jeżeli takie zachowanie „dotyczy dziecka, stanowi ono przestępstwo handlu ludźmi, nawet jeśli nie posłużono się żadnym ze środków wymienionych w ust. 1”.

Źródło: art. 2 dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi (2011/36/UE).

Zarejestrowane ofiary handlu ludźmi: obejmują zidentyfikowane ofiary handlu ludźmi oraz domniemane ofiary handlu ludźmi.

„Zidentyfikowane ofiary” oznaczają osoby, które zostały formalnie zidentyfikowane jako ofiary handlu ludźmi przez właściwe oficjalne władze w państwie członkowskim.

„Domniemane” lub „potencjalne” ofiary handlu ludźmi oznaczają osoby, które spełniają kryteria określone w dyrektywie 2011/36/UE, lecz które nie zostały formalnie uznane przez właściwe oficjalne władze za ofiary handlu ludźmi lub które nie zgodziły się na ich oficjalne lub prawne uznanie za ofiary handlu ludźmi.

Źródło: Komisja Europejska, Data collection on trafficking in human beings in the EU (Zbiór danych dotyczących handlu ludźmi w UE), 2018, s. 13.

Dziecko, które potrzebuje ochrony: „dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego lub gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa”.

Źródło: art. 20 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka.

Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej: dziecko niepozostające pod stałą opieką co najmniej jednego z rodziców, z jakiegokolwiek powodu i w jakichkolwiek okolicznościach.

Źródło: UN Guidelines for the Alternative Care of Children (Wytyczne ONZ w sprawie opieki zastępczej dla dzieci), pkt 29.

Opiekun: opiekun jest niezależną osobą, która zabezpiecza nadrzędny interes i ogólne dobro dziecka, i w tym celu uzupełnia jego ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Opiekun pełni rolę przedstawiciela ustawowego dziecka we wszystkich postępowaniach w taki sam sposób, w jaki swoje dziecko reprezentuje rodzic.

Źródło: Komitet Praw Dziecka, General Comment No 6 (komentarz ogólny nr 6), pkt 33.

Trwałe rozwiązanie: wszechstronne, bezpieczne i zrównoważone rozwiązanie to takie, które w największym możliwym stopniu uwzględnia długoterminowy, nadrzędny interes dziecka i jego dobro oraz jest zrównoważone i bezpieczne z tego punktu widzenia. Celem jest zapewnienie, aby dziecko mogło wchodzić w dorosłość w środowisku, które zaspokaja jego potrzeby i zabezpiecza jego prawa określone w Konwencji o prawach dziecka.

Źródło: Komitet ONZ do spraw Ochrony Praw Pracowników Migrujących i Członków ich Rodzin oraz Komitet Praw Dziecka ONZ, Joint General Comment No 3 (2017) and No 22 (2017) on the General Principles Regarding the Human Rights of Children in the context of International Migration (Wspólny komentarz ogólny nr 3 (2017) i nr 22 (2017) w sprawie ogólnych zasad dotyczących praw człowieka przysługujących dzieciom w kontekście międzynarodowej migracji), pkt 32 lit. j).

Organy centralne: organy wyznaczone przez każde państwo członkowskie UE do wspierania koordynacji we wdrażaniu rozporządzenia Bruksela II bis.

Źródło: rozporządzenie Bruksela II bis (WE) nr 2201/2003, art. 53–55.

Biuro Koordynatora ds. Zwalczenia Handlu Ludźmi Komisji Europejskiej opracowało przyjazne dla użytkownika zestawienie pojęć związanych z handlem ludźmi. Aby uzyskać więcej informacji, zob. [Key concepts in a nutshell](#) (Kluczowe pojęcia w skrócie).

Zakres podręcznika

Nie ma jednolitego podejścia w całej UE mającego na celu rozwiązanie problemu dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, w tym będących ofiarami handlu ludźmi, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne. Niniejszy praktyczny podręcznik ma na celu pomoc specjalistom:

- w identyfikowaniu dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, które potrzebują ochrony;
- w opracowywaniu niezbędnych środków ochrony i wsparcia;
- w ocenie nadrzędnego interesu dziecka;
- we wdrażaniu trwałego rozwiązania.

Przy podejmowaniu decyzji na temat ochrony dzieci i opieki nad nimi należy uwzględnić ich szczególne potrzeby związane między innymi z ich wiekiem, płcią i pochodzeniem. W podręczniku skoncentrowano się na problemie handlu dziećmi, stosując podejście uwzględniające aspekt płci i dostosowane do potrzeb dziecka oraz biorąc pod uwagę skutki konkretnej formy wyzysku, której ofiarami są dzieci.

Dzieci, o których mowa w niniejszym podręczniku

Zakresem stosowania niniejszego podręcznika objęte są dzieci, które spełniają **wszystkie trzy warunki** wymienione na [rysunku 1](#).

Rysunek 1: O jakich dzieciach jest mowa w niniejszym podręczniku?

Posiada **obywatelstwo** lub **dokument pobytowy** wydany przez UE/EOG/CH

Domniemywa się, że potrzebuje **ochrony**, np. jako ofiara handlu ludźmi

Jest pozbawione **opieki rodzicielskiej**

Uwagi: UE = Unia Europejska; EOG = Europejski Obszar Gospodarczy; CH = Szwajcaria.

Źródło: FRA, 2019.

Dzieci znajdujące się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne

Niniejszy podręcznik dotyczy dzieci znajdujących się w **innym państwie członkowskim UE niż ich własne**. W większości przypadków takie dzieci są obywatelami jednego z państw członkowskich UE. W niektórych przypadkach mogą posiadać dokument pobytowy jednego z państw członkowskich UE.

Dzieci mogą padać ofiarami handlu w obrębie państwa członkowskiego UE bez przekraczania żadnej granicy, przy czym wiele zasad i działań opisanych w niniejszym podręczniku odnosi się również do takich dzieci.

Dzieci, które potrzebują ochrony, w tym dzieci będące ofiarami handlu ludźmi

Niniejszy podręcznik dotyczy dzieci, które **potrzebują ochrony**. Ma on na celu wspieranie działań mających na celu rozwiązanie problemu handlu dziećmi i przeciwdziałanie temu procederowi. Aby rozwiązać problem handlu dziećmi, konieczne jest uwzględnienie szerszego kontekstu. W związku z tym niniejszy podręcznik ma zastosowanie nie tylko do dzieci, które zostały zidentyfikowane jako ofiary lub domniemane **ofiary handlu ludźmi**. Ma on również zastosowanie do dzieci, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE i które mogą być ofiarami handlu ludźmi, lecz nie zostały zidentyfikowane jako ofiary, lub w przypadku których istnieje podwyższone ryzyko, że padną ofiarami handlu ludźmi. W niniejszym podręczniku określa się je mianem „dzieci, które potrzebują ochrony”.

Dzieci znajdujące się w państwie członkowskim UE innym niż ich własne „potrzebują ochrony”, jeżeli nie mają warunków gwarantujących poziom życia odpowiadający ich rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu zgodnie z wymogami **Konwencji o prawach dziecka** (art. 27). Dzieci mogą nie mieć

dostępu do służby zdrowia, pracować w nieodpowiednich warunkach, nie chodzić do szkoły, być wykorzystywane seksualnie, zmuszane do żebractwa lub drobnej przestępczości. Mogą również być bezdomne lub mieszkać na ulicach.

Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej

W niniejszym podręczniku położono nacisk na **dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej**. Zasadniczo wyróżnia się dwa różne scenariusze, w których dziecko zostaje pozbawione swego środowiska rodzinnego: 1) dziecko nie ma rodziców, tj. jest sierotą, zostało opuszczone przez rodziców, nie ma opieki lub zostało odseparowane od swoich rodziców lub opiekunów prawnych w państwie, w którym zostało zidentyfikowane; 2) jego rodzice zostali pozbawieni wykonywania władzy rodzicielskiej z powodu niegodziwego traktowania lub zaniedbania, na przykład gdy uczestniczyli w wyzysku dziecka lub handlu dziećmi.

Gdy dzieci znajdują się pod opieką swoich rodziców, zastosowanie ma tylko część niniejszego podręcznika. Organy muszą na przykład podjąć kroki w celu zidentyfikowania dziecka będącego ofiarą, określenia tożsamości dziecka, wysłuchania dziecka i oceny jego nadrzędnego interesu. Organy muszą również określić trwałe rozwiązanie, biorąc pod uwagę rolę, jaką rodzice odgrywali w handlu ludźmi, ich miejsce pobytu oraz wszelkie orzeczenia sądowe zmieniające prawo pieczy nad dzieckiem lub ograniczające prawa rodzicielskie.

O jakich kwestiach nie ma mowy w niniejszym podręczniku

Zgodnie z art. 2 [Konwencji o prawach dziecka](#) państwa członkowskie UE są zobowiązane do ochrony dzieci niezależnie od ich statusu. W [General Comment No 6](#) (komentarzu ogólnym nr 6) przypomniano, że „spoczywający na państwach obowiązek ochrony dzieci na terenie jurysdykcji tych państw nie ogranicza się do dzieci będących obywatelami państwa strony, a zatem musi, o ile w treści konwencji wyraźnie nie zaznaczono inaczej, obejmować wszystkie dzieci – w tym ubiegające się o azyl, będące uchodźcami i migrantami – niezależnie od ich obywatelstwa, statusu imigracyjnego lub bezpieczeństwa”. Chociaż niektóre działania opisane i zalecenia zawarte w niniejszej publikacji można wykorzystywać w odniesieniu do różnych kategorii dzieci, które potrzebują ochrony, podręcznik jako całość nie obejmuje wymienionych poniżej kategorii dzieci.

Dzieci mające konflikt z prawem

Dzieci, które popełniły przestępstwo, muszą podlegać zwykłemu wymiarowi sprawiedliwości dla nieletnich istniejącemu w danym państwie członkowskim,

który będzie musiał uwzględniać gwarancje ustanowione na mocy dyrektywy w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym ((UE) 2016/800).

Dzieci, które ubiegają się o azyl lub są objęte procedurami powrotu i które nie są obywatelami państwa członkowskiego UE, Europejskiego Obszaru Gospodarczego ani Szwajcarii

Dorobek prawny UE w obszarze azylu i powrotu reguluje ochronę dzieci bez opieki, które ubiegają się o ochronę międzynarodową, którym przyznano taką ochronę lub które są objęte procedurami powrotu. Zawiera on zestaw przepisów i gwarancji mających na celu zapewnienie natychmiastowej ochrony i opieki. W przypadku gdy osoby ubiegające się o azyl przemieszczają się z jednego państwa członkowskiego UE do drugiego, zastosowanie mają przepisy rozporządzenia dublińskiego (rozporządzenie (UE) nr 604/2013), w których określono, które z państw członkowskich jest odpowiedzialne za rozpatrzenie ich wniosku, a co za tym idzie – za zapewnienie im niezbędnej ochrony i opieki. Środki zabezpieczające ustanowione na mocy prawa azylowego i migracyjnego zazwyczaj nie mają zastosowania do obywateli UE.

DODATKOWE INFORMACJE

Podręcznik europejskiego prawa

FRA wraz z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka opublikowała podręcznik europejskiego prawa dotyczącego azylu, granic i migracji. Podręcznik jest przeznaczony dla specjalistów w państwach członkowskich UE. W przystępny sposób prezentuje on przepisy UE oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Jeden z rozdziałów podręcznika poświęcony jest osobom o szczególnych potrzebach, w tym dzieciom bez opieki. Podręcznik jest dostępny w 25 wersjach językowych; istnieje też specjalna wersja dostosowana do prawa szwajcarskiego.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. *Podręcznik europejskiego prawa dotyczącego azylu, granic i migracji*, 2014.

Dlaczego potrzebny jest podręcznik dotyczący dzieci, które pochodzą z UE?

Prawo Unii mające na celu ochronę ofiar przestępstw oraz zapobieganie handlowi ludźmi i jego zwalczanie ma zastosowanie do wszystkich, niezależnie od obywatelstwa. Nie ma jednolitego podejścia mającego na celu rozwiązanie problemu dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, w tym będących ofiarami handlu ludźmi, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne.

W komunikacie zawierającym sprawozdanie w sprawie działań następczych w związku ze Strategią UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi oraz wskazanie dalszych konkretnych działań (grudzień 2017 r.) powierzono Komisji Europejskiej oraz FRA zadanie opracowania „praktyczn[ych] wytyczn[ych] mając[ych] pomóc w zacieśnieniu współpracy pomiędzy agencjami i współpracy międzynarodowej na rzecz zapobiegania handlowi dziećmi z UE, zapewnienia ochrony pokrzywdzonym dzieciom, znalezienia trwałych rozwiązań i zabezpieczenia praw dzieci przewidzianych w przepisach unijnych i prawie międzynarodowym”.

Wiele innych środków ustanowionych na mocy prawa Unii, które mają na celu ochronę dzieci, ma jednak zastosowanie wyłącznie do osób, które nie są obywatelami UE, państwa należące do Europejskiego Obszaru Gospodarczego ani Szwajcarii. Istnieje zatem luka. Istnieją trzy powody przemawiające za stworzeniem specjalnego podręcznika dotyczącego dzieci, które pochodzą z UE.

1. Obywatele UE oraz osoby posiadające dokumenty pobytowe mogą przemieszczać się swobodnie w obrębie UE

Obywatele UE mają prawo do swobodnego przemieszczania się w obrębie UE zgodnie z art. 3 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), art. 20 ust. 2 lit. a) i art. 21 oraz tytułem IV Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), a także art. 45 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Obywatele UE mają prawo do swobodnego przemieszczania się i pobytu w państwach członkowskich UE, chociaż prawo to podlega pewnym ograniczeniom i warunkom określonym w prawie Unii. Geograficzna przestrzeń swobodnego przepływu rozciąga się na Islandię, Liechtenstein, Norwegię oraz Szwajcarię zgodnie z porozumieniami zawartymi z Europejskim Obszarem Gospodarczym i Szwajcarią. Zgodnie z [dyrektywą w sprawie swobodnego przemieszczania się](#) (2004/38/WE), jeżeli obywatele UE przebywają w innym państwie członkowskim UE niż ich własne przez okres krótszy niż trzy miesiące, nie podlegają oni żadnym wymogom rejestracji. Zgodnie z art. 21 [Konwencji wykonawczej do układu z Schengen](#) osoby posiadające dokumenty pobytowe wydane przez jedno z państw członkowskich UE również mogą swobodnie przemieszczać się przez okres nieprzekraczający trzech miesięcy po terytoriach pozostałych państw członkowskich UE, które obejmują wszystkie państwa członkowskie UE i państwa stowarzyszone w ramach Schengen z wyjątkiem Irlandii i Zjednoczonego Królestwa. Brak kontroli granicznych na terenie strefy Schengen oraz liberalne obowiązki w zakresie rejestracji zmniejszają prawdopodobieństwo kontaktu z władzami obywateli UE oraz osób posiadających dokumenty pobytowe wydane przez państwo członkowskie UE. Zmniejsza to szansę na wykrycie ofiar handlu ludźmi. Ponadto przekazywanie takich osób do ich

państwa członkowskiego UE pochodzenia może odbywać się szybko w porównaniu z gwarancjami proceduralnymi, jakie wiążą się z procedurami powrotu w przypadku osób niebędących obywatelami UE.

2. Środki zabezpieczające opracowano głównie w ramach dorobku prawnego UE w zakresie azylu i migracji

Środki zabezpieczające ustanowione w dorobku prawnym UE w zakresie azylu i migracji zazwyczaj nie mają zastosowania do obywateli UE. Zgodnie z Protokołem nr 24 do [Traktatu o Unii Europejskiej](#) oraz [Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej](#) w sprawie prawa azylu dla obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej państwa członkowskie UE należy uważać za bezpieczne państwa pochodzenia, co oznacza, że jeżeli obywatel UE złoży wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, musi on (z pewnymi wyjątkami) zostać uznany za niemożliwy do rozpatrzenia. Środki zabezpieczające przewidziane w art. 10 [dyrektywy powrotowej](#) (dyrektywa 2008/115/WE) dotyczące powrotu i wydalania dzieci bez opieki mają zastosowanie wyłącznie do osób, które nie są obywatelami państwa członkowskiego UE, państwa należącego do Europejskiego Obszaru Gospodarczego ani Szwajcarii; ta sama zasada ma zastosowanie do ułatwienia dzieciom, które zostały nielegalnie zatrudnione, wnoszenia skarg na mocy art. 9 i art. 13 [dyrektywy w sprawie kar wobec pracodawców](#) (dyrektywa 2009/52/WE). Szereg narzędzi opracowanych w kontekście migrujących dzieci zaprojektowano z myślą o dzieciach pochodzących spoza UE i nie mają one zastosowania – lub mają zastosowanie tylko do pewnego stopnia – do dzieci, które pochodzą z Unii Europejskiej.

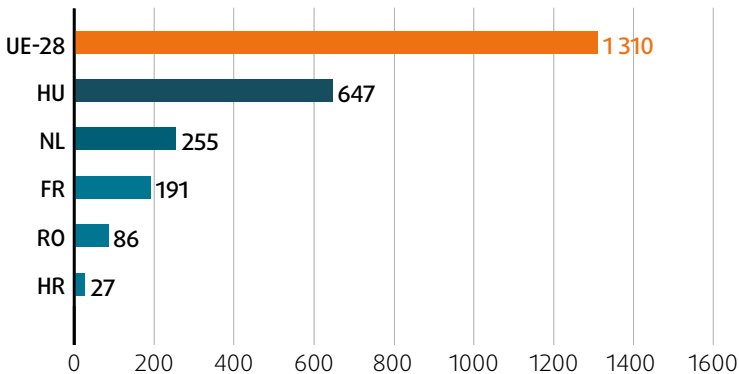
3. Wiele dzieci pada ofiarami handlu ludźmi w obrębie UE

Chłopcy i dziewczęta w dalszym ciągu padają ofiarami handlu ludźmi w obrębie UE. Padają oni ofiarami handlu prowadzonego w celu seksualnego wykorzystywania, w tym produkcji materiałów prezentujących seksualne wykorzystywanie dziecka (w szczególności dziewcząt), przymusowego żebractwa, przymusowej działalności przestępczej, a także w innych celach.

Według [drugiego sprawozdania z postępów w zwalczaniu handlu ludźmi](#) (2018) autorstwa Komisji Europejskiej oraz zbioru danych dotyczących handlu ludźmi w UE ([Data collection on trafficking in human beings in the EU](#)) z 2018 r. (tabela 3.8.8), spośród wszystkich ofiar zarejestrowanych w UE w latach 2015–2016 23 % stanowiły dzieci. Spośród 2 206 zarejestrowanych ofiar będących dziećmi 1 310 było obywatelami UE, przy czym ponad 84 % z nich stanowiły dziewczęta. Dzieci będące

zarejestrowanymi ofiarami handlu ludźmi miały najczęściej obywatelstwo jednego z następujących państw UE: Węgier (647), Niderlandów (255), Francji (191), Rumunii (86) i Chorwacji (27) (rysunek 2). Dane te dotyczą osób pozostających w kontakcie z władzami i innymi organizacjami. Istnieją powody, by przypuszczać, że wiele ofiar pozostaje niewykrytych.

Rysunek 2: Liczba dzieci będących zarejestrowanymi ofiarami handlu ludźmi w latach 2015–2016, pięć głównych państw członkowskich UE

Źródło: Komisja Europejska, 2018 [Data collection on trafficking in human beings in the EU, tabela 3.8.8].

Chociaż Komisja nie posiada danych statystycznych dotyczących ofiar handlu ludźmi opartych na pochodzeniu etnicznym, w sprawozdaniach państw członkowskich UE podkreślono, że osoby należące do wspólnot romskich są szczególnie narażone na zagrożenia, w szczególności kobiety i dzieci, w przypadku których handlarze ludźmi wykorzystują pokrewieństwo i powinowactwo. Jak wskazuje Europol, Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy i Szkolenia w Dziedzinie Egzekwowania Prawa, w swoim sprawozdaniu sytuacyjnym *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of under-age victims in the EU* (Siatki przestępcze zaangażowane w handel małoletnimi ofiarami w UE i ich wyzysk) (2018), dzieci ze wspólnot romskich są szczególnie narażone na zagrożenia. W badaniu Komisji Europejskiej dotyczącym grup najbardziej zagrożonych handlem ludźmi (*European Commission's study on high-risk groups for trafficking*) podkreślono problem rosnącej liczby dziecięcych małżeństw, przy czym ofiary i sprawcy w większości pochodzą z pewnych grup należących do wspólnoty romskiej. Grupa ekspertów do spraw działań przeciwko handlowi ludźmi (GRETA), która monitoruje wdrażanie Konwencji Rady Europy w sprawie działań

przeciwko handlowi ludźmi, donosi również o przypadkach handlu romskimi dziewczętami w celu przymusowych małżeństw.

Ryzyko związane z szybkim przekazywaniem dziecka do jego państwa miejsca zwykłego pobytu

Państwa członkowskie UE zazwyczaj przyjmują jedno z następujących trzech podejść wobec dzieci, co do których istnieje przypuszczenie, że pochodzą z UE, są bez rodziców i uznaje się, że potrzebują ochrony:

1. Większość państw członkowskich UE wdraża rozwiązania *ad hoc* dla każdego przypadku, co zazwyczaj prowadzi do szybkiego i rutynowego przekazania dziecka z powrotem do państwa członkowskiego UE obywatelstwa dziecka lub jego miejsca zwykłego pobytu, po nawiązaniu pierwszego kontaktu z urzędem konsularnym.
2. Niektóre państwa członkowskie UE wdrażają bardziej strukturalne rozwiązania oparte na ramach współpracy ustanowionych w [rozporządzeniu Bruksela II bis](#) (rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej), poparte bardziej dogłębną oceną sytuacji. Państwa członkowskie UE są jednak zdania, że mechanizm ten jest zbyt powolny.
3. Niektóre państwa członkowskie UE korzystają z umów dwustronnych między dwoma państwami członkowskimi UE, by zapewnić współpracę w przekazaniu dziecka.

Praktyka stosowana przez większość państw członkowskich UE – szybkie przekazanie dziecka do państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu – opiera się na przeświadczeniu, że co do zasady wszystkie państwa członkowskie UE są bezpieczne. Praktyka ta wynika również zasadniczo z prawa dziecka do mieszkania z rodzicami, jeżeli nie jest to sprzeczne z nadrzędnym interesem dziecka, zgodnie z art. 9 [Konwencji o prawach dziecka](#).

Niezależnie od tego, jak ważne jest prawo dziecka do mieszkania ze swoimi rodzicami, władze muszą się w pierwszej kolejności upewnić, czy powrót do środowiska rodzinnego jest dla dziecka bezpieczny. W celu zagwarantowania, by środki były zrównoważone, oraz w celu znalezienia trwałych rozwiązań wszelkie działania należy podejmować po przeprowadzeniu indywidualnej oceny konkretnej sytuacji dziecka, w tym okoliczności, które doprowadziły do tego, że dziecko zostało pozbawione opieki rodzicielskiej i potrzebuje ochrony. Konieczna jest również ocena rodziny, by stwierdzić, czy powrót dziecka jest w ogóle możliwy, w przypadkach gdy rodzina

może być odpowiedzialna za tę sytuację, na przykład gdy „zaoferowała” dziecko handlarzowi ludźmi, fizycznie, psychicznie lub seksualnie wykorzystywała dziecko lub wyrzuciła je z domu rodzinnego.

W przypadku handlu w obrębie UE Europol podkreśla, że rodziny często odgrywają czynną rolę w wyzysku swoich dzieci. W niektórych przypadkach tylko dzieci są przedmiotem handlu ludźmi, jednak czasami rodzice im towarzyszą – albo również jako ofiary handlu ludźmi, albo jako sprawcy.

Handel dziećmi w obrębie UE: udział rodziców

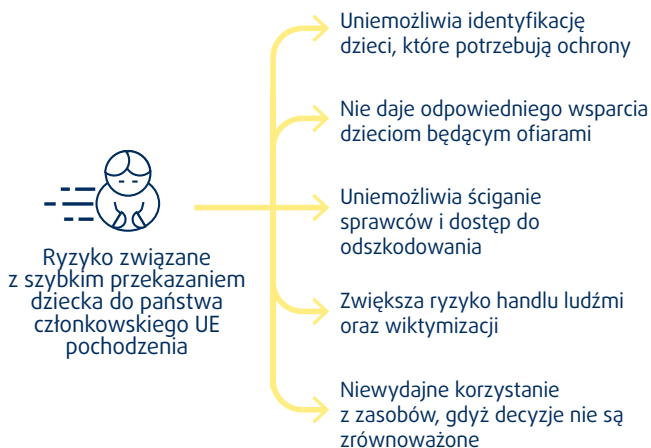
„Jednym z najpoważniejszych aspektów tego zjawiska jest rola rodziny. Europol regularnie otrzymuje doniesienia wywiadowcze, które zawierają szczegółowe informacje na temat dzieci sprzedawanych siatkom przestępczym przez swoich rodziców, gdy przestępcy wykorzystują ubóstwo rodzin. W innych przypadkach sami rodzice są zaangażowani w handel i wyzysk własnych dzieci”.

Sprawozdanie sytuacyjne Europolu: „Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of under-age victims in the EU” (Siatki przestępcze zaangażowane w handel małoletnimi ofiarami w UE i ich wyzysk), 2018, s. 8.

Automatyczne i szybkie przekazanie dziecka bez odpowiedniej oceny sytuacji stwarza inne rodzaje ryzyka, jak wskazano na [rysunku 3](#). Na przykład dzieci mogły zostać umieszczone w miejscu, w którym były ofiarami niegodziwego traktowania lub handlu ludźmi, co stwarzało ryzyko, że ponownie staną się ofiarami. Szybkie przekazanie może również utrudnić zgromadzenie dowodów przestępstwa handlu ludźmi, uniemożliwiając tym samym wszczęcie postępowania karnego wobec sprawcy lub sprawców, lub pozbawić dziecko odpowiedniej pomocy i ochrony.

W celu zagwarantowania, by środki były zrównoważone, oraz w celu znalezienia trwałych rozwiązań wszelkie działania należy podejmować po przeprowadzeniu indywidualnej oceny konkretnej sytuacji dziecka, w tym okoliczności, które doprowadziły do tego, że dziecko zostało pozbawione opieki rodzicielskiej lub potrzebuje ochrony.

Rysunek 3: Możliwe ryzyko związane z rutynowym przekazywaniem dzieci do państwa członkowskiego UE pochodzenia

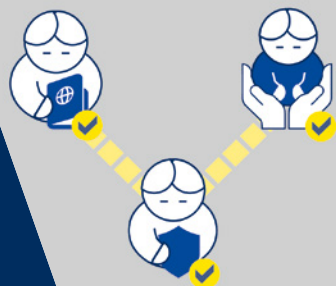
Źródło: FRA, 2019.

Władze powinny zapobiegać sytuacjom, w których dzieci, które zostały odesłane do swojego państwa członkowskiego UE pochodzenia, ponownie padają ofiarami handlu ludźmi (zostając ponownie wwiezione, w ramach procedury handlu ludźmi, do państwa członkowskiego UE, w którym zostały znalezione, albo do innego państwa członkowskiego UE), a tym samym znowu potrzebują pomocy. Zrównoważone środki zapewniają również wydajne wykorzystanie publicznych zasobów ludzkich i finansowych w państwach członkowskich UE.

W niniejszym podręczniku położono nacisk na ocenę nadrzędnego interesu dziecka na wczesnym etapie i ma on na celu zapewnienie wsparcia działaniom, które są odpowiedniejsze dla dziecka i bardziej zrównoważone.

→ W załączniku 2 zawarto niewyczerpujący wykaz opracowań zawierających informacje na temat dzieci będących ofiarami handlu ludźmi lub w inny sposób wykorzystanych przez grupy przestępcze.

Część 1: Ramy prawne i ramy ochrony dzieci

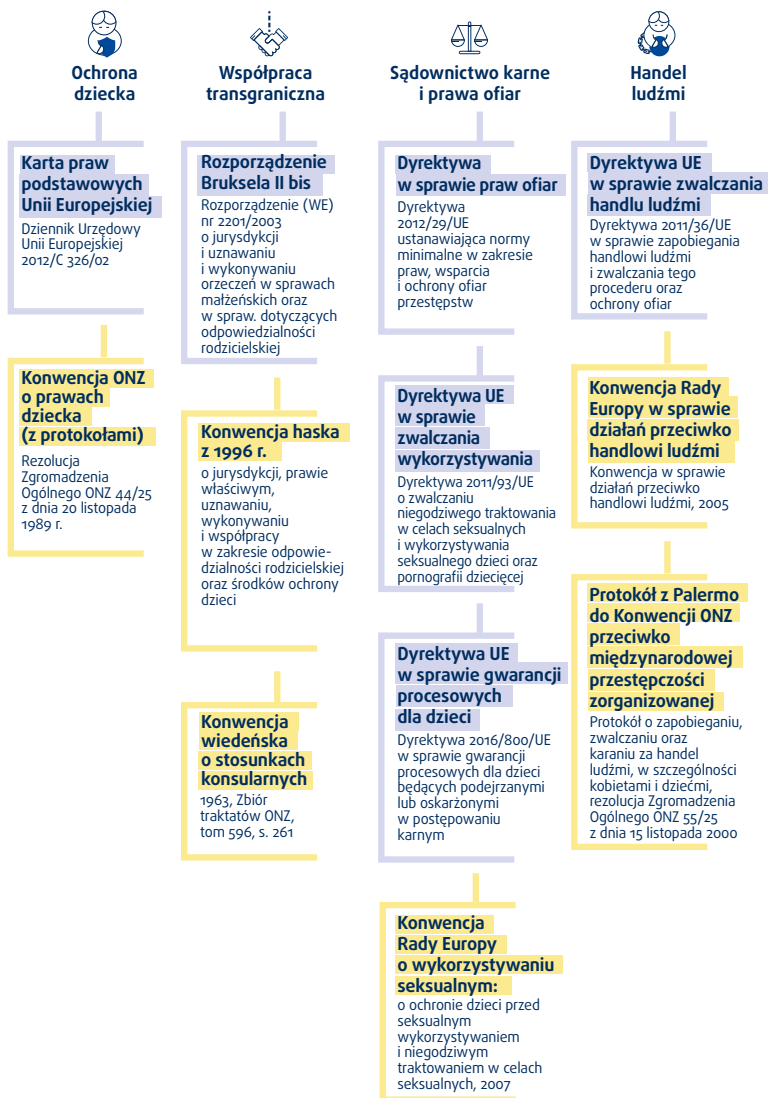

W części 1 określono właściwe ramy prawne i zasady ochrony dzieci, na których opiera się niniejszy podręcznik. Szereg instrumentów międzynarodowych i europejskich dotyczy ochrony dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne. Podczas wdrażania działań sugerowanych w części 2 czytelnik powinien kierować się czterema zasadami ochrony dziecka zapisanymi w [Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka](#). Działania podejmowane w celu wspierania dziecka muszą być częścią krajowego zintegrowanego systemu ochrony dzieci.

1.1. Ramy prawne

W niniejszej sekcji przedstawiono pokrótce najważniejsze instrumenty prawne, które stanowią podstawę wskazówek zawartych w niniejszym podręczniku. Oprócz ogólnych przepisów dotyczących ochrony dzieci w transgranicznych sprawach z zakresu ochrony dzieci zastosowanie znajdują różne dziedziny prawa. Instrumenty te można podzielić na trzy kategorie: instrumenty mające promować współpracę transgraniczną, instrumenty mające chronić ofiary przestępstw oraz instrumenty zwalczające handel ludźmi. Przedstawiono je na [rysunku 4](#).

Rysunek 4: Odpowiednie instrumenty

Uwagi: Instrumenty prawa Unii zapisano kolorem niebieskim. Rozporządzenie Bruksela II bis jest przedmiotem rewizji; przewiduje się, że nowy tekst zostanie przyjęty w 2019 r.
Źródło: FRA, 2019.

→ Pełen wykaz odpowiednich wiążących i niewiążących instrumentów znajduje się w załączniku 1: odniesienia do aktów prawnych.

1. Ogólne instrumenty ochrony dzieci

Dwoma nadrzędnymi dokumentami zawierającymi ogólne zasady ochrony dzieci są Karta praw podstawowych Unii Europejskiej i Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka.

- W art. 24 [Karty praw podstawowych Unii Europejskiej](#) ustanowiono prawo dzieci do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra, oraz do swobodnego wyrażania własnych poglądów. Poglądy te powinny być brane pod uwagę stosownie do ich wieku i stopnia dojrzałości (art. 24 ust. 1); prawo do uwzględniania przede wszystkim nadrzędnego interesu dziecka we wszystkich działaniach dotyczących dzieci (art. 24 ust. 2); oraz prawo do utrzymywania stałego, osobistego związku i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców (art. 24 ust. 3). W art. 5 ust. 3 zakazuje się handlu ludźmi.
- [Konwencja o prawach dziecka](#), ratyfikowana przez wszystkie państwa członkowskie UE, gwarantuje szeroki zakres praw obywatelskich, kulturalnych, ekonomicznych, politycznych i społecznych odnoszących się do dzieci. W konwencji nałożono na państwa członkowskie UE obowiązek ochrony dzieci przed przemocą, krzywdą lub zaniedbaniem bądź złym traktowaniem lub wyzyskiem, w tym wykorzystywaniem w celach seksualnych (art. 19). W art. 20 zagwarantowano specjalną ochronę i pomoc dzieciom pozbawionym czasowo lub na stałe swojego środowiska rodzinnego. W konwencji przewidziano również ochronę przed wyzyskiem, w tym wykorzystywaniem seksualnym (art. 34–36), oraz obowiązek pomocy w powrocie do zdrowia fizycznego i psychicznego oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą wyzysku, niegodziwego traktowania lub zaniedbania (art. 39). Prawa te mają zastosowanie do wszystkich dzieci znajdujących się na obszarze jurysdykcji umawiających się państw. W [Protokole fakultatywnym do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii](#) określono dodatkowe definicje i środki ochrony.

DODATKOWE INFORMACJE

Wytyczne ONZ w sprawie dzieci bez opieki

Komitet Praw Dziecka, organ nadzorczy ustanowiony na podstawie Konwencji o prawach dziecka, zawarł wytyczne dotyczące traktowania dzieci bez opieki w komentarzu ogólnym nr 6. Uwzględniono w nich szczególne potrzeby dzieci, m.in. wstępną ocenę, wyznaczenie opiekuna, łączenie rodzin, trwałe rozwiązania i działania mające zapobiegać ponownemu handlowi ludźmi. Komentarze ogólne Komitetu – chociaż nie są prawnie wiążące – zapewniają wytyczne dotyczące wykładni postanowień konwencji.

Więcej informacji można znaleźć w *General Comment No 6 on the treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin* (komentarzu ogólnym nr 6 w sprawie traktowania dzieci pozbawionych opieki i dzieci odseparowanych od rodziców przebywających poza krajem pochodzenia), 2005.

2. Instrumenty mające promować współpracę transgraniczną

W [rozporządzeniu Bruksela II bis](#) (rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej) ustanowiono w UE wspólną przestrzeń sądową. Rozporządzenie to ma zastosowanie we wszystkich „sprawach cywilnych dotyczących przyznawania, wykonywania, przekazywania, pełnego lub częściowego pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej” (art. 1 ust. 1 lit. b)). Zgodnie z motywem 5 rozporządzenie obejmuje wszystkie decyzje w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej, wraz ze środkami ochrony dziecka. Rozporządzenie obejmuje zatem kwestie takie, jak prawo do pieczy, opieka, ochrona dziecka w odniesieniu do własności, umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej i rodzinna forma opieki. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) zinterpretował termin „sprawy cywilne” jako obejmujące środki, które z punktu widzenia prawa danego państwa członkowskiego należą do instrumentów prawa publicznego, takie jak decyzja o umieszczeniu dziecka poza jego rodziną (C-435/06). Zakres stosowania rozporządzenia nie ogranicza się do decyzji wydawanych przez sądy, lecz rozporządzenie ma zastosowanie do wszelkich decyzji wydawanych przez organy właściwe w sprawach objętych zakresem tego rozporządzenia, m.in. organy opieki społecznej i organy odpowiedzialne za ochronę dzieci.

Zgodnie z art. 2 pkt 3 rozporządzenie ma zastosowanie do wszystkich państw członkowskich UE z wyjątkiem Danii. Rozporządzenie wprowadza obowiązek, by wszystkie decyzje wydawane przez właściwe organy w UE były uznawane i wykonywane w ramach wspólnego zestawu zasad. W związku z tym rozporządzenie to odgrywa zasadniczą rolę w ochronie dzieci w UE w sprawach z elementem transgranicznym.

Zgodnie z art. 1 ust. 3 lit. g) i motywem 10 [rozporządzenie Bruksela II bis](#) nie ma zastosowania do środków podejmowanych w wyniku przestępstw popełnionych przez dzieci. TSUE podkreślił, że rozporządzenie to nie ma zastosowania do „środków związanych z przymusowym pobytem dziecka, stanowiącym karę za popełnienie przestępstwa”, ale ma zastosowanie do transgranicznego umieszczenia dziecka w ośrodku, w którym jest pozbawione wolności w celach terapeutycznych lub wychowawczych (zob. TSUE, C-92/12 PPU, pkt 65–66).

Wszystkie państwa członkowskie UE są stronami [konwencji haskiej z 1996 r.](#) o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci (konwencja haska z 1996 r.).

W UE [rozporządzenie Bruksela II bis](#) jest nadrzędne wobec [konwencji haskiej z 1996 r.](#), jeżeli dziecko, którego działania prawne dotyczą, zwykle zamieszkuje w państwie członkowskim UE i sprawa dotyczy kwestii objętej zakresem stosowania tego rozporządzenia. Jeżeli natomiast nie można ustalić, czy miejscem zwykłego pobytu dziecka jest państwo członkowskie UE, ale dziecko znajduje się na terytorium państwa członkowskiego UE, zastosowanie ma konwencja haska z 1996 r. Rozporządzenie jest zawsze nadrzędne w odniesieniu do uznawania i wykonywania orzeczeń innych państw członkowskich UE (art. 61 rozporządzenia).

Główna różnica między [rozporządzeniem Bruksela II bis](#) a [konwencją haską z 1996 r.](#) polega na tym, że rozporządzenie Bruksela II bis, w przeciwieństwie do konwencji haskiej z 1996 r., nie zawiera zasad dotyczących prawa właściwego. W związku z tym w przypadku wątpliwości co do tego, które prawo jest właściwe, zastosowanie będzie miała konwencja (art. 15–22).

W 2016 r. rozpoczął się proces przeglądu [rozporządzenia Bruksela II bis](#), który zakończy się latem 2019 r. Zgodnie ze zaktualizowanym tekstem wzmocnione zostaną niektóre przepisy, o których mowa w niniejszym praktycznym podręczniku.

Ponadto w [Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych](#) nałożono na państwa strony obowiązek udzielenia za pośrednictwem urzędów konsularnych pomocy dzieciom z danego państwa, które przebywają w innym państwie. Na przykład w konwencji zobowiązano państwa strony do udzielenia prawnego i innego wsparcia dziecku, które zostało zatrzymane za popełnienie przestępstwa (art. 36 lit. c)), lub ochrony interesów dziecka, szczególnie w odniesieniu do ustanowienia nad nim opieki (art. 5).

3. Instrumenty w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i ochrony ofiar

W chwili wszczęcia postępowania karnego, dzięki [dyrektywie w sprawie praw ofiar](#) (dyrektywa 2012/29/UE), do wszystkich ofiar przestępstw, w tym dzieci, zaczyna mieć zastosowanie szereg mechanizmów ochrony. Ponadto art. 22 i 24 przewidują szczególne gwarancje dla dzieci w toku postępowania karnego.

W [dyrektywie w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci](#) (dyrektywa 2011/93/UE w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej) ustanowiono gwarancje na rzecz dzieci pokrzywdzonych w wyniku niegodziwego traktowania w celach seksualnych lub wykorzystywania seksualnego i środki ochrony takich dzieci. Ponadto w dyrektywie zawarto definicje różnych rodzajów przestępstw seksualnych i ustanowiono kary, okoliczności obciążające i środki zapobiegawcze.

Wszystkie państwa członkowskie UE poza Irlandią ratyfikowały [Konwencję Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych](#) (konwencja z Lanzarote).

Seksualne wykorzystywanie dzieci w internecie najbardziej niepokojącym aspektem cyberprzestępczości

„Seksualne wykorzystywanie dzieci w internecie pozostaje najbardziej niepokojącym aspektem cyberprzestępczości. Chociaż niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych dopuszczano się przed pojawieniem się internetu, internetowy wymiar tego przestępstwa umożliwił sprawcom komunikowanie się przez internet i otrzymywanie materiałów prezentujących seksualne wykorzystywanie dzieci w ilościach, które były niewyobrażalne dziesięć lat temu. Ponieważ coraz więcej coraz młodszych dzieci posiada dostęp do urządzeń umożliwiających połączenie z internetem i dostęp do mediów społecznościowych, sprawcy mogą nawiązać kontakt z dziećmi na wiele sposobów, które bez internetu są po prostu niemożliwe. Tendencja ta wpływa znacząco na sposoby działania sprawców seksualnego wykorzystywania dzieci w internecie”.

Europol, Internet organised crime threat assessment (IOCTA) (Ocena zagrożenia wykorzystaniem internetu przez zorganizowane grupy przestępcze (IOCTA)), 2018, rozdział 5.

Ponadto [dyrektywa w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci](#) zapewnia szereg gwarancji procesowych dla dzieci, które są podejrzane lub oskarżone w postępowaniu karnym. Ma ona na celu zapewnienie, by dzieci te miały możliwość zrozumienia i śledzenia przebiegu takich postępowań oraz wykonywania przysługującego im prawa do rzetelnego procesu sądowego, oraz zapobieganie ponownemu popełnianiu przez dzieci czynów zabronionych, a także wspieranie ich integracji społecznej. Państwa członkowskie UE miały obowiązek włączenia dyrektywy do prawa krajowego do czerwca 2019 r.

4. Instrumenty chroniące ofiary handlu ludźmi

[Dyrektywa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) (dyrektywa 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar) stanowi główny instrument prawa Unii, który chroni ofiary handlu ludźmi.

Ofiarom handlu ludźmi przysługują określone prawa. Prawa przysługują ofiarom przed wszczęciem postępowania karnego, w jego toku i po jego zakończeniu, a prawo do otrzymania pomocy i wsparcia nie jest zależne od uczestnictwa w postępowaniu. Ofiary są uprawnione do uzyskania informacji, zakwaterowania, pomocy materialnej, opieki medycznej i wsparcia psychologicznego, pomocy prawnej i ochrony w toku postępowań karnych. Niektóre ofiary mogą mieć szczególne potrzeby w zakresie ochrony ze względu na szczególne okoliczności dotyczące m.in. ciąży, stanu zdrowia, ewentualnej niepełnosprawności, zaburzeń umysłowych lub psychicznych lub doświadczonych poważnych form przemocy psychicznej, fizycznej lub seksualnej. Art. 11 ust. 7 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) i art. 22 dyrektywy w sprawie ofiar nakładają na państwa członkowskie obowiązek uwzględnienia tych potrzeb na podstawie indywidualnej oceny.

Unijne ramy prawne i polityczne mające na celu zwalczanie handlu ludźmi są dostosowane do szczególnych potrzeb płci i potrzeb dzieci, ponieważ uznano, że ma to zasadnicze znaczenie dla zapewnienia, by uwzględniano wiek, płeć i szczególne potrzeby pokrzywdzonych dzieci, m.in. w odniesieniu do opieki, zdrowia i edukacji dzieci będących ofiarami handlu ludźmi.

W art. 13–16 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) ustanowiono dodatkowe środki ochrony dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, m.in. domniemanie, że osoba będąca ofiarą handlu ludźmi jest dzieckiem, opiekę nad dziećmi bez opieki, dostosowane podejście do usług wsparcia i zwiększoną ochronę w toku postępowań karnych. Przy stosowaniu dyrektywy należy uwzględniać przede wszystkim nadrzędny interes dziecka, zgodnie z [Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej](#) oraz [Konwencją o prawach dziecka](#).

Przepisy szczególne w sprawie dokumentów pobytowych dla ofiar handlu ludźmi, które współpracują z organami, ustanowiono w [dyrektywie Rady 2004/81/WE](#).

Handel dziećmi: utrzymujące się braki w transpozycji prawa Unii

„Z ogólnych informacji przedstawionych w niniejszym sprawozdaniu wynika, że państwa członkowskie podjęły istotne wysiłki na rzecz transpozycji [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi]. W niektórych obszarach nadal można jednak wprowadzić istotne usprawnienia – dotyczy to w szczególności: środków ochrony dzieci dostosowanych do ich specyficznych potrzeb, przyjmowania założeń, że dana osoba jest dzieckiem, oraz ustalania wieku dziecka, ochrony ofiar przed wszczęciem postępowania karnego i w jego trakcie, dostępu do bezwarunkowej pomocy, odszkodowań, niekarania, udzielania pomocy i wsparcia członkom rodzin dziecka będącego ofiarą oraz podejmowania działań zapobiegawczych”.

Komisja Europejska (2016), Sprawozdanie oceniające, w jakim zakresie państwa członkowskie podjęły środki niezbędne do wykonania dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zgodnie z art. 23 ust. 1, s. 20.

Istotne są również inne instrumenty na szczeblu międzynarodowym i regionalnym: Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i protokół z Palermo o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający tę konwencję, oraz Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi. Wszystkie państwa członkowskie UE ratyfikowały obydwa te instrumenty.

Przystępny poradnik dotyczący praw ofiar handlu ludźmi

Komisja Europejska opublikowała dokument „Unijne prawa ofiar handlu ludźmi”, w którym zawarła praktyczny i kompleksowy przegląd praw przysługujących ofiarom handlu ludźmi na podstawie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, przepisów UE oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, we wszystkich językach urzędowych UE.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Komisja Europejska (2013), Unijne prawa ofiar handlu ludźmi.

1.2. Zasady dotyczące praw dziecka

W Konwencji o prawach dziecka ustanowiono cztery podstawowe zasady, którymi państwa strony mają się kierować przy wykonywaniu i wykładni praw zapisanych w tej konwencji. Zasady te obejmują:

- obowiązek zabezpieczenia nadrzędnego interesu dziecka jako kwestii priorytetowej we wszystkich decyzjach i działaniach dotyczących dziecka;
- obowiązek przyjęcia z należytą wagą poglądów dziecka stosownie do jego wieku, dojrzałości oraz w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności;
- prawa dziecka do życia i rozwoju oraz
- niedyskryminację.

W tabeli 1 pokazano, w jaki sposób zasady te są odzwierciedlone w odpowiednich instrumentach międzynarodowych i unijnych.

Tabela 1: Zasady dotyczące praw dziecka ustanowione w instrumentach międzynarodowych i unijnych

Instrument	Zasada			
	Nadrzędny interes dziecka	Prawo do bycia wysłuchanym	Prawo do życia i rozwoju	Niedyskryminacja
Instrumenty międzynarodowe				
Konwencja o prawach dziecka	Art. 3	Art. 12	Art. 6	Art. 2
Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi	Art. 10, 14, 16, 28	–	–	Art. 3
Rada Europy – konwencja z Lanzarote	Preambuła, art. 14 ust. 3, art. 30 ust. 1, art. 31 ust. 1	Art. 9 ust. 1, art. 31 ust. 1 lit. c), art. 35 ust. 1, art. 36 ust. 2	–	Art. 2
Konwencja haska o ochronie dzieci	Preambuła, art. 8 i 9	Art. 23 ust. 2 lit. b)	–	–
Instrumenty UE				
Karta praw podstawowych UE	Art. 24 ust. 2	Art. 24. ust. 1	Art. 2	Art. 21
Dyrektywa UE o zwalczaniu handlu ludźmi	Motyw 8, art. 13	Art. 14	–	–

Dyrektywa o prawach ofiar	Motyw 14, art. 1 ust. 2	Motywy 41 i 42, art. 10	Motyw 66	Motywy 9 i 66
Dyrektywa o zwalczaniu wykorzystywania seksualnego dzieci	Motywy 2, 6, 30; art. 18	–	–	–
Rozporządzenie Bruksela II bis	Motyw 12, art. 12, 15, 23	Motyw 19, art. 11 ust. 2, art. 23 lit. b) i d), art. 41 ust. 2 lit. c) i art. 42 ust. 2 lit. a)	–	Art. 59

Uwaga: – = nie ma zastosowania.

Źródło: FRA, 2019.

Tymi czterema zasadami musi kierować się czytelnik podczas wykonywania 10 działań określonych w części 2. Działania 3 i 4 w części 2 zapewniają wyjaśnienie sposobu stosowania zasady nadrzędnego interesu dziecka i obowiązku przyjęcia z należytą wagą poglądów dziecka. Prawo do życia i rozwoju wymaga, by państwa strony zapewniły – w możliwie maksymalnym zakresie – odpowiednie warunki życia i rozwoju dziecka. W tym przypadku przyjmuje się, że „rozwój” obejmuje fizyczny, psychiczny, duchowy, moralny, psychologiczny i społeczny rozwój dziecka. Zgodnie z zasadą niedyskryminacji państwa mają obowiązek przestrzegania praw określonych w [Konwencji o prawach dziecka](#) oraz zagwarantowania tych praw każdemu dziecku w granicach swojej jurysdykcji, bez jakiegokolwiek dyskryminacji. Usługi związane z ochroną należy świadczyć niezależnie od statusu dziecka lub statusu jego rodziców/opiekunów prawnych, w tym ich narodowości, pochodzenia etnicznego lub społecznego.

1.3. Zintegrowane systemy ochrony dzieci

W art. 19 ust. 1 [Konwencji o prawach dziecka](#) nałożono na państwa strony obowiązek ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy, niegodziwego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, za pośrednictwem środków ustawodawczych, administracyjnych, społecznych oraz wychowawczych.

Art. 19 ust. 2 konwencji stanowi również, że tego rodzaju środki ochronne powinny obejmować programy socjalne dla realizacji pomocy dziecku, jak również inne formy działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania oraz ingerencję sądu. Całościowy system ochrony dzieci

wymaga przyjęcia kompleksowych i zintegrowanych środków we wszystkich obszarach określonych w art. 19 ust. 2, zgodnie z [General Comment No 13](#) (komentarzem ogólnym nr 13) Komitetu Praw Dziecka.

Zintegrowany system ochrony dzieci koncentruje się na dziecku. System ten zapewnia, by wszystkie odgrywające istotną rolę osoby fizyczne, organizacje i systemy – edukacja, opieka zdrowotna, opieka społeczna, wymiar sprawiedliwości, społeczeństwo obywatelskie, społeczność, rodzina – działały wspólnie na rzecz ochrony dziecka.

Komisja Europejska określiła [10 zasad dotyczących zintegrowanych systemów ochrony dzieci](#), aby wyznaczyć kierunek reform systemów ochrony dzieci w państwach członkowskich UE. Zasady te są następujące:

1. Każde dziecko jest uznawane za podmiot prawa i jako taki podmiot jest szanowane i chronione oraz posiada niezbywalne prawa do ochrony.
2. Żadne dziecko nie jest dyskryminowane.
3. Systemy ochrony dzieci obejmują środki zapobiegawcze.
4. Rodziny otrzymują wsparcie w sprawowaniu rzeczywistej pieczy nad dzieckiem.
5. Społeczeństwa są świadome istnienia prawa dziecka do wolności od wszelkich form przemocy i wspierają to prawo.
6. Systemy ochrony dzieci zapewniają odpowiednią opiekę zgodnie z normami międzynarodowymi: [wytyczne ONZ w sprawie opieki zastępczej dla dzieci](#).
7. W ramach systemów ochrony dzieci stosowane są mechanizmy ponadnarodowe i transgraniczne.
8. Dziecko otrzymuje wsparcie i ochronę.
9. Szkolenia w zakresie identyfikacji zagrożeń.
10. Istnieją bezpieczne, odpowiednio upublicznione, poufne i dostępne mechanizmy sprawozdawcze.

Zasada 3 dotyczy zapobiegania. Niezwykle ważne jest wskazywanie i eliminowanie podstawowych przyczyn, które stwarzają zagrożenie dla dzieci i osób młodych. Czynniki powodujące większą podatność na zagrożenia mogą być indywidualne, gospodarcze, społeczne lub kulturowe. Podatność może zatem być zależna od osobistej sytuacji dziecka, jego sytuacji rodzinnej, warunków ekonomicznych oraz popytu na dany rodzaj wykorzystywania. Organy odpowiedzialne za ochronę dzieci powinny uwzględnić wszystkie te czynniki ryzyka w ramach działania zapobiegawczego; podobnie jak inne krajowe i lokalne organy odpowiedzialne za edukację, zdrowie, integrację, zatrudnienie itp.

Dzieci stanowią grupę szczególnie narażoną na handel ludźmi, chociaż nie sama bezbronność sprawia, że dzieci są zagrożone. Handel ludźmi jest bardzo dochodową formą przestępczości zorganizowanej, którą napędza popyt prowadzący do wycisku. Handlarze ludźmi wykorzystują możliwości, m.in. luki prawne, i wszystkie słabe punkty – zarówno strukturalne, jak i kontekstowe – wobec m.in. kobiet i dzieci, społeczności romskiej i osób niepełnosprawnych.

DODATKOWE INFORMACJE

Grupa ekspertów do spraw działań przeciwko handlowi ludźmi (GRETA) zgłosiła, że Romowie są bardzo narażeni na handel ludźmi z powodu strukturalnych form dyskryminacji etnicznej i dyskryminacji ze względu na płeć, ubóstwo i wykluczenie społeczne, które skutkują niskim poziomem edukacji, wysokim poziomem bezrobocia, przemocą w rodzinie i trudnymi warunkami życiowymi mającymi wpływ głównie na kobiety i dzieci. Niezarejestrowane dzieci są bardziej narażone na proceder handlu ludźmi.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. GRETA (2018), „Trafficking in children” (Handel dziećmi), rozdział tematyczny z szóstego sprawozdania ogólnego na stronie internetowej Rady Europy.

Jednym ze sposobów zapobiegania jest wspieranie rodzin, które nie radzą sobie z opieką nad dziećmi. Jest to szczególnie istotne, jeżeli sama rodzina może brać udział w handlu ludźmi lub wycisku dzieci, jeżeli rodzina każe dziecku opuścić dom i wspierać ją finansowo lub jeżeli dziecko opuszcza dom rodzinny, aby uciec przed przemocą. Dzieci pochodzące z takich środowisk mogą stać się celem handlarzy ludźmi i mogą łatwo uwierzyć w ich obietnice. Skutkami kompleksowego zestawu działań mających na celu zapobieganie niegodziwemu traktowaniu lub wyciskowi mogą być na przykład ogólne interwencje w ramach pracy socjalnej, kursy edukacji rodzicielskiej, wsparcie w domu, świadczenia społeczne, programy zatrudnienia osób dorosłych i młodych oraz szkolenia dla rodzin dotyczące stopnia narażenia na proceder handlu ludźmi dzieci rozdzielonych z rodzinami lub poszukujących możliwości zatrudnienia/edukacji za granicą.

Jeżeli działania ukierunkowane na konkretne problemy lub szczególne grupy dzieci nie są częścią ogólnych ram ochrony, system ochrony dzieci staje się rozdrobniony. Często dzieci borykają się z kilkoma problemami związanymi z ochroną, a rozdrobnienie sprawia, że nie otrzymają kompleksowej pomocy lub kompleksowego rozwiązania.

 DODATKOWE INFORMACJE

Zestawienie systemów ochrony dzieci

FRA przeprowadziła badanie, aby opracować zestawienie krajowych systemów ochrony dzieci w 28 państwach członkowskich UE. Informacje obejmują pięć obszarów: ramy legislacyjne; odpowiedzialne organy krajowe; zasoby ludzkie i finansowe; procedury identyfikacji i zgłaszania oraz procedury obejmowania dzieci opieką zastępczą oraz systemy monitorowania. Z zestawienia wynika, że rozdrobnienie krajowych ram legislacyjnych uniemożliwia dostęp do niektórych praw i uzyskanie odpowiednich usług wysokiej jakości pewnym grupom dzieci, które borykają się ze szczególnymi trudnościami: dzieciom niepełnosprawnym; dzieciom należącym do mniejszości etnicznych; dzieciom objętym systemem sprawiedliwości wobec nieletnich; nielegalnym migrantom; dzieciom bez opieki i dzieciom odseparowanym od rodziców. Z zestawienia wynika również, że jedynie 13 państw członkowskich UE wprowadziło szczególną krajową politykę lub strategię ochrony dziecka.

Aby uzyskać dodatkowe informacje, zob. FRA, „Mapping child protection systems in the EU” (Zestawienie systemów ochrony dzieci w UE) i „National policy framework (action plan or strategy)” (Ramy polityki krajowej (plan działania lub strategia)) na stronie internetowej FRA.

Kilka państw członkowskich UE ustanowiło obowiązujące procedury działania i protokoły postępowania w przypadkach podejrzenia, że dziecko padło ofiarą handlu ludźmi. Tego rodzaju procedury lub protokoły pomagają zapewnić sprawną współpracę i wyraźny podział ról i obowiązków w każdym państwie członkowskim. Jednocześnie szczególne procedury opracowane dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi muszą być częścią ogólnych krajowych systemów ochrony dzieci – nie mogą istnieć równoległe do tych systemów.

Zwalczanie handlu ludźmi powinno być częścią podstawowych usług ochrony dzieci. Zintegrowany system ochrony dzieci nadal wymaga wiedzy fachowej i reakcji ukierunkowanych na określone kwestie, ale należy umieścić je w kontekście ogólnego systemu. Takie zintegrowane podejście umożliwia reagowanie na różne sytuacje, w których może znaleźć się dziecko. Podejście to odpowiada potrzebom dzieci, w tym dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w państwie, którego są obywatelami, jak również w innych państwach.

Działania następcze Komisji Europejskiej w związku ze Strategią UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi

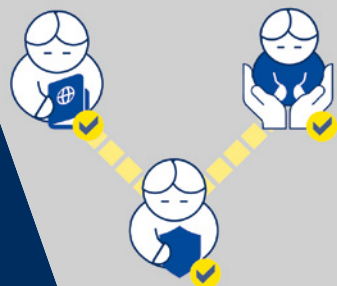
„Komisja będzie wspierać państwa członkowskie w zapewnianiu kompleksowej i dostępnej ochrony i ułatwiać integrację ofiar handlu ludźmi, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb wynikających z płci. Będzie również monitorować i doradzać w zakresie wdrażania na poziomie krajowym usług dostosowanych do potrzeb dzieci – w tym

Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej znajdujące się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne

opieki, opieki zdrowotnej i edukacji dla ofiar handlu ludźmi – z uwzględnieniem płci, wieku i specyficznych potrzeb poszczególnych dzieci. Komisja będzie też promować wdrażanie [10 Principles for integrated child protection systems](#) (10 zasad dotyczących zintegrowanych systemów ochrony dzieci)“.

Komisja Europejska (2017), komunikat „Sprawozdanie w sprawie działań następczych w związku ze Strategią UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi oraz wskazanie kolejnych konkretnych działań”, s. 5.

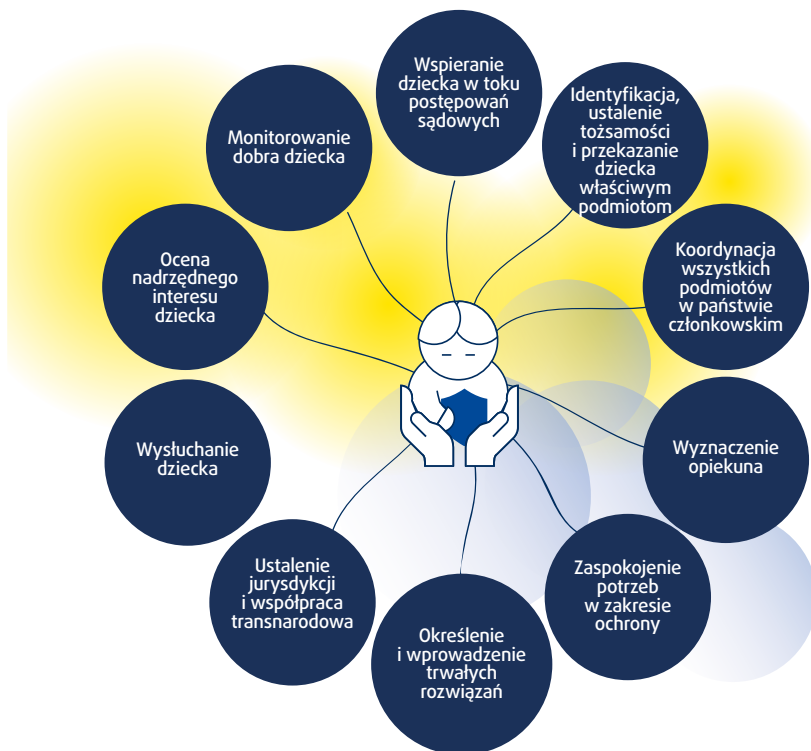
Część 2: 10 działań niezbędnych, aby zapewnić dzieciom ochronę

W części z niniejszego podręcznika opisano 10 działań mających na celu ochronę dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne.

Na [rysunku 5](#) przedstawiono działania, które należy przeprowadzić od chwili identyfikacji dziecka do chwili znalezienia i wprowadzenia trwałego rozwiązania. Nie istnieje ścisły chronologiczny porządek przeprowadzania tych 10 działań. Niektóre z nich, takie jak „wysłuchanie dziecka”, są istotne na każdym etapie. W zależności od konkretnego przypadku, krajowego mechanizmu ukierunkowanej pomocy i różnych organów na szczeblu krajowym lub lokalnym niektóre działania mogą przebiegać równolegle lub być przeprowadzane w innej kolejności.

Rysunek 5: 10 działań mających na celu wsparcie dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, w tym będących ofiarami handlu ludźmi, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne

Źródło: FRA, 2019.

Aby przeprowadzić wspomniane 10 działań, czytelnik powinien wziąć pod uwagę następujące cztery przekrojowe wymogi.

Zapobieganie: wszystkie osoby, które mają kontakt z dziećmi, powinny zapobiegać wszelkim formom przemocy. Środki zapobiegawcze stanowią część środków ochrony, do których przyjęcia państwa strony są zobowiązane zgodnie z art. 19 Konwencji o prawach dziecka. Zapobieganie może obejmować działania mające na celu ograniczenie zagrożeń związanych ze słabościami ofiary i sprzyjających im czynników. Zapobieganie handlowi ludźmi jest działaniem złożonym i musi być skierowane do wielu organizacji i osób fizycznych w łańcuchu handlu ludźmi.

Należy zwracać szczególną uwagę na pewne grupy narażonych chłopców i dziewcząt, zachowując czujność w przypadku zmiany okoliczności, aby być w stanie odpowiednio wcześniej zainterweniować. Strukturalne formy dyskryminacji ze względu na płeć i pochodzenie etniczne dotyczą w szczególności dziewcząt i dzieci ze społeczności romskiej. Niektóre z tych dzieci doświadczyły niegodziwego traktowania, żyją na ulicy lub przebywają w domach lub ośrodkach opieki społecznej. Środki zapobiegawcze nie polegają jedynie na przeprowadzeniu odpowiednio wczesnych interwencji w poszczególnych przypadkach, ale również na opracowaniu mechanizmów wsparcia rodziny, interwencji w ramach pracy socjalnej, programów zatrudnienia, alternatywnych rozwiązań dla opieki instytucjonalnej i środków polityki o szerszym zakresie.

Zabezpieczenia i weryfikacja w celu ochrony dzieci: organizacje bezpośrednio pracujące z dziećmi muszą wprowadzić system zapobiegania wszelkim naruszeniom praw dzieci przez swoich pracowników. Powinien on obejmować środki takie, jak polityka dotycząca sposobu reagowania na oskarżenia o niegodziwe traktowanie dziecka, przyjazny dziecku mechanizm rozpatrywania skarg i sprawdzanie uprzedniej karalności pracowników za niegodziwe traktowanie dziecka przed przydzieleniem ich do pracy z dziećmi. W art. 10 [dyrektywy w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci](#) ustanowiono obowiązek, by państwa członkowskie UE wprowadziły niezbędne środki, aby uniemożliwić osobie skazanej za przestępstwa seksualne prowadzenie działalności zawodowej obejmującej kontakt z dziećmi. W artykule tym przewidziano również, że państwa członkowskie mają obowiązek przekazywania innym państwom członkowskim informacji na temat wyroków skazujących lub pozbawienia prawa do pracy z dziećmi, zgodnie z [decyzją ramową Rady 2009/315/WSiSW](#). Takie kontrole nie powinny być przeprowadzane jedynie w trakcie rekrutacji, ale powinny odbywać się regularnie. Europejski system przekazywania informacji z rejestrów karnych (ECRIS) zapewnia możliwość sprawdzenia informacji o uprzedniej karalności każdego obywatela Unii.

DODATKOWE INFORMACJE

Normy dotyczące strategii politycznych na rzecz ochrony dzieci w organizacjach

FRA zebrała informacje na temat systemów ochrony dzieci w UE-28, m.in. na temat sposobu nadawania pracownikom certyfikatów i uprawnień oraz ewentualnej weryfikacji pracowników.

Nie wszystkie państwa członkowskie UE wprowadziły procedury nadawania uprawnień i licencji specjalistom w dziedzinie ochrony dzieci. Istniejące procedury nie zawsze obejmują procedury weryfikacyjne. Weryfikacja odbywa się najczęściej podczas

zatrudniania. Procedury nadawania uprawnień i licencji nie zawsze przewidują obowiązkowe szkolenia (wstępne lub bieżące) dla pracowników pracujących z dziećmi, m.in. personelu administracyjnego i pracowników odpowiedzialnych za codzienną opiekę nad dziećmi w zakładach.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. FRA (2015), [Certification and accreditation procedures for professionals](#) (Procedury nadawania certyfikatów i uprawnień specjalistom).

Kwalifikacje pracowników: pracownicy pracujący z dziećmi muszą posiadać kwalifikacje i przestrzegać wysokich standardów zawodowych. Pracownicy powinni przechodzić wystarczające i regularne szkolenia, aby zapewnić świadczenie usług wysokiej jakości. Szkolenia powinny obejmować m.in. następujące kwestie: handel ludźmi, w tym specyfikę w odniesieniu do płci; prawa dzieci, ze szczególnym naciskiem na udział dziecka; właściwe ramy prawne i administracyjne; komunikację z dziećmi; rozważania na temat kwestii płci i kwestii kulturowych; względy bezpieczeństwa; krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy w przypadku handlu dziećmi; rolę organów centralnych ustanowionych na mocy [rozporządzenia Bruksela II bis](#); sposób oceny nadrzędnego interesu dziecka w celu znalezienia trwałego rozwiązania. Niektórzy pracownicy, m.in. personel organów centralnych, powinni współdziałać ze swoimi partnerami w innym państwie członkowskim; dla takich pracowników przydatne są również szkolenia językowe. Szczególnie skuteczne są wspólne szkolenia z różnymi grupami zawodowymi i w związku z tym należy ułatwiać ich przeprowadzanie.

Terminowość: wsparcia należy udzielać dzieciom szybko. Środki nadzwyczajne należy wprowadzać niezwłocznie. Zapewnienie nadrzędnego interesu dziecka przy określaniu trwałego rozwiązania będzie jednak wymagało odpowiedniej indywidualnej oceny szczególnej sytuacji każdego dziecka będącego ofiarą, której to oceny nie należy przyspieszać. Należy osiągnąć odpowiednią równowagę między terminowością a właściwą ochroną. Konieczne jest wzięcie pod uwagę doświadczeń każdego dziecka oraz dostosowanie pomocy do każdego przypadku, z uwzględnieniem wieku i płci dziecka oraz konsekwencji konkretnej formy wyzysku, której dziecko to padło ofiarą. Dziecko będące ofiarą handlu ludźmi, które nie ma odpowiedniego wsparcia w rodzinie lub które doświadczyło traumy, może potrzebować więcej czasu, aby odzyskać równowagę po traumatycznych doświadczeniach i móc myśleć o swojej przyszłości.

Działanie 1: Identyfikacja, ustalenie tożsamości i przekazanie dziecka właściwym podmiotom

Identyfikacja dziecka

Punktem wyjścia jest wprowadzenie skutecznych mechanizmów identyfikacji dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, w tym dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Skuteczna identyfikacja dzieci potrzebujących ochrony na wczesnym etapie stanowi pierwszy krok w stronę zapewnienia, by dzieci były traktowane jak posiadacze praw i otrzymywały odpowiednią pomoc i ochronę.

Zgodnie z art. 19 Konwencji o prawach dziecka państwa strony muszą wprowadzić środki, aby chronić dzieci przed wszelkimi formami przemocy lub wyzysku, w tym środki mające na celu wykrywanie przypadków znęcania się nad dzieckiem. Wiąże się to z koniecznością wprowadzenia skutecznych mechanizmów identyfikacji dzieci, które padły ofiarą jakiegokolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub niegodziwego traktowania. Jeżeli nie zostaną zidentyfikowane na wczesnym etapie, pokrzywdzone dzieci nie będą w stanie właściwie skorzystać ze swoich praw.

Ustalenie, czy dziecko potrzebuje ochrony, może być trudne. Dzieci mogą różnie reagować na niegodziwe traktowanie lub wyzysk: u niektórych widoczne mogą być fizyczne ślady niegodziwego traktowania; inne mogą doświadczać trudności behawioralnych, cierpieć na depresję, czuć się winne lub nie wykazywać żadnych emocji. Często dzieci nie zdają sobie sprawy z tego, że są ofiarami niegodziwego traktowania, ponieważ przywiązały się do sprawcy i nie uznają się za ofiary. Osoby dopuszczające się wyzysku lub inni dorośli mogli powiedzieć dzieciom, jak mają się zachowywać, aby unikać zwracania na siebie uwagi dorosłych lub urzędników państwowych. Dzieci potrzebujące ochrony, np. dzieci, które uciekły z domu, mogą nie chcieć kontaktować się z żadnymi organami ze strachu przed odesłaniem do domu.

Dzieci są jedną z grup najbardziej narażonych na proceder handlu ludźmi. Sieci handlarzy ludźmi obierają za cel zwłaszcza rodziny w trudnej sytuacji materialnej. Często dzieci będące ofiarami handlu ludźmi nie uważają, że są ofiarami wyzysku, ale uznają swoje zachowanie za oznakę lojalności wobec rodziny.

W odniesieniu do ofiar handlu ludźmi w art. 11 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) nałożono na państwa członkowskie obowiązek wprowadzenia środków niezbędnych do ustanowienia odpowiednich mechanizmów służących wczesnej identyfikacji ofiar handlu ludźmi. W art. 18 dyrektywy zobowiązano państwa członkowskie

do wspierania prowadzenia regularnych szkoleń dla urzędników, którzy mogą mieć kontakt z ofiarami lub potencjalnymi ofiarami handlu ludźmi, w tym dla funkcjonariuszy policji pierwszej linii kontroli.

DODATKOWE INFORMACJE

Badanie dotyczące identyfikacji ofiar handlu ludźmi

Zgodnie z badaniem Komisji Europejskiej dotyczącym grup najbardziej zagrożonych handlem ludźmi główną przeszkodą w identyfikacji przypadków handlu dziećmi stanowi brak kontroli dzieci nad własną sytuacją oraz ewentualny brak świadomości na temat zakresu tego braku kontroli. W niektórych przypadkach, szczególnie w przypadku seksualnego wykorzystywania, sieci przestępczości zorganizowanej zapewniają częste przemieszczanie dzieci wewnątrz państw i między państwami. Ma to na celu uniemożliwienie im nawiązania relacji, które mogłyby doprowadzić do ujawnienia przez nie swojej sytuacji; maksymalne zwiększenie zysku oraz uniknięcie wykrycia.

Zob. Komisja Europejska (2015), [Study on high-risk groups for trafficking in human beings](#) (Badanie dotyczące grup najbardziej zagrożonych handlem ludźmi).

Ze sprawozdań państw członkowskich UE wynika, że handlarze ludźmi zaczęli stosować mniej widoczne formy przymusu, umożliwiające w pewnym stopniu przemieszczanie się, przy użyciu mniej ewidentnych form zastraszania czy gróźb. Sprawcy uciekają się coraz częściej do przemocy psychicznej i nadużywania uzależnienia ofiar. Państwa członkowskie uważają, że osiągnięto postępy w zakresie identyfikacji ofiar – nie tylko dzięki ściślejszej współpracy między różnymi organami i sektorami na poziomie krajowym, ale również na poziomie transgranicznym.

Zob. Komisja Europejska (2018), [Staff working document of the Second report on the progress made in the fight against trafficking in human beings](#) (Dokument roboczy służb Komisji – Drugie sprawozdanie z postępów w zwalczaniu handlu ludźmi).

Europol twierdzi, że otrzymał zgłoszenia o klanach rodzinnych wykorzystujących dzieci do przymusowej przestępczości i przymusowego żebractwa. Europol otrzymał informacje na temat międzynarodowych dochodzeń dotyczących rodzinnych klanów posiadających obywatelstwo UE, które wykorzystują własne dzieci, dzieci krewnych lub dzieci oddane przez ich rodziny. Dzieci były sprzedawane, aby popełniać różnego rodzaju przestępstwa przeciwko mieniu, lub były zmuszane do żebractwa, a czasem także do proszenia o datki na rzecz fikcyjnych organizacji charytatywnych.

Zob. Europol (2018), [Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of under-age victims in the EU](#) (Siatki przestępcze zaangażowane w handel małoletnimi ofiarami w UE i ich wyzysk).

Każdy ma obowiązek zgłaszania wszelkich podejrzeń znęcania się nad dzieckiem właściwym organom. Krąg osób, które mogą zetknąć się z dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej i potrzebującymi ochrony, jest szeroki. Osoby te powinny zachować czujność i prowadzić aktywne działania w celu identyfikowania dzieci, które

potrzebują ochrony. Mogą być to na przykład policjanci, sędziowie, prawnicy, pracownicy socjalni, pracownicy NGO, lekarze, nauczyciele lub funkcjonariusze pracujący na przejściach granicznych.

Dzieci, które potrzebują ochrony, mogą zostać zidentyfikowane w wielu miejscach: na ulicy, w szpitalu lub na przejściach granicznych. Pracownicy powinni zdawać sobie sprawę z podstawowych zagrożeń.

Pracownicy nawiązujący kontakt z dziećmi muszą unikać przyjmowania założeń i zdawać sobie sprawę z możliwych uprzedzeń wynikających z postrzeganego pochodzenia kulturowego, religijnego, narodowego lub etnicznego, płci lub innych cech dziecka lub towarzyszących mu dorosłych.

Przewodnik FRA dotyczący nielegalnego profilowania

W 2010 r. FRA opracowała – a następnie zaktualizowała w 2018 r. – praktyczny przewodnik dla funkcjonariuszy organów ścigania i funkcjonariuszy straży granicznej przedstawiający dowody, oparte na analizie przykładów, potwierdzające występowanie sytuacji, w których profilowanie może być przydatne oraz w których może być niezgodne z prawem lub przynosić efekty odwrotne do zamierzonych.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. FRA (2018), Zapobieganie niezgodnemu z prawem profilowaniu obecnie i w przyszłości: przewodnik.

Działanie 1 polega na identyfikacji w dwóch szerszych kontekstach. Część pierwsza obejmuje częściej występującą sytuację, w której dzieci będące ofiarą wyzysku, niegodziwego traktowania lub dzieci zaniedbane zostają zidentyfikowane na terytorium państwa członkowskiego. Część druga obejmuje identyfikację na granicach wewnętrznych, kiedy dziecko jest w drodze do innego państwa członkowskiego UE. Identyfikacja nie jest jednak procesem jednoetapowym. Ofiary często nie ujawniają się podczas pierwszego kontaktu z podmiotami świadczącymi pomoc lub organami ścigania. Wysiłki na rzecz identyfikacji powinny koncentrować się nie tylko na miejscach wjazdu do państwa, ale również na sektorach wysokiego ryzyka.

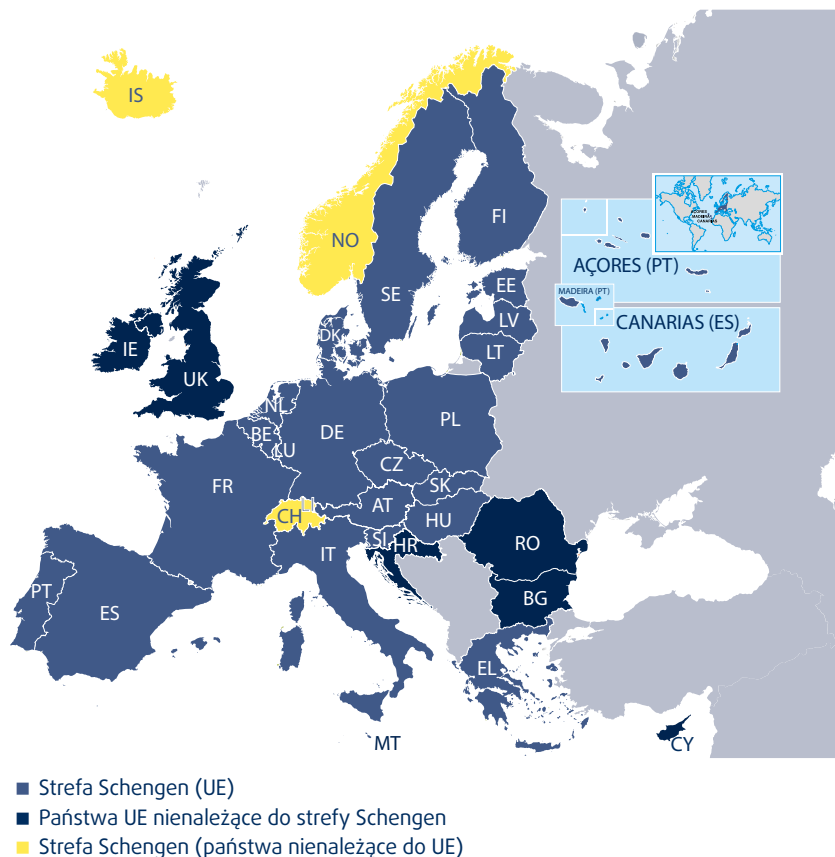
Identyfikacja na terytorium państwa członkowskiego UE

Zgodnie z [dyrektywą w sprawie swobodnego przemieszczania się \(2004/38/WE\)](#) obywatele Unii mają prawo przebywać w innym państwie członkowskim przez okres nieprzekraczający trzech miesięcy. Podobnie posiadacze dokumentów pobytowych wydanych przez jedno z państw członkowskich UE mogą również swobodnie przemieszczać się przez okres nieprzekraczający trzech miesięcy po terytoriach

pozostałych umawiających się stron układu z Schengen, które obejmują wszystkie państwa członkowskie UE oraz państwa stowarzyszone w ramach Schengen z wyjątkiem Irlandii i Zjednoczonego Królestwa.

Strefa Schengen obejmuje wszystkie państwa członkowskie UE z wyjątkiem Bułgarii, Chorwacji, Cypru, Irlandii, Rumunii i Zjednoczonego Królestwa. W jej skład wchodzi również Islandia, Liechtenstein, Norwegia i Szwajcaria, jak przedstawiono na [rysunku 6](#). Niektóre państwa członkowskie zdecydowały się na tymczasowe przywrócenie kontroli granicznych w przypadku poważnych zagrożeń. Komisja Europejska regularnie publikuje zaktualizowany wykaz [powiadomień o tymczasowym przywróceniu kontroli granicznych](#).

Rysunek 6: Strefa Schengen, stan na marzec 2019 r.

Źródło: Komisja Europejska, 2019.

Po trzech miesiącach przyjmujące państwo członkowskie UE może określić pewne warunki dotyczące pobytu związane z zaświadczeniem o dochodzie (lub o wpisaniu na listę uczniów lub studentów), ubezpieczeniem zdrowotnym lub byciem członkiem rodziny osoby uprawnionej do uzyskania dokumentu pobytowego (art. 7 [dyrektywy w sprawie swobodnego przemieszczania się](#)). Po trzech miesiącach pobytu obywatela UE konieczne może być zarejestrowanie się w organach krajowych (art. 8). W praktyce dzieci, które potrzebują ochrony, w tym dzieci będące ofiarami handlu ludźmi, najprawdopodobniej pozostaną jednak w państwie członkowskim UE bez rejestracji.

Gdy dziecko znajdzie się w państwie członkowskim innym niż jego własne, różni specjaliści i różne organizacje w państwie, np. policja, pracownicy socjalni, nauczyciele, pracownicy opieki zdrowotnej lub członkowie społeczeństwa obywatelskiego, muszą działać w sposób proaktywny, aby zidentyfikować dzieci potrzebujące ochrony.

Istnieją niezliczone sytuacje, konkretne historie i okoliczności. Istniejące badania naukowe wskazują jednak na pewne nadrzędne przykłady:

- dziecko, zwykle dziewczynka, jest wykorzystywane seksualnie na ulicach, w domach publicznych, salonach masażu lub w domach prywatnych;
- dziecko w wieku obowiązku szkolnego jest pracownikiem domowym pracującym w niewłaściwych warunkach i mieszka z rodziną, z którą nie jest spokrewnione, przy czym często w tym czasie nie uczęszcza do szkoły;
- dziecko kradnie ze sklepów np. kosmetyki, telefony, pamięci USB, systemy GPS i inne urządzenia elektroniczne lub kradnie torebki klientów;
- dziecko żebrze godzinami na ulicy niezależnie od warunków pogodowych i, aby przetrwać, żywi się resztkami jedzenia z restauracji;
- dziecko uprawia lub sprzedaje marihuanę lub inne nielegalne substancje;
- dziecko żyje na ulicy i potencjalnie boryka się z problemami ze zdrowiem psychicznym lub zażywa narkotyki;
- dziecko włóczy się po ulicach i nie uczęszcza do szkoły.

W zależności od sytuacji, w jakiej znajduje się dziecko, niektóre osoby częściej niż inne zauważają dziecko. Wrażliwość osób, które są w stanie zauważyć dzieci narażone na zagrożenia, ma kluczowe znaczenie dla ułatwienia wczesnego identyfikowania dzieci potrzebujących wsparcia i ich kierowania do właściwych podmiotów.

Identyfikacja na granicy podczas wjazdu lub wyjazdu

W przypadku braku kontroli granicznych w ramach strefy Schengen dzieci, które potrzebują ochrony, rzadko identyfikuje się na granicach. W miejscach, w których kontrola graniczna w UE nadal się odbywa – ponieważ osoba podróżuje z lub do państwa nienależącego do strefy Schengen albo ponieważ państwo należące do tej strefy tymczasowo przywróciło kontrole graniczne – odprawy graniczne stwarzają możliwość zidentyfikowania dziecka, które może potrzebować ochrony.

W rozporządzeniu (UE) 2018/1862 w sprawie [Systemu Informacyjnego Schengen \(SIS\)](#) przewidziano cenne narzędzie służące identyfikowaniu zaginionych dzieci i zapobieganiu dalszej podróży dzieci zagrożonych uprowadzeniem przez rodzica, członka rodziny lub opiekuna. Wpis wprowadzony do SIS, że dziecko jest zagrożone, może pomóc w identyfikacji dzieci zagrożonych staniem się ofiarami handlu ludźmi, przymusowego małżeństwa, okaleczania żeńskich narządów płciowych lub innych form przemocy uwarunkowanej płcią. Pomaga również chronić dzieci przed staniem się ofiarami przestępstw terrorystycznych lub wzięciem udziału w popełnianiu takich przestępstw, w tym przed poborem lub zaciągnięciem się do ugrupowań zbrojnych lub byciem zmuszonym do aktywnego udziału w działaniach wojennych. Aby zwiększyć dokładność identyfikacji osób, w odniesieniu do których wprowadzono wpisy do SIS, można wykorzystać zarówno kontrole alfanumeryczne, jak i biometryczne, co poprawia jakość ochrony osób wymagających szczególnego traktowania. Korzystając z SIS, należy mieć na uwadze przede wszystkim nadrzędny interes dziecka.

DODATKOWE INFORMACJE

Europejska Agencja ds. Zarządzania Operacyjnego Wielkoskalowymi Systemami Informatycznymi (eu-LISA)

Eu-LISA – Europejska Agencja ds. Zarządzania Operacyjnego Wielkoskalowymi Systemami Informatycznymi w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości – jest organem

odpowiadającym za zarządzanie operacyjne największymi scentralizowanymi systemami informacyjnymi UE w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych. Obejmuje to System Informacyjny Schengen, a także kilka innych baz danych, w których przechowuje się głównie dane obywateli państw trzecich. Systemy informatyczne obsługiwane na szczeblu centralnym przez eu-LISA są cennym narzędziem dla właściwych organów krajowych, ponieważ dostarczają im najdokładniejszych informacji w czasie rzeczywistym, co przyczynia się do skuteczniejszego zwalczania handlu dziećmi. W zależności od celu z systemów mogą korzystać: straż graniczna, organy ścigania, organy wizowe, migracyjne i azylowe, a także organy sądowe i celne.

Więcej informacji można znaleźć na stronie internetowej eu-LISA.

Szereg osób może mieć styczność z dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej i potrzebującymi ochrony, w tym z dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi, m.in. pracownicy linii lotniczych i portów lotniczych, a także funkcjonariusze straży granicznej. Powinny one:

- ✓ znać krajowe wymogi administracyjne dotyczące wyjazdu dzieci z państwa i ich wyjazdu do państwa (np. zgoda rodziców lub oświadczenie z mocą przysięgi);
- ✓ znać aktualne informacje dotyczące analizy ryzyka w zakresie handlu ludźmi, w tym w odniesieniu do aspektu płci przestępstwa, wzorców i tendencji;
- ✓ obserwować wszelkie nietypowe zachowania, oznaki fizyczne lub emocjonalne u dziecka lub towarzyszącej mu osoby dorosłej bądź towarzyszących mu osób dorosłych;
- ✓ zwracać szczególną uwagę, gdy osoba dorosła niebędąca rodzicem towarzyszy nie tylko jednemu dziecku, ale grupie dzieci, lub towarzyszy różnym dzieciom w różnych sytuacjach;
- ✓ dokładnie sprawdzać dokumenty osób dorosłych towarzyszących dzieciom, jeżeli nie są one rodzicami lub przedstawicielami danego dziecka;
- ✓ sprawdzać w Systemie Informacyjnym Schengen (SIS II), czy zgłoszono zaginięcie danego dziecka;
- ✓ w przypadku jakichkolwiek wątpliwości – skierować te osoby do kontroli drugiej linii. Umożliwia to konsultację w sprawie osoby dorosłej towarzyszącej dziecku i samego dziecka z organami w miejscu pochodzenia. Cel i zadania związane z kontrolą drugiej linii powinny odzwierciedlać wytyczne zawarte w podręczniku VEGA Frontexu;
- ✓ być świadome możliwości współpracy międzynarodowej, transnarodowych narzędzi i kanałów komunikacyjnych, które są dla nich dostępne, w tym analizy krzyżowej i zwykłej informacji za pośrednictwem Europolu;
- ✓ skonsultować się ze służbami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci, jeżeli nic nie ustalono, ale nadal utrzymują się wątpliwości co do dobrego traktowania dziecka. Informacje dotyczące sprawy należy przekazać służbom odpowiedzialnym za ochronę dzieci w miejscu przeznaczenia, aby zapewnić przeprowadzenie wizyty i podjęcie działań następczych. Istnieje jednak ryzyko, że dziecko zaginie przed podjęciem działań następczych lub że służby socjalne nie będą w stanie go zlokalizować. Taka sytuacja może się wydarzyć na przykład wówczas, gdy osoby te zmienią adres lub podadzą niepoprawne dane kontaktowe.

Na podstawie art. 23 kodeksu granicznego Schengen (rozporządzenie (UE) 2016/399) państwa członkowskie UE są uprawnione do przeprowadzenia kontroli na terytorium, pod warunkiem że nie są one równoważne z odprawą graniczną. Takie wyrywkowe kontrole policyjne mogłyby również ułatwić identyfikację zagrożonych dzieci. Wiele z wymienionych powyżej kwestii – takich jak znajomość informacji dotyczących analizy ryzyka w zakresie handlu dziećmi – może również pomóc w identyfikacji zagrożonych dzieci podczas kontroli policyjnych.

Wytyczne Komisji Europejskiej w zakresie identyfikacji

Komisja Europejska opracowała wytyczne w zakresie identyfikacji ofiar handlu ludźmi, skierowane w szczególności do służb konsularnych i straży granicznej.

Aby uzyskać dodatkowe informacje, zob. Komisja Europejska (2013), Guidelines for the identification of victims of trafficking in human beings (Wytyczne w zakresie identyfikacji ofiar handlu ludźmi).

Podręcznik Frontexu dotyczący dzieci w portach lotniczych (VEGA)

Frontex (Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej) opracował podręcznik zawierający wytyczne dla straży granicznej dotyczące ochrony dzieci w portach lotniczych. Podręcznik VEGA zawiera praktyczne wskazówki, takie jak kwestie, na które należy zwracać uwagę na przejściach granicznych, pytania, jakie można zadać dzieciom, kontrole pierwszej i drugiej linii oraz kierowanie do innych podmiotów. Agencja opracuje podobny podręcznik w odniesieniu do granic lądowych i morskich.

Aby uzyskać dodatkowe informacje, zob. Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej (2015), Podręcznik VEGA: Dzieci w portach lotniczych, zagrożone dzieci w drodze, wytyczne dla straży granicznej.

Badanie Komisji Europejskiej dotyczące grup najbardziej zagrożonych handlem ludźmi

Sprawozdanie Komisji Europejskiej zawiera sekcję „Grupy dzieci najbardziej narażonych na handel ludźmi: typologia na podstawie profili ryzyka”.

Aby uzyskać dodatkowe informacje, zob. Komisja Europejska (2015), Study on high-risk groups for trafficking in human beings (Badanie dotyczące grup najbardziej zagrożonych handlem ludźmi).

Dziecko podróżujące samotnie lub z osobą dorosłą, która nie jest jego rodzicem ani opiekunem prawnym, musi mieć ważny paszport lub dokument tożsamości oraz dodatkowy dokument urzędowy, zgodnie z przepisami krajowymi. Tego rodzaju dokument urzędowy podpisują rodzice lub opiekun prawny, a w niektórych przypadkach

notariusz, i upoważnia on dziecko do wyjazdu poza państwo członkowskie UE, w którym dziecko zamieszkuje. Nie ma wspólnych ogólnounijnych przepisów regulujących tę kwestię i każde państwo członkowskie decyduje, czy dokumenty dziecka będą wymagane i jakie mają być to dokumenty. Niektóre państwa członkowskie wymagają dowodu zgody rodziców na to, aby dziecko opuściło państwo samodzielnie lub z inną osobą dorosłą, która nie jest rodzicem (oświadczenie z mocą przysięgi). Samo to jednak nie wystarczy, by zapobiec handlowi dziećmi.

Standardowy formularz zgody na podróż

W części III Przewodnika dobrych praktyk w sprawie środków zapobiegawczych w ramach Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego zachęca się państwa do rozważenia przyjęcia standardowego formularza zgody na podróż, dzięki któremu możliwe będzie udowodnienie, w stosownych przypadkach, że wyrażono zgodę, przed zezwoleniem na opuszczenie przez dziecko jurysdykcji (zob. sekcja 1.2.2 przewodnika). Stosowanie tego wzoru formularza zgody na podróż może zapewnić jasność i ograniczyć ryzyko związane ze zróżnicowaniem formularzy zgody wymaganych przez państwa członkowskie UE. Państwa, które chcą opracować krajowy wzór formularza, zachęca się do zapoznania się z informacjami dostępnymi na [stronie internetowej konferencji haskiej](#).

Aby uzyskać dodatkowe informacje, zob. Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction, Part III, Preventive Measures (Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z dnia 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, część III, Środki zapobiegawcze), 2005.

Ustalanie tożsamości

Gdy organy uznają, że dziecko potrzebuje ochrony, głównym celem pierwszego kontaktu z tym dzieckiem powinno być ustalenie jego tożsamości. Zasadą najlepszego interesu dziecka określoną w art. 3 [Konwencji o prawach dziecka](#) oraz we wszystkich stosownych instrumentach prawa Unii (zob. [tabela 1](#)) należy kierować się przy wszystkich działaniach podejmowanych, aby ustalić tożsamości dziecka, i przy kierowaniu go do odpowiednich organów w celu podjęcia dalszych działań.

Oznacza to również, że podczas pierwszego kontaktu organy powinny unikać szczegółowego przesłuchiwania dziecka na okoliczność jego sytuacji, warunków życia i przeszłości. Pierwszy kontakt z dzieckiem powinien być krótki i powinien ograniczać się do ustalenia jego tożsamości, uzyskania podstawowych informacji, takich jak miejsce pobytu rodziców, oraz zgromadzenia podstawowych informacji niezbędnych

do zapewnienia bezpośredniego bezpieczeństwa i zadbania o dobro dziecka. Dalszą ocenę powinny przeprowadzić następnie służby odpowiedzialne za ochronę dzieci.

Podczas etapu ustalania tożsamości dziecko należy traktować z szacunkiem, w sposób odpowiedni do jego wieku i należy zapewnić mu tłumaczenie ustne, jeżeli nie włada ono lokalnym językiem. Organy powinny udzielić w sposób przyjazny dzieciom informacji dotyczących głównych kwestii, takich jak możliwość poproszenia o wsparcie z urzędu konsularnego, powody, dla których organy muszą ustalić tożsamość dziecka i dla których jego odciski palców są przetwarzane, a także kolejne kroki mające na celu zapewnienie dziecku ochrony.

→ Aby uzyskać więcej informacji o tym, jak rozmawiać z dzieckiem, słuchać go i udzielać mu informacji, zob. również [działanie 3: wysłuchanie dziecka](#).

Policja często jest odpowiedzialna za ustalanie tożsamości dziecka. W zależności od okoliczności niektóre lub wszystkie te działania mogą wymagać:

- sprawdzenia dokumentów, o ile są dostępne, takich jak dokumenty tożsamości lub paszporty, aby ustalić imię i nazwisko, obywatelstwo, wiek dziecka itp.;
- pobrania odcisków palców (w przypadku starszych dzieci, jeżeli dopuszcza to prawo krajowe) oraz zrobienia zdjęcia dziecku;
- sprawdzenia w krajowych bazach danych, czy dziecko miało wcześniej kontakt z policją i z jakiego powodu;
- sprawdzenia w Systemie Informacyjnym Schengen (SIS II), czy zgłoszono zaginięcie danego dziecka;
- konsultacji z Europolem w przypadkach poważnej i zorganizowanej przestępczości oraz zwrócenia się o sprawdzenie baz danych, analizę operacyjną oraz wsparcie w dochodzeniach i operacjach;
- poinformowania urzędu konsularnego państwa członkowskiego dziecka lub miejsca jego zwykłego pobytu.

W przypadku handlu ludźmi dzieci mogą twierdzić, że są dorosłymi, aby uniknąć ściślejszego monitorowania, i ze względu na instrukcje, jakie dzieci otrzymują od handlarzy ludźmi. Dziecko może być również zmuszone do podróżowania na podstawie fałszywego paszportu dla osoby dorosłej.

Jeżeli nie ma pewności co do wieku osoby, ale istnieją powody, aby sądzić, że może ona być dzieckiem, zgodnie z [dyrektywą UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#)

(art. 13 ust. 2), dyrektywą w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci (art. 18), dyrektywą w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi (art. 3) oraz Konwencją Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (art. 10) organy powinny założyć, że osoba jest dzieckiem, do czasu sprawdzenia jej wieku. Przypadki starszych nastolatków mogą być trudne.

Jeżeli zgodnie z prawem krajowym dziecko należy skierować do oceny wieku, metodyka powinna obejmować metody najmniej inwazyjne i zapewniać dziecku prawo do bycia wysłuchanym i wsparcie opiekuna. Przegląd obowiązujących przepisów, niezbędnych gwarancji i istniejących metod oceny wieku znajduje się w poradniku Europejskiego Urzędu Wsparcia w dziedzinie Azylu (EASO).

Poradnik EASO dotyczący oceny wieku

Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (EASO) opracował praktyczne wytyczne dotyczące oceny wieku osób, które nie mają dokumentów potwierdzających ich wiek. Poradnik ten zawiera przegląd istniejących metod, ich zalet i wad oraz gwarancji, które należy zastosować. Chociaż publikację EASO przygotowano w kontekście procedur ochrony międzynarodowej, wytyczne te mają również zastosowanie w przypadku dzieci przybywających z UE.

Aby dowiedzieć się więcej, zob. Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu (2018), EASO Practical Guide on age assessment (Praktyczny poradnik EASO dotyczący oceny wieku).

Ukierunkowana pomoc

Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej, które potrzebują ochrony w państwie członkowskim UE innym niż ich własne, należy skierować do odpowiednich organów krajowych odpowiedzialnych za ochronę dzieci. Wraz z innymi odpowiednimi organami będą one musiały podjąć natychmiastowe działania w celu zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, schronienia oraz zaspokojenia jego podstawowych potrzeb. Organy odpowiedzialne za ochronę dzieci dokonają dalszej oceny sprawy.

Jeżeli istnieje pewność lub podejrzenie, że dziecko jest ofiarą handlu ludźmi, policja skieruje sprawę również do wyspecjalizowanej jednostki policji, krajowego mechanizmu ukierunkowanej pomocy lub osób odpowiedzialnych za działania w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi, aby można było formalnie zidentyfikować dziecko jako ofiarę handlu ludźmi.

Działanie 2: Wyznaczenie opiekuna

W prawie międzynarodowym i prawie europejskim uznaje się znaczenie wyznaczenia opiekuna dla dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, aby chronić nadrzędny interes dziecka i zapewnić jego dobro. Liczne odniesienia do „opiekuna prawnego” w Konwencji o prawach dziecka wskazują, że opiekunowie prawni są głównym elementem systemu ochrony dzieci czasowo lub na stałe pozbawionych środowiska rodzinnego, których interesów nie mogą reprezentować rodzice [zob. również Komitet Praw Dziecka, [General Comment No 6](#) (komentarz ogólny nr 6), pkt 33].

W przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi w prawie Unii, tj. w art. 14 ust. 2 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#), ustanowiono obowiązek wyznaczenia opiekuna lub przedstawiciela prawnego od momentu uznania dziecka za ofiarę handlu ludźmi, jeżeli na mocy prawa krajowego osoby, którym przysługuje władza rodzicielska, nie mogą zapewnić ochrony interesu dziecka lub reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów między nimi a dzieckiem będącym ofiarą. W art. 16 ust. 3 obowiązek ten rozszerzono na pozostające bez opieki dzieci będące ofiarami handlu ludźmi. Ponadto, jeżeli dziecko uczestniczy w postępowaniu przygotowawczym i sądowym, w art. 15 nakłada się na właściwe organy obowiązek wyznaczenia przedstawiciela dla dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi, jeżeli – stosownie do prawa krajowego – osoby, którym przysługuje władza rodzicielska, nie mogą reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów między nimi a dzieckiem będącym ofiarą handlu ludźmi.

Podobnie w art. 20 [dyrektywy w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci](#) nakłada się na właściwe organy obowiązek wyznaczenia specjalnego przedstawiciela dla pokrzywdzonego dziecka, jeżeli na mocy prawa krajowego osoby, którym przysługuje władza rodzicielska, nie mogą reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów między nimi a pokrzywdzonym dzieckiem lub jeżeli dziecko jest pozbawione opieki lub odłączone od rodziny.

Wyznaczenie tymczasowego opiekuna jest środkiem nadzwyczajnym uregulowanym w art. 20 [rozporządzenia Bruksela II bis](#). Decyzję w sprawie tymczasowej opieki może podjąć państwo członkowskie UE, w którym dziecko przebywa, nawet jeżeli należy ona do właściwości innego państwa członkowskiego. Obowiązki tymczasowego opiekuna wygasną, gdy sprawa zostanie przekazana sądowi właściwemu do rozpoznania sprawy i sąd ten wyznaczy nowego opiekuna lub zastosuje inne środki długoterminowe.

W przypadku przekazania do państwa miejsca zwykłego pobytu przed wyznaczeniem tymczasowego opiekuna nie uwzględnia się znaczenia dokładnej oceny sytuacji dziecka, oceny środowiska rodzinnego i warunków, w jakich dziecko by się tam znalazło. Szybkie przekazanie może prowadzić do tego, że dziecko ponownie stanie się ofiarą handlu lub niegodziwego traktowania. Aby zagwarantować nadrzędny interes dziecka i zapobiec przypadkom niegodziwego traktowania w przyszłości, władze będą potrzebowały czasu na ocenę wszystkich okoliczności. W tym okresie wyznaczenie opiekuna jest szczególnie istotne. Jako zaufana osoba opiekun może przyczynić się do lepszej oceny sytuacji dziecka i rodziny oraz zapewnić, aby podejmowane decyzje były trwałe i uwzględniały nadrzędny interes dziecka.

Jak przedstawiono na [ryśunku 7](#), opiekunowie są odpowiedzialni za dbanie o ogólne dobro dziecka; zabezpieczanie nadrzędnego interesu dziecka oraz wykonywanie roli przedstawiciela prawnego i uzupełnianie ograniczonej zdolności do czynności prawnych dziecka. Opiekunem powinna być osoba posiadająca najobszerniejszą wiedzę na temat potrzeb dziecka. Opiekun zajmuje wyjątkową pozycję, która pozwala mu na tworzenie powiązań między różnymi organami i dziećmi. Opiekun może pełnić funkcję łącznika między dzieckiem a specjalistami, którzy zapewniają dziecku opiekę i pomoc, m.in. prawnikami, służbą zdrowia, szkołą, obiektami zakwaterowania, służbami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci, policją i służbami udzielającymi wsparcia ofiarom.

Opiekunowie odgrywają również istotną rolę w transgranicznych działaniach w danej sprawie. Mogą na przykład pomóc dziecku ponownie nawiązać kontakt z rodziną, skontaktować się z rodzicami lub z dalszą rodziną dziecka w innym państwie członkowskim UE lub towarzyszyć dziecku, jeżeli zostanie ono przekazane do innego państwa.

Rysunek 7: Mandat opiekuna

Źródło: FRA i Komisja Europejska, 2014 [Opieka nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej, s. 15].

Kompleksowy przegląd ról i obowiązków opiekunów oraz funkcjonowania systemów opieki znajduje się w [podręczniku dotyczącym opieki prawnej](#) opracowanym przez FRA i Komisję Europejską. Aby uzyskać więcej informacji na temat ról i obowiązków opiekunów, zarządzania systemami opieki prawnej lub konkretnych zadań opiekuna, należy zapoznać się z podręcznikiem.

Podręcznik dotyczący opieki nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej – szczególne potrzeby dzieci będących ofiarami handlu ludźmi

FRA i Komisja Europejska opublikowały podręcznik, aby wzmocnić krajowe systemy opieki prawnej i zapewnić, aby systemy te były lepiej przygotowane do uwzględnienia szczególnych potrzeb dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. Podręcznik zawiera wytyczne i zalecenia dla państw członkowskich UE dotyczące wzmocnienia ich systemów opieki, ustalania ich najważniejszych zasad, podstawowej osnowy tych systemów i zarządzania nimi. Podręcznik jest dostępny we wszystkich językach UE.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. FRA (2015), *Guardianship for children deprived of parental care with a particular focus on their role in responding to child trafficking* (Opieka nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej ze szczególnym uwzględnieniem roli opiekunów w reagowaniu na handel dziećmi).

Działanie 3: Wysłuchanie dziecka

Jedną z kluczowych zasad ochrony dzieci na szczeblu międzynarodowym i unijnym jest prawo dziecka do swobodnego wyrażania swoich poglądów we wszystkich sprawach, które go dotyczą. Zgodnie z art. 24 [Karty praw podstawowych Unii Europejskiej](#) i art. 12 [Konwencji o prawach dziecka](#) poglądy dziecka należy wziąć pod uwagę w sprawach, które go dotyczą, stosownie do jego wieku i stopnia dojrzałości.

→ *Aby uzyskać wskazówki dotyczące sposobu wysłuchania dziecka w toku postępowania karnego, zob. [działanie 8: wspieranie dziecka w toku postępowań sądowych](#).*

Poglądy dziecka należy poważnie wziąć pod uwagę stosownie do jego wieku i stopnia dojrzałości, konkretnej sytuacji i rozwiązań dostępnych w danych okolicznościach. Na przykład poglądy dziecka mogą mieć wpływ na to, czy jego opiekunem należy ustanowić mężczyznę czy kobietę lub czy łączenie rodziny jest najlepszym rozwiązaniem. Konsultowanie się z dzieckiem i poważne traktowanie jego poglądów to nie tylko zobowiązanie prawne, lecz kwestia, która będzie miała również pozytywny wpływ na proces ochrony dziecka. Dziecko łatwiej zaufa organom i będzie bardziej otwarte na współpracę. Mogłoby to również zapobiec ucieczkom i ponownemu staniu się ofiarą handlu ludźmi oraz zapewnić, aby podejmowane działania były trwałe, a zasoby publiczne skutecznie wykorzystywane.

Wzmacnianie pozycji dzieci przez uczestnictwo

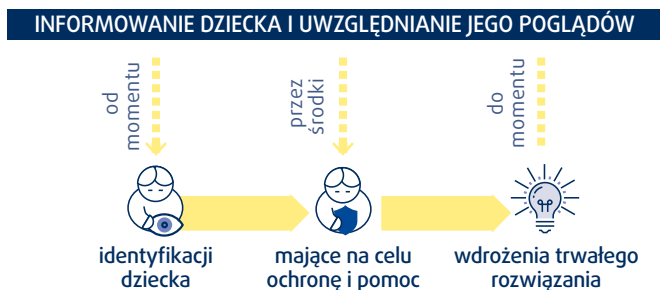
Ponieważ doświadczenia związane z przemocą z natury wiążą się z poczuciem bezsilności u ofiar, konieczne jest zastosowanie delikatnych środków, aby interwencje związane z ochroną dzieci nie pogłębiały u nich tego poczucia, ale raczej pozytywnie przyczyniały się do odzyskania równowagi oraz do reintegracji poprzez ostrożne ułatwienie im uczestnictwa. Komitet zauważa, że grupy szczególnie zmarginalizowane lub dyskryminowane napotykają bariery utrudniające uczestnictwo. Wyeliminowanie tych barier jest szczególnie istotne z punktu widzenia ochrony dzieci, ponieważ dzieci są jedną z grup najbardziej dotkniętych przemocą.

Zob. Komitet Praw Dziecka (2011), [General Comment No 13](#) (komentarz ogólny nr 13), pkt 63.

Informowanie dziecka, słuchanie go i branie pod uwagę jego poglądów nie ogranicza się do momentu pierwszego nawiązania kontaktu z dzieckiem. Wręcz przeciwnie, musi to być istotny element wszystkich działań przedstawionych w niniejszym praktycznym podręczniku, jak pokazano na [rysunku 8](#), od momentu znalezienia dziecka, które potrzebuje ochrony, do momentu wdrożenia trwałego rozwiązania. W zależności od konkretnych okoliczności sprawy zdanie dzieci może zostać uwzględnione

w kwestiach związanych z bezpieczeństwem, formami opieki, łączeniem rodzin, wyznaczaniem opiekuna, najlepszym trwałym rozwiązaniem i wieloma innymi decyzjami mającymi wpływ na dzieci.

Rysunek 8: Informowanie dziecka i uwzględnianie jego poglądów w ramach wszystkich 10 działań

Źródło: FRA, 2019.

Odpowiednie informacje

Aby dziecko mogło wyrazić swoje poglądy, musi otrzymać kompleksowe i zrozumiałe informacje dotyczące tego, co się dzieje, kolejnych kroków i wszystkich dostępnych wariantów. Należy zapytać dzieci, jakie są ich preferowane warianty. Prawo do informacji i prawo do bycia wysłuchanym są ze sobą bardzo ściśle powiązane, w związku z czym idą w parze.

Udzielanie odpowiednich i zrozumiałych informacji jest podstawowym elementem procesu słuchania dziecka i budowania zaufania. Jeżeli dziecko nie ma wystarczających informacji lub nie rozumie danej sytuacji, będzie miało ograniczone możliwości wyrażania poglądów, podejmowania decyzji lub nawet zadawania pytań. [Tabela 2](#) zawiera odniesienia do prawa do informacji ustanowionego w wybranych instrumentach prawa Unii. Wynika z niej, że najbardziej szczegółowe przepisy można znaleźć w dyrektywie w sprawie praw ofiar.

Tabela 2: Prawo do informacji przewidziane we właściwych przepisach prawa Unii

Wyraźnie wskazane aspekty prawa do informacji	Instrument		
	Dyrektywa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi	Dyrektywa w sprawie praw ofiar	Dyrektywa w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci
Ogólne odniesienie do prawa do informacji	Motywy 19 i 21; art. 11 ust. 5	Art. 1	Motyw 50
Zwrot kosztów	–	Motyw 23; art. 14	–
Tłumaczenie ustne	Art. 11	Motywy 34, 35, 36 i art. 7	–
Środki porozumiewania się z ofiarami i treść tych komunikatów	Art. 11 ust. 6	Motywy 26, 27, 29, 31, 32, 33, 40; art. 4, 6 i art. 11 ust. 3	–
Informowanie ofiar mających szczególne potrzeby	Art. 11	Motyw 38; art. 9	–
Używanie prostego i przystępnego języka, również z uwzględnieniem szczególnych potrzeb ofiary	–	Motyw 21; art. 3, 7	–

Uwaga: – = nie ma zastosowania.

Źródło: FRA, 2019.

Dzieci, które są lepiej poinformowane, mogą również lepiej uczestniczyć w postępowaniach sądowych. W wyniku tego dzieci lepiej współpracują z organami i mają poczucie, że są szanowane i traktowane poważnie. W związku z tym udzielanie wystarczających informacji jest korzystne dla wszystkich stron.

Tłumacze ustni

Dziecko może nie posługiwać się lokalnym językiem lub znać tylko jego podstawy. W razie potrzeby, aby zagwarantować odpowiednią komunikację, należy zapewnić wsparcie wykwalifikowanego tłumacza ustnego przeszkolonego również w zakresie komunikacji z dziećmi. Tłumacze ustni powinni być niezależni, znani organom i godni zaufania. Tłumaczem ustnym nie powinna być osoba, która twierdzi, że jest przyjacielem lub członkiem rodziny dziecka. Korzystanie z tłumaczenia telefonicznego może być preferowanym przez dziecko sposobem otrzymania tłumaczenia, gdy

poruszane są bardzo delikatne kwestie. EASO opracował **nowy moduł programu szkoleń w zakresie tłumaczeń ustnych w kontekście azylu**, do którego na wniosek można uzyskać dostęp. Chociaż skoncentrowano się w nim na kontekście azylu, niektóre techniki tłumaczenia ustnego mogą być przydatne przy tłumaczeniu rozmów z dziećmi pochodzącymi z UE.

Lista kontrolna dla tłumaczy ustnych pracujących z dziećmi

- ✓ Należy być profesjonalnym, serdecznym i przyjaznym.
- ✓ Nie należy okazywać emocji takich jak dezaprobata czy zaskoczenie niezależnie od tego, jak szokujące jest to, co się słyszy.
- ✓ Nie należy oceniać dziecka.
- ✓ Nie należy kontrolować dziecka ani próbować na nie wpłynąć.
- ✓ Należy tłumaczyć dokładnie to, co mówi dziecko, bez dodawania i podsumowywania.
- ✓ Nie należy zmieniać tego, co mówi dziecko, aby np. poprawić gramatykę lub dodać szczegóły.
- ✓ Nie należy używać żargonu ani specjalistycznej terminologii, zakładając, że są one zrozumiałe.
- ✓ Należy zachować neutralność.
- ✓ Nie należy samemu zadawać pytań.
- ✓ Należy zachować poufność; nie należy ujawniać żadnych informacji o dziecku ani podawać jego danych kontaktowych.

Perspektywa płci

Specjaliści muszą być świadomi ewentualnej potrzeby dostosowania komunikacji w zależności od płci dziecka. **Tabela 3** pokazuje, w jaki sposób kwestie te uwzględniono w dwóch z trzech najważniejszych instrumentów prawa Unii.

Tabela 3: Wyraźne odniesienia do płci we właściwych przepisach prawa Unii

Kwestie	Instrument		
	Dyrektywa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi	Dyrektywa w sprawie praw ofiar	Dyrektywa w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci
Płeć	Motywy 3, 12, 25; art. 1	Motywy 9, 17, 56, 57, 61, 64; art. 9 ust. 3 lit. b), art. 22 ust. 3, art. 23 ust. 2 lit. d), art. 26 ust. 2	–

Uwaga: – = nie ma zastosowania.

Źródło: FRA, 2019.

Aby przyjąć perspektywę płci, istotne są następujące kwestie:

- **Płeć zaangażowanych specjalistów:** należy zapytać dziecko, czy woli mieć do czynienia ze specjalistami tej samej, czy przeciwnej płci. Nie zawsze jest to możliwe, ale należy poważnie rozważyć dostępne rozwiązania. Kwestie związane z płcią są również istotne przy zatrudnianiu pracowników, tak aby dostępna była wystarczająca liczba pracowników płci męskiej i żeńskiej. Powinien to być co najmniej jeden z głównych czynników decydujących o wyborze opiekuna – jednej z głównych osób odpowiedzialnych za wysłuchanie dziecka i komunikowanie się z nim.
- **Stereotypy dotyczące chłopców i dziewcząt:** zarówno specjaliści, jak i same dzieci mogą mieć pewien sposób rozumienia i pewne wyobrażenie dotyczące typowego zachowania chłopców i dziewcząt. Różnice w traktowaniu kobiet i mężczyzn oraz strukturalne formy dyskryminacji etnicznej i dyskryminacji ze względu na płeć mogą wpływać na przykład na to, jak dzieci postrzegają same siebie, na ich oczekiwania, pewność siebie i wizerunek własnego ciała. Wszystkie te elementy mogą wpływać na to, jak dzieci radzą sobie z doświadczeniami związanymi z wyzyskiem lub niegodziwym traktowaniem, a także na to, w jaki sposób zdecydowały się ujawnić to, co je spotkało. Ich doświadczenia mogą również mieć istotny wpływ na to, jak będą dochodzić do równowagi.
- **Ujawnienie przypadków niegodziwego traktowania w celach seksualnych lub seksualnego wykorzystywania:** dziewczęta mogą mieć trudności z przyznaniem, że są ofiarami niegodziwego traktowania w celach seksualnych, ponieważ może się to wiązać z poczuciem winy i wstydem. Chłopcy również mogą nie chcieć przyznać, że są ofiarami niegodziwego traktowania w celach seksualnych,

ponieważ może to dla nich oznaczać przyznanie się do bycia „mniej męskim” lub „niewystarczająco silnym”.

- **Aspekt płci w handlu ludźmi:** kobiety, dziewczęta, mężczyźni i chłopcy są w większości ofiarami procederu handlu ludźmi prowadzonego w celu różnych form wyzysku, przy czym kobiety i dziewczęta są w przeważającej mierze ofiarami handlu ludźmi w celu seksualnego wykorzystywania. Szkody wyrządzone w przypadku tej formy wyzysku są poważne, brutalne i mają długotrwały, związany z płcią wpływ na zdrowie fizyczne, ginekologiczne i psychiczne. Środki mające na celu zwalczanie handlu ludźmi, które uwzględniają szczególną sytuację kobiet i dziewcząt, należy dostosować do szerszych strategii zwalczania przemocy wobec kobiet.

DODATKOWE INFORMACJE

Środki uwzględniające aspekt płci w zwalczaniu handlu ludźmi

Uznając, że 95 % zarejestrowanych ofiar handlu ludźmi w celu seksualnego wykorzystywania w UE stanowią kobiety lub dziewczęta, w sprawozdaniu tym analizuje się przepisy dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi oraz dyrektywy w sprawie praw ofiar z perspektywy płci. W sprawozdaniu przedstawiono wytyczne dla państw członkowskich dotyczące środków uwzględniających aspekt płci, aby usprawnić proces identyfikowania ofiar handlu ludźmi oraz udzielania im pomocy i wsparcia.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn (EIGE) (2018), [Gender-specific measures in anti-trafficking actions: report](#) (Środki uwzględniające aspekt płci w działaniach związanych ze zwalczaniem handlu ludźmi: sprawozdanie).

Komunikacja przyjazna dziecku

Od momentu zidentyfikowania dziecka do momentu znalezienia trwałego rozwiązania i zakończenia sprawy różni specjaliści występujący w różnym charakterze mają kontakt i komunikują się z dzieckiem. Rodzaje komunikacji i kontaktów z dzieckiem są różne – na przykład codzienna interakcja z pracownikami schroniska, pierwszy kontakt z policją po identyfikacji, poufna rozmowa z opiekunem, szczegółowy wywiad sądowy lub dogłębna ocena nadrzędnego interesu dziecka w celu znalezienia trwałego rozwiązania.

Komunikacja z dziećmi, w szczególności z tymi, które potrzebują ochrony, w tym dziećmi będącymi ofiarami handlu ludźmi, wymaga znacznych umiejętności. Dzieci, które mają traumatyczne przeżycia, mogą być bardzo nieufne wobec dorosłych lub

wcale nie chciał rozmawiać. Członkowie personelu pracujący bezpośrednio z dziećmi muszą być wykwalifikowani i przechodzić regularne szkolenia w zakresie najlepszych sposobów komunikacji z dziećmi w różnym wieku, prowadzonych z uwzględnieniem ich płci i pochodzenia kulturowego, dzięki którym kontakt z tego rodzaju pracownikami nie będzie dla dzieci kolejnym traumatycznym doświadczeniem. Pracownicy ci muszą rozumieć fizyczny i psychologiczny wpływ stresu i traumy na dziecko. Traumatyczne doświadczenia mogą negatywnie wpływać na zachowanie dziecka. Dziecko może na przykład nie być w stanie zaufać dorosłym lub władzom, natomiast trauma może mieć znaczący wpływ na sposób, w jaki dziecko opowiada lub nawet zapamiętało dane wydarzenie. Niektóre z tych wzorców zachowania łatwo błędnie zinterpretować jako podawanie sprzecznych informacji przez dziecko.

W związku z tym pracownicy na tych stanowiskach muszą być odpowiednio przeszkoleni oraz posiadać niezbędne umiejętności, aby przeprowadzać szczere i skuteczne rozmowy z dziećmi, które są ofiarami handlu ludźmi, niegodziwego traktowania lub zaniedbania. Specjalistów należy przeszkolić w zakresie: wpływu traumy; sposobu ustrukturyzowania rozmowy; sposobu zadawania otwartych, szczegółowych i zamkniętych pytań; sposobu radzenia sobie z przeszkodami w komunikacji; umiejętności słuchania oraz komunikowania się z określonymi grupami, takimi jak dziewczęta, chłopcy, nastolatki, dzieci niepełnosprawne, dzieci ze społeczności romskiej lub dzieci będące ofiarami handlu ludźmi, uwzględniając aspekt płci przestępstwa oraz szczególne skutki formy wyzysku, jakiej doświadczyły dzieci.

Przy informowaniu dziecka i komunikowaniu się z nim pracownicy powinni zwracać szczególną uwagę na następujące kwestie:

- **Poglądy dziecka:** wysłuchanie dzieci i wzięcie pod uwagę ich poglądów z uwzględnieniem ich wieku i stopnia dojrzałości nie jest pustym obowiązkiem. Specjaliści muszą naprawdę liczyć się z poglądami dziecka. Jeżeli poglądy te można uwzględnić jedynie częściowo lub nie można ich uwzględnić wcale, należy przedstawić dziecku i udokumentować uzasadnione wyjaśnienie.
- **Sprawczość dziecka:** specjaliści muszą postrzegać dziecko nie tylko jako ofiarę, ale również jako osobę posiadającą zasoby. Aby uwolnić się od handlarzy ludźmi lub nawet krewnych, którzy je niegodziwie traktują lub wykorzystują, dziecko musi mieć możliwość bycia postrzeganym jako osoba posiadająca umiejętności i mocne strony. Służby powinny zidentyfikować umiejętności dziecka, jego mocne strony i zainteresowania oraz z nich korzystać.

- **Prywatność i poufność:** dziecko, które było wykorzystywane lub niegodziwie traktowane, być może będzie musiało poruszyć bardzo delikatne kwestie. W związku z tym należy zapewnić mu prywatność przy jak najmniejszej liczbie obecnych osób. Dziecko musi rozumieć, w jaki sposób przekazane przez nie informacje zostaną wykorzystane, kto je pozna i jakie są granice poufności.
- **Dostępność dla dziecka:** niektórzy specjaliści, tacy jak opiekun, powinni być dostępni i łatwo osiągalni dla dziecka. Można to zapewnić poprzez podanie dziecku numeru telefonu lub adresu e-mail, zaproponowanie terminów spotkań dostosowanych do planu zajęć dziecka (np. poza godzinami lekcyjnymi) oraz w razie potrzeby umożliwienie mu kontaktu w każdej chwili.
- **Mediację kulturową:** specjaliści pracujący z dziećmi należącymi do innej grupy kulturowej lub wyznającymi inną religię powinni zostać przeszkoleni, aby mogli zdobyć kompetencje i umiejętności oraz budować postawy związane z uwzględnianiem różnic kulturowych w celu zapewnienia wolnej od stereotypów komunikacji międzykulturowej bez osądzania. Powinno to obejmować znajomość wpływu kultury na poglądy i zachowanie. Pracownicy powinni również mieć świadomość własnych uwarunkowań kulturowych, które mogą mieć wpływ na ich własne założenia i zachowanie. W razie potrzeby specjaliści mogą skorzystać z pomocy mediatorów kulturowych, tj. osób należących do tej samej grupy kulturowej co dziecko. Pomogłoby to we wzajemnym zrozumieniu kontekstów kulturowych i poprawiłoby komunikację z dzieckiem. Zawodowy mediator ze społeczności romskiej byłby na przykład przydatny w kontaktach z dziećmi romskimi.
- **Czas przekazywania informacji i ich treść:** zaangażowani pracownicy powinni również dokładnie rozważyć, kiedy najlepiej przekazać dziecku informację. Obejmuje to również umiejętność oceny, kiedy poinformować dziecko o poszczególnych kwestiach. Na przykład wyjaśnienie wszystkich procedur na samym początku może nie być skuteczne, ponieważ dziecko może poczuć się przytłoczone i nie będzie w stanie poradzić sobie z taką ilością informacji. Ważne jest również, aby pamiętać, że w trakcie całego procesu konieczne może być kilkukrotne wyjaśnienie informacji przekazanych dziecku na początku. W zależności od stanu emocjonalnego dziecka mogło ono nie zrozumieć informacji lub mogło je zapomnieć. Informacje należy zatem przekazać na późniejszym etapie procesu. Dziecko należy również wyraźnie poinformować o uznaniu sprawy za zamkniętą.
- **Język przyjazny dziecku:** wszystkie informacje należy przekazywać jasnym i prostym językiem. Należy unikać fachowego żargonu. Pracownicy nie powinni

zakładać, że dziecko od razu zrozumie konkretne terminy, takie jak „opiekun”, „pomoc prawna” czy „ocena”. Wszystkie terminy należy wyjaśnić.

- **Dostosowywanie informacji do różnych grup:** informacje należy dostosować do grupy wiekowej i poziomu dojrzałości. Na przykład dziesięcioletkowi te same informacje należy przedstawić w inny sposób niż szesnastolatce. Starsze dzieci, z którymi przeprowadzono wywiady na potrzeby **badania FRA**, zauważyły, że czasami mają wrażenie, iż policja lub urzędnicy wymiaru sprawiedliwości traktują je jak małe dzieci. Sprawia to, że czują się niedoceniane lub mają wrażenie, iż są traktowane w sposób protekcyjny. Ponadto specjaliści powinni zapewnić dostosowanie informacji do różnych poziomów zrozumienia, ponieważ niektóre dzieci mogą być osobami z niepełnosprawnościami psychospołecznymi. W takich przypadkach niezbędni mogą być wyspecjalizowani pracownicy.
- **Sprawdzanie zrozumienia:** badania przeprowadzone przez **FRA** wykazały, że organy często uważają, iż dobrze poinformowały dzieci znajdujące się pod ich opieką. W rzeczywistości jednak dzieci w wielu przypadkach nie rozumieją informacji i są zbyt przestraszone, aby poprosić o dodatkowe wyjaśnienia. W związku z tym ważne jest, aby pracownicy upewnili się, że dziecko zrozumiało wszystkie informacje. Pracownicy powinni zatem poświęcić odpowiednią ilość czasu każdemu dziecku i umożliwić mu zadanie dowolnej liczby dodatkowych pytań.
- **Materiały przyjazne dziecku:** materiały pisemne lub audiowizualne w różnych językach mogą być bardzo skuteczną formą przekazywania informacji dzieciom.

Ponad 300 dzieci, z którymi przeprowadzono wywiady na potrzeby **badania FRA**, stwierdziło, że pracownicy, którzy zachowują się w sposób przyjazny dla dziecka, to tacy, którzy:

- ✓ uśmiechają się i są przyjaźni, uprzejmi, weseli, empatyczni i wrażliwi na potrzeby dzieci;
- ✓ traktują dzieci i ich sytuację poważnie;
- ✓ nadają przesłuchaniom formę rozmowy między dwoma osobami o jednakowej wartości;
- ✓ dostosowują podejście i język do wieku dzieci, a nie traktują ich jak dorosłych;
- ✓ mówią wystarczająco wyraźnie, aby dzieci dobrze je słyszały;
- ✓ uważnie słuchają;
- ✓ przyjmują nieformalne podejście i tworzą swobodną atmosferę;
- ✓ prowadzą z dziećmi rozmowy towarzyskie, aby poczuły się komfortowo;
- ✓ są spokojni i cierpliwi, nie podnoszą głosu na dzieci ani ich nie ponaglają;

- ✓ przepytują dzieci poniżej dziesiątego roku życia poprzez zabawę;
- ✓ robią przerwy;
- ✓ proponują dzieciom jedzenie, wodę i słodczyce;
- ✓ unikają noszenia mundurów lub oficjalnych peruk i tóg;
- ✓ wykorzystują materiały przyjazne dziecku;
- ✓ mają doświadczenie w pracy z dziećmi i zostali w tym zakresie przeszkoleni;
- ✓ wyrażają faktyczne zainteresowanie, zachęcają dzieci do interakcji, są dostępni i można się z nimi skontaktować w każdej chwili w toku postępowania.

Poradnik UNICEF-u „Let’s talk” (Porozmawiajmy)

UNICEF opracował praktyczny poradnik skutecznej komunikacji z dziećmi będącymi ofiarami niegodziwego traktowania i handlu ludźmi. Dotyczy on przebiegu rozmowy krok po kroku i odnosi się do celu, przygotowania, samej rozmowy, jej zakończenia, przeszkód w komunikacji oraz innych istotnych aspektów.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. UNICEF (2004), [Let’s Talk](#) (Porozmawiajmy).

Listen up! (Słuchaj!) Stworzenie dzieciom warunków do wypowiedzenia się i bycia wysłuchanymi

Rada Państw Morza Bałtyckiego opublikowała w 2019 r. wytyczne dotyczące sposobów stworzenia dzieciom zagrożonym wyzyskiem i handlem ludźmi warunków do wypowiedzenia się i bycia wysłuchanymi przez specjalistów. Podczas opracowywania poradnika konsultowano się z dziećmi i osobami młodymi, które doświadczyły wyzysku i handlu ludźmi.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Rada Państw Morza Bałtyckiego (RPMB) (2019), [Creating conditions for children to speak and be heard](#) (Stworzenie dzieciom warunków do wypowiedzenia się i bycia wysłuchanymi).

Narzędzia służące do gromadzenia opinii dziecka o opiece

W ramach finansowanego przez UE projektu opracowano wiele praktycznych narzędzi. Jednym z nich jest poręczny arkusz oceny, za pomocą którego można zgromadzić opinie dziecka o opiece na zakończenie sprawowania opieki.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. zakładka „Connect Tools” na stronie internetowej projektu [Connect](#), 2014.

Działanie 4: Ocena nadrzędnego interesu dziecka

Zapewnienie nadrzędnego interesu dziecka ma największe znaczenie we wszystkich kontaktach z dziećmi. Nadrzędny interes dziecka jest podstawową zasadą ochrony dziecka. Zasadę tę ustanowiono w art. 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej oraz w art. 3 [Konwencji o prawach dziecka](#), a także w odpowiednich instrumentach prawa Unii, co przedstawiono w [tabeli 1](#). Nadrzędny interes dziecka należy poddawać regularnej ocenie. Celem oceny nadrzędnego interesu dziecka jest znalezienie najlepszego rozwiązania dla konkretnego dziecka na każdym etapie podejmowania decyzji, które go dotyczą – na przykład o tym, jakiego rodzaju pomocy należy udzielić dziecku. Ocena nadrzędnego interesu dziecka nie jest zwykle formalną procedurą.

Art. 16 ust. 2 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) stanowi, że „[p]aństwa członkowskie podejmują niezbędne środki w celu znalezienia trwałego rozwiązania w oparciu o indywidualną ocenę pod kątem najlepszego zabezpieczenia interesu dziecka”. Zgodnie z art. 14 ust. 1 indywidualną ocenę należy przeprowadzić „przy należyтым uwzględnieniu jego opinii, potrzeb i trosk w celu znalezienia trwałego rozwiązania na rzecz dziecka”. Jest to bardziej formalna procedura, którą należy udokumentować i która jest wymagana, gdy organy muszą podjąć decyzję w sprawie trwałego rozwiązania. Nie ma jednego rozwiązania, które sprawdziłoby się we wszystkich sytuacjach. Najodpowiedniejsze trwałe rozwiązanie będzie zależało od przeszłości dziecka, okoliczności sprawy, konkretnego rodzaju wyzysku oraz sytuacji rodzinnej.

Ocena nadrzędnego interesu dziecka w celu znalezienia trwałego rozwiązania, o której mowa w dyrektywie UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi, jest również użytecznym środkiem ochrony dzieci, których nie zidentyfikowano jako ofiar handlu ludźmi. Stosowanie rozwiązań *ad hoc*, aby zapewnić szybkie przekazanie dzieci z powrotem do państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu, bez odpowiedniej oceny osobistej sytuacji dziecka stwarza wiele zagrożeń. Organy mogą na przykład przekazać dziecko przed uzyskaniem dowodów popełnienia przestępstwa, co odebrałoby dziecku będącemu ofiarą prawo do uzyskania odpowiedniego wsparcia i uniemożliwiłoby ściganie sprawcy lub sprawców, lub dziecko mogłoby zostać przekazane do tego samego środowiska rodzinnego, w którym było ofiarą niegodziwego traktowania lub handlu ludźmi, co stwarza ryzyko ponownego stania się ofiarą.

Na czym polega określenie nadrzędnego interesu w celu znalezienia trwałego rozwiązania?

Gdy w instrumentach UE pojawia się odniesienie do „zasady nadrzędnego interesu”, zwykle nie precyzują one elementów, jakie zasada ta powinna obejmować. Nie istnieje jedna metodyka pozwalająca określić nadrzędny interes przy poszukiwaniu trwałego rozwiązania. W różnych państwach członkowskich UE i w różnych obszarach ochrony dziecka stosuje się odmienne podejścia.

Niniejszy praktyczny przewodnik zawiera kilka zasad przewodnich odpowiadających na pytania „kto”, „kiedy” i „w jaki sposób” w sprawach dotyczących dzieci przemieszczających się w UE, które potrzebują ochrony, w tym ofiar handlu ludźmi. Ścisłe odpowiada on zaleceniom Komitetu Praw Dziecka.

Wytyczne ONZ dotyczące nadrzędnego interesu dziecka

Komitet Praw Dziecka opracował wytyczne dotyczące oceny nadrzędnego interesu – przydatne wytyczne dla organów krajowych.

Aby dowiedzieć się więcej, zob. Komitet Praw Dziecka, General Comment No 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (komentarz ogólny nr 14 (2013) w sprawie prawa dziecka do tego, aby sprawą nadrzędną było zabezpieczenie jego nadrzędnego interesu), 29 maja 2013 r., CRC/C/GC/14, sekcja V lit. A.

Kto?

Współpraca transnarodowa będzie niezbędna przy gromadzeniu wszelkich informacji niezbędnych do określenia nadrzędnego interesu dziecka. Aby określić nadrzędny interes dziecka oraz podjąć w tej sprawie decyzję, w wielu przypadkach konieczne będzie zaangażowanie organów odpowiedzialnych za ochronę dzieci z co najmniej dwóch państw członkowskich UE. Zwykle będą to organy z państwa członkowskiego UE, w którym dziecko przebywa, oraz organy państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu dziecka (które zasadniczo są właściwe w tej sprawie). W niektórych przypadkach zaangażować może się również inne państwo członkowskie UE. Miałyby to miejsce na przykład w sytuacji, gdy rodzina się przeprowadziła i organy w nowym miejscu muszą ocenić sytuację rodzinną. Nawiązanie wszelkich niezbędnych kontaktów między organami w różnych państwach członkowskich UE może w wielu

przypadkach odbywać się za pośrednictwem organów centralnych ustanowionych na mocy [rozporządzenia Bruksela II bis](#).

→ *Zob. również [działanie 7: ustalenie jurysdykcji i współpraca transnarodowa](#).*

Ocenę nadrzędnego interesu w celu znalezienia trwałego rozwiązania powinien zasadniczo przeprowadzać wielodyscyplinarny zespół składający się z przeszkolonych pracowników pod kierunkiem specjalistów w dziedzinie ochrony dzieci. Organy muszą zapewnić, by dziecko znajdowało się w centrum procesu, i udzielić mu wszystkich niezbędnych informacji. Organy muszą zwrócić szczególną uwagę na wysłuchanie dziecka i wzięcie pod uwagę jego poglądów. Pracownicy odpowiedzialni za ochronę dziecka powinni dodatkowo skonsultować się z innymi organami, np. z dziedziny służby zdrowia, kształcenia i z organami ścigania.

Opiekun powinien odgrywać główną rolę w przekazywaniu organom swoich opinii na temat sprawy. Opiekun jest zaufaną osobą, która w razie potrzeby udziela informacji i ułatwia komunikację z dzieckiem. Jeżeli dziecko sobie tego życzy, opiekun powinien być obecny podczas wszystkich przesłuchań i rozmów.

Kiedy?

Przy pracy z dziećmi istotne jest szybkie podejmowanie decyzji w odpowiednim czasie. Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej i potrzebujące ochrony, w tym dzieci będące ofiarami handlu ludźmi, mogą jednak potrzebować nieco więcej czasu, aby zaufać opiekunowi i organom odpowiedzialnym za ochronę dzieci. Osiągnięcie pewnego poziomu zaufania i pewności siebie jest podstawą do skutecznego określenia nadrzędnego interesu.

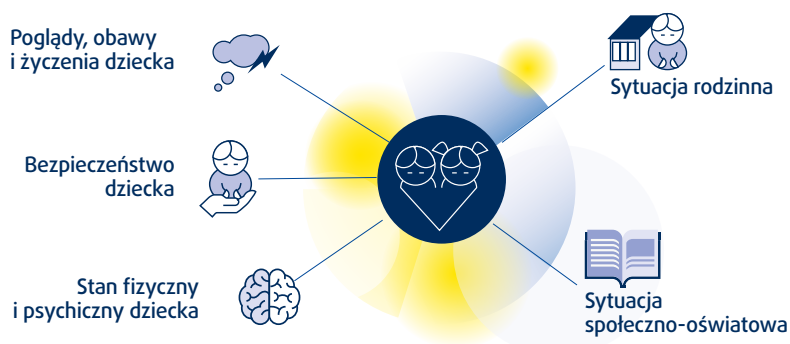
Z drugiej strony mogą istnieć przypadki, kiedy łączenie dziecka z rodziną musi być priorytetem. W związku z tym długi proces odzyskiwania równowagi i budowania zaufania byłby niekorzystny. W takiej sytuacji decyzję dotyczącą tego, kiedy dokładnie rozpocząć proces łączenia, podejmuje się w poszczególnych przypadkach na podstawie fachowego osądu specjalisty. Z konieczności musi się to jednak odbywać w ścisłym porozumieniu z dzieckiem i opiekunem.

W jaki sposób?

Proces oceny nadrzędnego interesu dziecka, przy jednoczesnym wysłuchaniu jego opinii, nie powinien być dla niego traumatycznym przeżyciem. Dzieci nie lubią

powtarzających się przesłuchań dotyczących tych samych kwestii – w szczególności wówczas, gdy w przesłuchaniach tych za każdym razem uczestniczą inni specjaliści. Dlatego też Komitet Praw Dziecka stwierdził w *General Comment No 12* (komentarzu ogólnym nr 12), że dzieci nie można przesłuchiwać częściej, niż jest to konieczne. Specjalista będzie musiał wydać osąd i znaleźć odpowiednią równowagę. W ocenie nadrzędnego interesu w celu znalezienia trwałego rozwiązania należy zwrócić uwagę na elementy przedstawione na rysunku 9.

Rysunek 9: Elementy, które należy wziąć pod uwagę przy ocenie nadrzędnego interesu dziecka

Źródło: FRA, 2019.

- **Poglądy, obawy i życzenia dziecka:** wzięcie pod uwagę poglądów dziecka nie tylko zapewni poszanowanie jego prawa do bycia wysłuchanym, ale także – niezależnie od tego, jakie rozwiązanie zostanie ostatecznie wybrane – że będzie to rozwiązanie trwałe i zrównoważone. Na przykład dzieci będące ofiarami handlu ludźmi lub potrzebujące ochrony należy zapytać, czy chcą wrócić do rodziny, dlaczego opuściły dom, gdzie chcą mieszkać oraz kto ma sprawować nad nimi opiekę. Można również zapytać dziecko, czy jest zadowolone ze swojego opiekuna prawnego.

→ Zob. również *działanie 3: wysłuchanie dziecka*.

- **Sytuacja rodzinna:** obejmuje to określenie miejsca pobytu rodzica/rodziców lub bliskich krewnych oraz ocenę ich zdolności i gotowości do opieki nad dzieckiem. Podczas oceny należy określić, czy istnieje osoba, która może zapewnić dziecku odpowiednią opiekę (rodzic, opiekun lub osoba dorosła, która może sprawować opiekę). W takiej ocenie rodziny należy również określić, czy – ze względów finansowych lub emocjonalnych – nie może ona lub nie chce zająć się dzieckiem

(na przykład w przypadkach, gdy rodzina była zaangażowana w wyzysk dziecka) lub czy przekazanie dziecka może skutkować odrzuceniem z powodu stygmatyzacji lub trudności w reintegracji. Gdy przekazanie dziecka rodzinie nie jest możliwe, w ocenie należy rozważyć również powierzenie opieki członkom dalszej rodziny lub rodzinną formę opieki. Odpowiednią opiekę i ochronę może być w stanie zapewnić dziecku ewentualnie właściwa agencja rządowa w państwie członkowskim miejsca zwykłego pobytu dziecka.

- **Stan fizyczny i psychiczny dziecka:** w ocenie należy uwzględnić sytuację zdrowotną dziecka i wpływ, jaki poszczególne trwałe rozwiązania mogłyby mieć na stan dziecka i jego powrót do zdrowia.
- **Sytuacja społeczno-oświatowa:** obejmuje warunki życia w państwie członkowskim UE, w którym dziecko przebywa, i w państwie członkowskim UE miejsca zwykłego pobytu dziecka. Powinno to również uwzględniać na przykład wszelkie przypadki dyskryminacji mniejszości etnicznych. Ocena powinna obejmować takie kwestie, jak warunki mieszkalne oraz dostęp do szkół lub szkoleń zawodowych. W zależności od długości pobytu może ona również obejmować ocenę poziomu integracji dziecka w państwie przyjmującym.
- **Bezpieczeństwo dziecka:** ocena powinna obejmować zagrożenia dla bezpieczeństwa dziecka i jego krewnych w państwie członkowskim lub w państwach członkowskich UE, w których znajdują się dziecko i rodzina.

Cały i zdrowy

UNHCR i UNICEF opracowały poradnik, który ma pomóc państwom członkowskim w zapewnieniu najlepszego zabezpieczenia nadrzędnego interesu dzieci bez opieki i dzieci odseparowanych w Europie. Zawiera on praktyczny przegląd sposobów wprowadzania zasady najlepszego zabezpieczenia nadrzędnego interesu – od identyfikacji po monitorowanie trwałego rozwiązania. Choć został opracowany w kontekście dzieci bez opieki pochodzących z innych krajów, przedstawione w nim kwestie mają również znaczenie dla dzieci, które przemieszczają się w obrębie UE.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. UNICEF/UNHCR (2014), [Safe and sound](#) (Cały i zdrowy).

Działanie 5: Koordynacja wszystkich podmiotów w państwie członkowskim

W zależności od kontekstu krajowego i konkretnego przypadku kilka organów będzie zasadniczo zaangażowanych w zapewnienie dziecku wsparcia niezbędnego do zaspokojenia jego bezpośrednich potrzeb związanych z bezpieczeństwem i ochroną. W zestawieniu w załączniku 4 przedstawiono podmioty, które są najczęściej zaangażowane.

Każde państwo członkowskie UE musi jasno określić rolę każdego z organów oraz mechanizmy koordynacji między nimi. Uzgodnione wcześniej mechanizmy koordynacji powinny również obejmować jasne wytyczne dotyczące koordynacji z odpowiednikami w innych państwach członkowskich UE, w szczególności w państwie członkowskim UE, w którym wcześniej zamieszkiwało dziecko.

→ Zob. również [działanie 7: ustalenie jurysdykcji i współpraca transnarodowa](#).

Specjaliści mogą skorzystać z następujących narzędzi koordynacji:

- ogólne mechanizmy koordynacji obejmujące na przykład strategie, obowiązujące procedury działania i protokoły;
- krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy mogą obejmować protokoły określające konkretne role i obowiązki każdej osoby lub organizacji. W protokołach tych należy objaśnić sposób zarządzania daną sprawą i mogą one obejmować na przykład wytyczne dotyczące sposobu zapewnienia wymiany informacji bez naruszania prawa do prywatności i ochrony danych osobowych; etapy przekazywania informacji dla każdego rodzaju sprawy oraz punkty kontaktowe w każdej organizacji lub sposoby skontaktowania się z nimi w sytuacjach wyjątkowych bądź w przypadku zidentyfikowania dziecka w nocy;
- regularna wymiana informacji dotyczących tendencji, w tym zapewnienie opracowania bardziej ukierunkowanych środków zapobiegawczych;
- wspólne budowanie zdolności oraz szkolenie różnych organizacji, na przykład wspólne szkolenia dla policji i organizacji wspierających ofiary dotyczące identyfikacji dzieci będących ofiarami;
- wspólne narzędzia, na przykład w przypadkach, gdy różne organy korzystają z tego samego systemu zarządzania lub biorą udział w regularnych spotkaniach dotyczących zarządzania sprawami;
- okresowa ocena koordynacji, w ramach której specjaliści spotykają się, aby dokonać przeglądu obecnych mechanizmów koordynacji oraz ocenić je i usprawnić.

Krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy na rzecz ofiar handlu ludźmi

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) opracowała podręcznik zawierający wytyczne sposobu opracowywania i wdrażania trwałych mechanizmów i struktur zwalczania handlu ludźmi oraz wspierania ofiar. Można w nim znaleźć również informacje dotyczące różnych modeli mających na celu zapewnienie współpracy między organami rządowymi i pozarządowymi działającymi w dziedzinie zwalczania handlu ludźmi.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) (2004), National referral mechanisms – joining efforts to protect the rights of trafficked persons: A practical handbook (Krajowe mechanizmy ukierunkowanej pomocy – łączenie wysiłków na rzecz ochrony praw ofiar handlu ludźmi: Praktyczny podręcznik).

Zwalczanie handlu ludźmi powinno być częścią podstawowych usług ochrony dzieci, w tym przepisów, prawodawstwa, polityki i wytycznych. Państwa członkowskie UE powinny unikać sytuacji, w których przypadki handlu ludźmi przechodzą przez równoległe systemy. W związku z tym istotne jest, aby natychmiast po identyfikacji skierować dziecko do krajowego systemu ochrony dziecka. Policja, która najprawdopodobniej będzie pierwszym organem kontaktującym się z dzieckiem, powinna jak najszybciej skierować sprawę do wszystkich odpowiednich organów i agencji, w tym do systemu ochrony dzieci. Zapewniłoby to skoordynowane i całościowe podejście. Aby osiągnąć ten cel, organy ścigania powinny usprawnić dochodzenia i ściganie przypadków handlu ludźmi, a także wzmocnić transnarodową współpracę organów ścigania i współpracę sądową w UE oraz poza jej granicami. Powinny one również wymieniać się danymi wywiadowczymi dotyczącymi profili ryzyka z innymi państwami członkowskimi.

DODATKOWE INFORMACJE

Postępy w zakresie krajowych mechanizmów ukierunkowanej pomocy

W państwach członkowskich ustanowiono wiele sformalizowanych lub niesformalizowanych krajowych mechanizmów ukierunkowanej pomocy. Państwa członkowskie dążą do zapewnienia, aby mechanizmy działały sprawniej i skuteczniej. Informują o ściślejszej współpracy transnarodowej, w tym z państwami niebędącymi członkami UE, organizacjami międzynarodowymi oraz społeczeństwem obywatelskim. Co więcej, potwierdzają one, że współpraca oraz utworzone sieci skróciły czas trwania procedur, podkreślając wsparcie udzielone w ramach finansowania UE.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Komisja Europejska (2018), Drugie sprawozdanie z postępów w zwalczaniu handlu ludźmi, s. 9.

Kompleksowe podejście do handlu ludźmi wymaga ścisłej współpracy wielu podmiotów na wszystkich szczeblach. Obejmuje ono prace w wielu dziedzinach, m.in. w zakresie ścigania przestępstw, zarządzania granicami, pracy, płci, praw dziecka, gromadzenia danych i stosunków zewnętrznych UE.

→ *Zob. informacje na temat krajowych sprawozdawców w 28 państwach członkowskich UE na stronie internetowej: [strona UE dotycząca krajowych sprawozdawców](#).*

Na podstawie art. 19 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) państwa członkowskie ustanowiły krajowych sprawozdawców lub równoważne mechanizmy. Powierzono im następujące zadania: ocenę tendencji w obszarze handlu ludźmi; ocenę rezultatów działań służących zwalczaniu tego procederu oraz gromadzenie danych statystycznych i przedstawianie sprawozdań. Na szczeblu UE unijny koordynator ds. zwalczania handlu ludźmi pomaga zapewnić skoordynowaną i spójną reakcję UE na ten proceder. Wiąże się to z zapewnieniem ścisłej współpracy na szczeblu UE w kontekście [unijnej sieci sprawozdawców krajowych lub równoważnych struktur, unijnej platformy społeczeństwa obywatelskiego](#) przeciwko handlowi ludźmi oraz sieci koordynacji punktów kontaktowych agencji UE w odpowiednich agencjach UE.

W niniejszej sekcji wymieniono organy, których działania muszą być zazwyczaj koordynowane. Dla każdego z tych organów wymieniono poszczególne zadania, których wykonanie zwykle mu się powierza. Zadania te nie ograniczają się jedynie do natychmiastowej reakcji, ale obejmują również etapy opisane w kolejnych działaniach. Wspomniany wykaz organizacji, ról i obowiązków nie jest jednak wyczerpujący. Wykaz zawiera jedynie ogólne wytyczne, które należy dostosować do danego kontekstu krajowego lub lokalnego.

W ramach krajowych mechanizmów ukierunkowanej pomocy należy wyjaśnić, któremu organowi powierzono ogólną koordynację, z uwzględnieniem roli, którą wraz z organami centralnymi wyznaczonymi na podstawie [rozporządzenia Bruksela II bis](#) mogą odgrywać organy odpowiedzialne za ochronę dzieci.

1. Organy ścigania

- przeprowadzają natychmiastową wstępną ocenę, czy dziecko może potrzebować ochrony lub być ofiarą handlu ludźmi; dalszej oceny zwykle dokonują służby socjalne lub służby odpowiedzialne za ochronę dzieci;
- ustalają tożsamość dziecka, w tym poprzez sprawdzenie odpowiednich wielkoskalowych systemów informatycznych, do których mają dostęp;

- gromadzą dane wywiadowcze dotyczące dziecka, towarzyszących mu osób dorosłych i innych okoliczności sprawy, w tym danych pochodzących od organów ścigania w innych państwach członkowskich UE, oraz rozważają dalszą współpracę operacyjną. Europol zapewnia wiedzę ekspercką i wsparcie, scentralizowane bazy danych i kanał komunikacyjny;
- w razie potrzeby przeprowadzają ocenę ryzyka i ustanawiają środki ochrony w porozumieniu z opiekunem i służbami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci;
- zgodnie z art. 36 [Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych](#) informują dziecko, które popełniło przestępstwo, o przysługującym mu prawie do skontaktowania się z organami konsularnymi państwa, którego jest obywatelem;
- przeprowadzają pełne dochodzenie w sprawie przestępstw, w tym ustalają, czy inne dzieci (lub osoby dorosłe) są potencjalnie zagrożone, aby zapobiegać przestępstwom i wykrywać je oraz wszczynać postępowania sądowe;
- kierują dziecko do służb odpowiedzialnych za ochronę dzieci i informują jednostkę policji wyspecjalizowaną w zakresie dzieci i ofiar handlu ludźmi lub niegodziwego traktowania;
- podejmują działania mające na celu odnalezienie ewentualnych ofiar. Mogą również zaistnieć sytuacje, w których organy ścigania odnajdują tylko handlarza ludźmi, a istnieją dowody, w postaci na przykład materiału wideo lub zdjęć, potwierdzające, że ofiarami były dzieci. Organ ścigania i organy sądowe rozpoczynają, często we współpracy z agencją Eurojust i organami innych państw członkowskich UE, dalsze dochodzenia w celu odnalezienia ofiar.

2. Opieka społeczna i służby odpowiedzialne za ochronę dzieci

- otrzymują wszystkie zgłoszenia jako pierwszy etap łańcucha ukierunkowanej pomocy;
- zakładają i utrzymują indywidualne i poufne akta sprawy dla poszczególnych dzieci;
- wykrywają przypadki dzieci, które potrzebują ochrony, podczas prowadzenia dalszych działań w ramach spraw w zakresie opieki społecznej, o których dowiedziały się od szkół lub służby zdrowia, sąsiadów lub innych osób;
- zapewniają natychmiastowe wsparcie i natychmiastową ochronę bezpośrednio lub za pośrednictwem NGO lub innych organizacji, którym zlecono podwykonawstwo;

- wyznaczają tymczasowego opiekuna lub zapewniają, aby opiekun został wyznaczony;
- oceniają nadrzędny interes dziecka, aby wraz z opiekunem i sądem wskazać trwałe rozwiązania;
- występują o sprawozdanie z wywiadu środowiskowego od pracowników opieki społecznej w państwie miejsca zwykłego pobytu za pośrednictwem organów centralnych na podstawie [rozporządzenia Bruksela II bis](#);
- wysłuchują dziecka i regularnie uwzględniają jego opinie;
- informują opiekuna dziecka i konsultują się z nim na temat wszelkich działań i decyzji dotyczących dziecka;
- kierują dziecko do odpowiednich systemów pomocy i wsparcia, w tym do krajowych mechanizmów ukierunkowanej pomocy w przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi.

Służby odpowiedzialne za ochronę dzieci w państwie miejsca zwykłego pobytu powinny podejmować następujące czynności:

- odnaleźć rodzinę i nawiązać z nią kontakt, jeżeli leży to w interesie dziecka;
- ocenić sytuację rodzinną, jak również ogólną sytuację dziecka;
- przygotować sprawozdanie z wywiadu środowiskowego dla pracowników opieki społecznej w miejscu, w którym dziecko się znajduje, które można przekazać za pośrednictwem organów centralnych na podstawie [rozporządzenia Bruksela II bis](#);
- omówić środki tymczasowe i zalecane trwałe rozwiązanie ze służbami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci w miejscu, w którym dziecko się znajduje;
- monitorować dobro dziecka w przypadku przekazania dziecka z powrotem do państwa miejsca zwykłego pobytu i złożyć odpowiednie sprawozdanie organowi centralnemu oraz w stosownych przypadkach innym organom;
- skierować dziecko do odpowiednich systemów pomocy i wsparcia, w tym do krajowych mechanizmów ukierunkowanej pomocy w przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi.

3. Opiekun

- jest główną osobą odpowiedzialną za kontakty i łącznikiem między dzieckiem a różnymi służbami lub osobami w otoczeniu dziecka;
- wysłuchuje dziecka i regularnie uwzględnia jego opinię;
- jest główną osobą, do której dziecko ma zaufanie;
- monitoruje dobro dziecka i zapewnia, aby dziecko uzyskało odpowiednie usługi, takie jak nieodpłatna porada prawna i zastępstwo procesowe;
- pełni rolę pełnomocnika lub koordynuje działania w przypadku przydzielenia prawnika;
- wspiera służby odpowiedzialne za ochronę dzieci w przeprowadzeniu oceny nadrzędnego interesu dziecka i wskazaniu trwałych rozwiązań.

→ *Zob. również [działanie 2](#): wyznaczenie opiekuna.*

4. Organy konsularne

- udzielają wsparcia prawnego i innych rodzajów wsparcia dziecku, które zostało zatrzymane za popełnienie przestępstwa, zgodnie z art. 36 lit. c) [Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych](#);
- zabezpieczają interesy dziecka, w szczególności w kwestii opieki, zgodnie z art. 5 [Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych](#), po otrzymaniu informacji zgodnie z art. 37 lit. b) tej konwencji;
- działają jako organ łącznikowy między organami obu państw członkowskich UE w pełnej współpracy z organami centralnymi na podstawie [rozporządzenia Bruksela II bis](#);
- udostępniają dane kontaktowe różnym organom w państwie (poprzedniego) miejsca zwykłego pobytu;
- sprawdzają odpowiednie wielkoskalowe systemy informatyczne, do których posiadają dostęp;
- wspierają dziecko lub zaangażowanych specjalistów i organizacje tłumaczeniem pisemnym/ustnym lub usługami prawniczymi;
- pomagają w poszukiwaniu krewnych;
- uzyskują dokumenty i wydają dokumenty podróży;

- dostarczają zaangażowanym specjalistom lub organizacjom informacje dotyczące przepisów w zakresie ochrony dzieci w państwie (poprzedniego) miejsca zwykłego pobytu;
- organizują podróż oraz wpłacają zaliczkę na pokrycie kosztów lub pokrywają koszty.

5. Organy centralne ustanowione na mocy rozporządzenia Bruksela II bis

- pełnią rolę głównego węzła koordynującego komunikację między państwem członkowskim UE, w którym dziecko się znajduje, a państwem członkowskim miejsca zwykłego pobytu dziecka. W przypadku wniosków złożonych na podstawie rozporządzenia organ centralny może koordynować komunikację między opieką społeczną, sędziami i innymi specjalistami w państwach członkowskich UE. Ogólne funkcje i zadania określono w art. 53–55 [rozporządzenia Bruksela II bis](#);
- przekazują do opieki społecznej lub służb odpowiedzialnych za ochronę dzieci wnioski o sprawozdanie z wywiadu środowiskowego dotyczącego ogólnej sytuacji dziecka;
- działają jako organ łącznikowy lub ułatwiają kontakty między sądami;
- bezpłatnie udzielają informacji i wsparcia osobom posiadającym odpowiedzialność rodzicielską w stopniu zgodnym z nadrzędnym interesem dziecka i nienarażającym dziecka na ryzyko, że ponownie stanie się ofiarą handlu ludźmi lub wyzysku;
- rozpowszechniają informacje dotyczące krajowych przepisów i procedur;
- odpowiednio współpracują i koordynują działania z opiekunem dziecka w związku z wnioskami złożonymi na podstawie rozporządzenia;
- wspierają koordynację krajowych organizacji zaangażowanych w sprawę związaną z wnioskami złożonymi na podstawie rozporządzenia.

6. Organy sądowe

- informują o sprawie organy konsularne państwa, którego obywatelem jest dziecko, jeżeli dotychczas to nie nastąpiło. W art. 37 lit. b) [Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych](#) nałożono na władze obowiązek poinformowania urzędu konsularnego o zamiarze wyznaczenia opiekuna dziecka;
- wyznaczają tymczasowego opiekuna dziecka;

- nawiązują kontakt z sądem państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu dziecka celem ustalenia właściwości. Taki kontakt można nawiązać za pośrednictwem organów centralnych na podstawie [rozporządzenia Bruksela II bis](#) lub za pośrednictwem Europejskiej Sieci Sądowej i ugruntowanej haskiej sieci sędziów łącznikowych;
- decydują o środkach tymczasowych w sądach cywilnych;
- rozstrzygają w sprawach dotyczących handlu ludźmi i innych przestępstw w sądach karnych;
- zapewniają, by dziecko miało pełnomocnika i dostęp do porady prawnej;
- gromadzą niezbędne dowody, w tym gdy dziecko zostało już przekazane do innego państwa członkowskiego.

Szereg innych organizacji również może odegrać istotne role:

- [Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji \(IOM\)](#) zapewnia szereg różnych form pomocy dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi, np. pomoc w przekazaniu dziecka, odebranie go na lotnisku, tymczasowe zakwaterowanie w państwie docelowym, porady medyczne i psychologiczne, porady społeczne i prawne oraz dotacje na reintegrację;
- [Międzynarodowa Opieka Społeczna](#) może pomóc w nawiązaniu kontaktu z różnymi podmiotami, przygotować sprawozdanie z wywiadu środowiskowego dotyczące dziecka i jego rodziny na wniosek sądów i organów odpowiedzialnych za opiekę nad dziećmi lub pomóc w przekazaniu dziecka;
- inne organizacje społeczeństwa obywatelskiego mogą prowadzić programy opieki opartej na rodzinie lub zapewniać specjalne zakwaterowanie dla dzieci, które potrzebują ochrony. W szczególności obejmuje to organizacje, które pomagają ofiarom. W prawie i polityce UE docenia się istotny wkład społeczeństwa obywatelskiego w przeciwdziałanie handlowi ludźmi. Dyrektywa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi jednoznacznie wskazuje, że organizacje społeczeństwa obywatelskiego odgrywają istotną rolę, i zobowiązuje państwa członkowskie do współpracy z tymi organizacjami.

Unijna platforma społeczeństwa obywatelskiego przeciwko handlowi ludźmi

Unijną platformę społeczeństwa obywatelskiego przeciwko handlowi ludźmi uruchomiono w 2013 r. i obecnie skupia ona ponad 100 NGO z całej UE i spoza niej, których działalność koncentruje się na handlu ludźmi. Dodatkowo uzupełnia ją platforma elektroniczna, która skupia kolejne organizacje.

Więcej informacji znajduje się na [stronie internetowej Komisji Europejskiej](#).

Działanie 6: Zaspokojenie potrzeb w zakresie ochrony

Gdy tylko dziecko zostaje pozbawione opieki rodzicielskiej i potrzebuje ochrony oraz po przeprowadzeniu pierwszej wstępnej oceny przez służby odpowiedzialne za ochronę dzieci i wyznaczeniu opiekuna, dziecko będzie uprawnione do szeregu usług w zakresie ochrony. Takie wsparcie powinno zaspokoić podstawowe potrzeby, takie jak potrzeba schronienia, jak również potrzeby wymagające pomocy bardziej specjalistycznej – np. psychospołecznej i psychiatrycznej – lub usług w zakresie zdrowia reprodukcyjnego. Wymagany zakres wsparcia będzie zależał od konkretnych okoliczności i doświadczeń danego dziecka, jak również wieku i płci, przy uwzględnieniu skutków konkretnej formy zaniedbania, wyzysku lub niegodziwego traktowania, której ofiarą padło dziecko.

Art. 27 [Konwencji o prawach dziecka](#) stanowi, że „Państwa Strony uznają prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu”. W konwencji zobowiązano państwa członkowskie UE do ochrony dobra dziecka i zapewnienia odpowiedniej ochrony i odpowiedniego wsparcia wszystkim dzieciom, które zostały pozbawione swego środowiska rodzinnego, w tym dzieciom bez opieki oraz w szczególności dzieciom, które padły ofiarą niegodziwego traktowania (art. 19 i 20).

W szczególności w odniesieniu do ofiar handlu ludźmi w art. 11 ust. 3 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) nałożono na organy państw członkowskich UE obowiązek wprowadzenia środków niezbędnych do zapewnienia ofiarom pomocy i wsparcia. W art. 11 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) nałożono na państwa członkowskie UE obowiązek zadbania o szczególne potrzeby ofiar, podkreślając, że niektóre potrzeby mogą ujawnić się dopiero na późniejszym etapie. Wspomniane szczególne potrzeby wynikają z ewentualnej ciąży, stanu zdrowia, ewentualnej niepełnosprawności, zaburzeń umysłowych lub psychicznych oraz

doświadczonych przez pokrzywdzonych poważnych form przemocy psychicznej, fizycznej lub seksualnej. Ogólniej rzecz biorąc, ofiary przestępstw muszą mieć dostęp do służb udzielających wsparcia ofiarom zgodnie z art. 8 [dyrektywy w sprawie praw ofiar](#). Przewidziane środki pomocy i wsparcia należy oferować niezależnie od gotowości dzieci do współpracy w toku dochodzenia lub złożenia formalnej skargi.

W niektórych przypadkach pomoc i wsparcie można zapewnić jedynie wówczas, gdy dziecko przebywa legalnie w państwie przyjmującym. Chociaż na podstawie [dyrektywy w sprawie swobodnego przemieszczania się](#) obywatele UE mogą swobodnie przemieszczać się i przebywać w innym państwie członkowskim UE, muszą się zarejestrować u organów tego państwa członkowskiego, jeżeli ich pobyt jest dłuższy niż trzy miesiące. Aby się zarejestrować, mogą być zobowiązani do spełnienia określonych warunków, o których stanowi art. 7 wspomnianej dyrektywy, których to warunków mogą nie być w stanie spełnić. Na przykład mogą nie być zapisani do szkoły lub mogą nie być objęci ubezpieczeniem zdrowotnym. Jeżeli trwałe rozwiązanie dla danego dziecka nie zostało jeszcze określone, a dostęp do odpowiednich usług wsparcia wymaga jego rejestracji, odpowiedzialne organy w państwach członkowskim UE powinny przychylnie rozpatrywać kwestię przedłużenia zezwolenia na pobyt dziecka.

Zawsze należy poinformować dziecko o możliwościach wsparcia i skonsultować się z nim w kwestii jego najpilniejszych potrzeb i wyborów. W [dyrektywie UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) (art. 14) oraz [dyrektywie UE w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci](#) (art. 19) określono obowiązek uwzględnienia opinii dziecka podczas podejmowania decyzji w kwestii konkretnych środków wsparcia dziecka.

Ochrona dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne, często wiąże się z decyzjami o umieszczeniu dziecka w tymczasowym miejscu schronienia w związku z sytuacją nadzwyczajną. Będzie to wymagało stosowania [rozporządzenia Bruksela II bis](#). Zgodnie z art. 20 rozporządzenia Bruksela II bis państwo członkowskie, w którym dziecko przebywa, może wprowadzić nadzwyczajne środki zabezpieczające przewidziane w prawie krajowym tego państwa niezależnie od tego, czy inne państwo członkowskie UE jest właściwe do rozstrzygnięcia co do istoty sprawy. Wstępne środki nadzwyczajne służące zaspokojeniu najpilniejszych potrzeb będą wymagały ponownej oceny i regularnego dostosowywania, w szczególności gdy na początku nie przeprowadzono odpowiedniej indywidualnej oceny ze względu na nagłą charakter sprawy lub gdy zmieniły się okoliczności.

→ Zob. również działanie 7: ustalenie jurysdykcji i współpraca transnarodowa.

W tabeli 4 przedstawiono ogólny przegląd pomocy, która przysługuje dzieciom potrzebującym ochrony, w tym dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi, zgodnie z Konwencją o prawach dziecka i innymi instrumentami prawnymi dotyczącymi ofiar i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

Tabela 4: Odniesienia w instrumentach międzynarodowych, regionalnych i unijnych

Instrument	Zakwaterowanie	Edukacja	Opieka zdrowotna	Wsparcie psychologiczne	Poszukiwanie rodzin	Bezpieczeństwo	Indywidualna ocena
Instrumenty międzynarodowe i regionalne							
Konwencja o prawach dziecka	Art. 27	Art. 19, art. 23 ust. 3 i 4, art. 24 ust. 2 lit. e) i f), art. 28, 29, 32, 33	Art. 17, 23, 24, 25, 39	Art. 23, 39	Art. 22 ust. 2	Art. 3, 19	–
Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi	Art. 12 ust. 1 lit. a)	Art. 12 ust. 1 lit. f), art. 12 ust. 4	Art. 12 ust. 1 lit. b), art. 12 ust. 2	–	Art. 10 ust. 4 lit. c)	Art. 12 ust. 2	Art. 12 ust. 7
Rada Europy – konwencja z Lanzarote	–	Art. 6	Art. 14 ust. 4	Art. 14 ust. 1 i 4	–	Art. 5, art. 14 ust. 3, art. 31 ust. 1 lit. b) i f)	Art. 14 ust. 1
Instrumenty UE							
Dyrektywa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi	Art. 11 ust. 5	Motywy 6, 22, 25; art. 14 ust. 1	Motywy 12, 20, 25; art. 11 ust. 7	Motywy 22; art. 11 ust. 5	–	Motywy 18; art. 11 ust. 5	Motywy 18, 19, 20, 23; art. 12 ust. 3 i 4, art. 14, 16

Instrument	Zakwaterowanie	Edukacja	Opieka zdrowotna	Wsparcie psychologiczne	Poszukiwanie rodzin	Bezpieczeństwo	Indywidualna ocena
Dyrektywa w sprawie praw ofiar	Motyw 38; art. 9	Motyw 62; art. 26 ust. 2	Motywy 9, 56, 64	Motywy 38 i 39; art. 4 ust. 1 lit. a), art. 9 ust. 1 lit. c)	–	Motywy 38, 52; art. 9 ust. 3, art. 12	Motywy 55, 56, 58, 59, 61; art. 1, art. 2 ust. 2 lit. a), art. 21 ust. 1, art. 22, 23
Dyrektywa w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci	–	Motyw 34; art. 23	Motyw 36	Motywy 31 i 37	–	–	Art. 19

Uwaga – = nie ma zastosowania.

Źródło: FRA, 2019.

Zakwaterowanie

W art. 27 Konwencji o prawach dziecka uznano prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu. Obejmuje to odpowiednie warunki mieszkaniowe.

W szczególności w odniesieniu do ofiar handlu ludźmi w art. 11 ust. 5 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) nałożono na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia odpowiedniego i bezpiecznego zakwaterowania. Zakwaterowanie powinno być odpowiednie dla dziecka – należy uwzględnić wiek i płeć dziecka, zagrożenia dla dziecka i jego szczególne potrzeby (wynikające np. z niepełnosprawności lub z przebytej traumy). Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej nie mogą być zakwaterowane wraz z niespokrewnionymi dorosłymi, nawet jeżeli mają podobne doświadczenia (np. dziewczęta i kobiety, które są ofiarami seksualnego wykorzystywania). Jako zakwaterowanie mogą służyć np. domy rodzin zastępczych, ośrodki opieki lub specjalne bezpieczne schroniska.

Bezpieczeństwo stanowi ważną kwestię, którą należy ocenić przy poszukiwaniu najodpowiedniejszego zakwaterowania. Dziecko może w dalszym ciągu znajdować

się pod wpływem osoby, która je wyzyskiwała lub która uczyniła je ofiarą handlu ludźmi, lub sprawca może chcieć nawiązać kontakt z dzieckiem. Organy ścigania będą musiały ocenić sytuację i potrzeby dziecka w zakresie bezpieczeństwa. W niektórych przypadkach niezbędne może być wykorzystanie specjalnego schroniska dla dzieci będących ofiarami. Lokalizacja takich schronisk jest zazwyczaj niejawna, aby ochronić dzieci przed sprawcą i jego siatką przestępczą. Takie schroniska są ściśle monitorowane i dostęp do nich jest ograniczony.

Mając na uwadze kwestie dotyczące bezpieczeństwa, jak również względy dotyczące nadrzędnego interesu dziecka, w wyjątkowych okolicznościach można początkowo umieścić dziecko w miejscu zakwaterowania, w którym będzie ono pozbawione wolności. Ochrona dziecka lub zapobieganie ucieczce muszą jednak być zrównoważone względem innych praw dziecka, takich jak prawo do wolności. Pozbawienie dziecka wolności jest zgodne z prawem jedynie w bardzo wyjątkowych przypadkach.

Edukacja

W art. 28 Konwencji o prawach dziecka uznano prawo każdego dziecka do nauki. Prawo do nauki należy zapewnić jak najwcześniej, aby ułatwić ofierze powrót do zdrowia i normalizację codziennego życia.

W odniesieniu do ofiar handlu ludźmi art. 14 ust. 1 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) stanowi, że „[z]godnie z prawem krajowym państwa członkowskie w odpowiednim terminie zapewniają dostęp do edukacji dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi i dzieciom ofiar takiego handlu, korzystającym z pomocy i wsparcia zgodnie z art. 11”.

Dziecko, opiekun, organy odpowiedzialne za ochronę dzieci i pracownicy schroniska powinni wspólnie zdecydować, czy dziecko jest gotowe do uczestnictwa w określonych zajęciach edukacyjnych lub w zajęciach w ramach głównego systemu oświaty. Będzie to zależało od psychologicznego stanu dziecka, jego znajomości miejscowego języka, jego dotychczasowej edukacji i spodziewanej długości pobytu. Państwa członkowskie UE powinny jednak jak najszybciej ułatwić dziecku dostęp do zajęć szkolnych, aby pomóc w powrocie do zdrowia, wzmocnić w dziecku poczucie własnej wartości i pomóc mu przejąć kontrolę nad swoim życiem i swoją przyszłością.

W sytuacjach, w których nie ulega wątpliwości, że dziecko zostanie przekazane do państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu w bardzo bliskim terminie (np. w ciągu jednego miesiąca lub dwóch miesięcy), należy skoncentrować wysiłki

na przygotowaniu do integracji edukacyjnej dziecka w państwie członkowskim UE, do którego ma ono zostać przekazane. Takie wysiłki obejmują np. rejestrację dziecka w szkole lub w placówce szkolenia zawodowego, przygotowania prowadzone wraz z rodzicami celem ułatwienia integracji w szkole, wyeliminowanie innych trudności praktycznych związanych z opłatami szkolnymi, transportem itp.

Usługodawcy powinni również wspierać dziecko w uzyskaniu możliwości uczestnictwa w zajęciach dodatkowych, w tym w zabawach i zajęciach rekreacyjnych odpowiednich do jego wieku, dojrzałości i zainteresowań. Jest to szczególnie istotne w przypadku tych dzieci, które prawdopodobnie zostaną wkrótce przekazane do innego państwa członkowskiego. Takie zajęcia powinny być organizowane w obiektach zakwaterowania lub, w stosownych przypadkach, w ramach społeczności i powinny być ukierunkowane na ułatwienie dziecku komunikacji i interakcji z rówieśnikami i społecznością lokalną. Zadbanie o utrzymanie takiego codziennego rytmu pomoże w powrocie do zdrowia dziecka.

Wytyczne ONZ w sprawie opieki zastępczej

Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło Wytyczne w sprawie opieki zastępczej dla dzieci. Zawarto w nich międzynarodowe zasady dotyczące zapobiegania rozdzielaniu rodzin, a także reintegracji rodzin, modeli opieki zastępczej, monitorowania i wspierania opieki następczej. Wytyczne mają zastosowanie do wszystkich podmiotów publicznych i prywatnych oraz wszystkich osób zaangażowanych w organizację działań na rzecz dziecka, które potrzebuje opieki, gdy znajduje się ono w państwie innym niż państwo miejsca zwykłego pobytu (pkt 140).

Aby dowiedzieć się więcej, zob. *Guidelines for the alternative care of children* (Wytyczne w sprawie opieki zastępczej nad dziećmi) przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w drodze rezolucji w dniu 18 grudnia 2009 r.

Opieka zdrowotna

W art. 24 Konwencji o prawach dziecka uznano prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia. Organy powinny zadbać o krótko- i długoterminowe potrzeby dziecka w zakresie zdrowia, w tym o powrót do zdrowia fizycznego, wsparcie psychologiczne lub psychiatryczne w przypadku zespołu stresu pourazowego.

W odniesieniu do ofiar handlu ludźmi w art. 11 ust. 5 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) nałożono na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia potrzebnej opieki medycznej, w tym pomocy psychologicznej. Art. 11 ust. 7 wymaga również uwzględnienia szczególnych potrzeb ofiar, w tym wynikających ze stanu zdrowia, ewentualnej niepełnosprawności lub zaburzeń umysłowych lub psychicznych.

Opieka psychospołeczna ma decydujące znaczenie dla rehabilitacji dzieci, które padły ofiarą niegodziwego traktowania w jakiegokolwiek formie. W szczególności może to dotyczyć dzieci, których rodzice uczestniczyli w wyzyskiwaniu ich lub niegodziwym traktowaniu. W państwie członkowskim UE, w którym znajduje się dziecko, może również istnieć potrzeba świadczenia w trybie pilnym i nagłym innych usług w zakresie opieki zdrowotnej, takich jak programy detoksykacji przeznaczone dla dzieci używających środków odurzających. Ponadto po ustabilizowaniu się sytuacji dziecka może istnieć potrzeba stosowania dodatkowych środków długoterminowych.

Potrzeby psychologiczne dzieci mogą się ujawnić dopiero na późniejszym etapie – gdy specjaliści zdobędą zaufanie dziecka i dziecko będzie skłonne opowiedzieć szerzej o swoich doświadczeniach. Dzieci, które borykają się z problemami behawioralnymi, mogą wyrządzić sobie krzywdę lub mogą się stać agresywne w stosunku do specjalistów bądź innych dzieci. Mogą być również nieposłuszne lub odmawiać jakiegokolwiek kontaktu z innymi. Specjaliści, którzy świadczą usługi na rzecz dzieci, powinni być wyszkoleni w udzielaniu wsparcia o charakterze ochronnym dzieciom z takimi rodzajami problemów behawioralnych oraz być zdolni do ciągłego świadczenia tego rodzaju wsparcia.

Dziewczęta i chłopcy powinni mieć dostęp do usług w zakresie zdrowia reprodukcyjnego zgodnie ze wskazówkami zawartymi w [General Comment No 15 on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health](#) (komentarzu ogólnym nr 15 Komitetu Praw Dziecka w sprawie prawa dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia). Powinno to mieć zastosowanie w szczególności w odniesieniu do dzieci, które są ofiarami niegodziwego traktowania w celach seksualnych lub seksualnego wykorzystywania, aby zapobiegać chorobom przenoszonym drogą płciową lub je leczyć. Dostęp do usług w zakresie zdrowia reprodukcyjnego ma zasadnicze znaczenie dla dziewcząt, które są ofiarami niegodziwego traktowania w celach seksualnych, w szczególności w przypadku ciąży. Dziewczęta powinny mieć możliwość wybrania płci personelu medycznego, który będzie im pomagał.

Analiza dotycząca aspektu płci w handlu ludźmi

W analizie dotyczącej aspektu płci w handlu ludźmi podkreślono, że „handel ludźmi stanowi poważne przestępstwo i naruszenie praw człowieka oraz że jego ofiary ponoszą szczególnie dotkliwe konsekwencje długoterminowe. Ofiary handlu ludźmi prowadzonego celem seksualnego wykorzystywania doświadczają aktów okrucieństwa seksualnego, które powoduje poważne szkody dla zdrowia fizycznego i psychicznego. Tego rodzaju przemoc seksualna może być w przypadku kobiet źródłem urazów pochwy, które często prowadzą do zakażeń przenoszonych drogą płciową i stwarzają ryzyko zakażenia wirusem HIV oraz często wiążą się z zespołem stresu pourazowego, lękiem

i depresją. Ofiary żyją w strachu przed konsekwencjami, które mogą spotkać je lub ich rodziny, jeżeli podejmą próbę ucieczki; ponadto wiele osób, którym uda się wydostać, ponownie staje się ofiarami handlu ludźmi”. W analizie stwierdzono również, że szkody dla zdrowia psychicznego spowodowane przez nagabywanie dzieci dla celów seksualnych, stosowanie przymusu, groźby, izolację, znormalizowaną codzienną przemoc, nadużywanie substancji psychoaktywnych i traumę związaną z byciem ofiarą handlu ludźmi celem seksualnego wykorzystywania są poważne i długotrwałe.

Komisja Europejska (2015), Study on the gender dimension of trafficking in human beings (Analiza dotycząca aspektu płci w handlu ludźmi).

Poszukiwanie rodzin

Rodzina stanowi podstawową jednostkę społeczną i naturalne środowisko, w którym jej członkowie – w szczególności dzieci – mogą się rozwijać i czuć się dobrze. Prawo dziecka do życia rodzinnego musi podlegać pełnej ochronie. Zapobieganie rozdzielaniu rodzin i utrzymanie jedności rodzin to istotne elementy każdego systemu ochrony dzieci. Zgodnie z art. 9 ust. 3 [Konwencji o prawach dziecka](#), w przypadku rozdzielenia dziecko ma prawo do utrzymania bezpośredniego kontaktu i relacji osobistych ze swoimi rodzicami i członkami rodziny, chyba że jest to sprzeczne z nadrzędnym interesem dziecka. Należy w tej kwestii również uwzględnić opinie dziecka i opiekuna. Organy powinny zasadniczo zwracać się do dziecka o zgodę na nawiązanie kontaktu z rodziną, stosownie do wieku i dojrzałości dziecka.

Badanie dotyczące grup najbardziej zagrożonych handlem ludźmi

„Chociaż odebranie dziecka rodzinie to niewątpliwie ostateczność, jeżeli sama rodzina jest środowiskiem dysfunkcyjnym i uczestniczy w wyzysku dziecka, należy się skupić na wczesnym rozpoznaniu sytuacji i zapewnieniu rozwiązań w zakresie opieki zastępczej”.

Komisja Europejska (2015), Study on high-risk groups for trafficking in human beings (Badanie dotyczące grup najbardziej zagrożonych handlem ludźmi), s. 85.

Ważne zasady dotyczące poszukiwania rodzin to kierowanie się nadrzędnym interesem dziecka, uczestnictwo dziecka oraz szybkość działania. Przed podjęciem wysiłków na rzecz ponownego nawiązania kontaktu organy powinny ocenić, czy rodzice są w stanie zagwarantować, że nie narażą dziecka na zagrożenia, oraz upewnić się, że rodzice nie brali udziału we wczesnym etapie handlu dzieckiem ani nie traktowali go niegodziwie. Podczas poszukiwania rodziny należy się zastanowić, ile informacji na temat przebiegu procedury handlu ludźmi należy przekazać rodzinie. Niektóre informacje mogą narazić rodzinę i dziecko na niebezpieczeństwo ze strony handlarzy ludźmi. Inne informacje, takie jak informacje na temat seksualnego wykorzystywania,

mogą spowodować stygmatyzację dziecka w rodzinie i w całej społeczności. Należy również dokładnie uwzględnić sytuacje ryzykowne, w których rodzina znajduje się pod presją ze względu na dług wobec handlarzy ludźmi.

Poszukiwanie rodzin zazwyczaj należy do obowiązków opieki społecznej lub służb odpowiedzialnych za ochronę dzieci i odbywa się w ścisłej współpracy z opiekunem. Jeżeli dziecko i rodzina znajdują się w różnych państwach członkowskich UE, ocena sytuacji rodzinnej będzie wymagała nawiązania współpracy przez organy odpowiedzialne za ochronę dzieci w różnych państwach członkowskich UE. W przypadku dzieci, które przemieszczają się w obrębie UE, organy centralne ustanowione na podstawie [rozporządzenia Bruksela II bis](#) mogłyby pomóc w nawiązaniu kontaktu i bezpośrednio zwrócić się do służb odpowiedzialnych za ochronę dzieci odpowiedniego państwa członkowskiego UE o sporządzenie sprawozdania na temat sytuacji społecznej dziecka. W niektórych przypadkach organy centralne mogłyby również otrzymać zadanie informowania rodziców o sytuacji dziecka, chyba że stałoby to w sprzeczności z nadrzędnym interesem dziecka. Również dziecko należy informować o działaniach mających na celu odnalezienie jego rodziny.

Bezpieczeństwo

W art. 19 Konwencji o prawach dziecka nałożono na państwa obowiązek wdrożenia środków w celu ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych. Organy są odpowiedzialne za zapewnienie dziecku bezpieczeństwa. Obejmuje to zarówno stworzenie środowiska sprzyjającego powrotowi do zdrowia, jak i zapobieganie sytuacji, w której dziecko ponownie stanie się ofiarą niegodziwego traktowania lub wyzysku.

W odniesieniu do ofiar handlu ludźmi w art. 11 ust. 5 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#), a w odniesieniu do wszystkich ofiar przestępstw w art. 9 ust. 3 [dyrektywy w sprawie praw ofiar](#) nałożono na organy obowiązek zapewnienia bezpiecznego zakwaterowania. W kontekście usług w zakresie sprawiedliwości naprawczej art. 12 [dyrektywy w sprawie praw ofiar](#) przewiduje środki służące zabezpieczeniu ofiary przed wtórną i ponowną wiktymizacją, zastraszaniem oraz odwetem.

Organy ścigania powinny we współpracy z opiekunem i służbami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci przeprowadzić wstępną ocenę bezpieczeństwa. W stosownych przypadkach należy się również skonsultować z innymi osobami, np. z pracownikami służby zdrowia lub pracownikami schroniska. Ocenę bezpieczeństwa należy regularnie

Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej znajdujące się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne

powtarzać i aktualizować. Osoby odpowiedzialne za ustalenie trwałego rozwiązania będą również potrzebowały szczegółowej oceny ryzyka dotyczącej warunków w państwie miejsca zwykłego pobytu.

→ Zob. również *działanie 9: określenie i wprowadzenie trwałych rozwiązań*.

Lista kontrolna: główne elementy oceny ryzyka

- ✓ Należy poinformować dziecko o celu oceny ryzyka i upewnić się, że dziecko zrozumiało tę informację.
- ✓ Należy zapewnić, aby dziecko zostało wysłuchane i aby jego poglądy zostały należycie uwzględnione zgodnie z jego wiekiem i dojrzałością oraz z konkretnym okolicznościami danej sprawy.
- ✓ Należy zapewnić rozpoznanie zagrożeń specyficznych dla danej płci, np. dotyczących rodzaju wyzysku lub niegodziwego traktowania, których ofiarą padło dziecko.
- ✓ Należy podjąć dodatkowe działania, aby uwzględnić szczególne narażenie dziewcząt i chłopców, którzy mogą być niepełnosprawni.
- ✓ Należy uwzględnić dodatkowe potrzeby dzieci, które są lesbijkami, gejami, osobami biseksualnymi, transpłciowymi lub interseksualnymi.
- ✓ Należy umożliwić dziecku wyrażenie preferencji co do płci urzędnika przeprowadzającego ocenę ryzyka, w szczególności w przypadku spraw dotyczących niegodziwego traktowania w celach seksualnych lub seksualnego wykorzystywania.
- ✓ Należy gromadzić informacje na temat sprawców, ich współników i powiązań dziecka, w tym towarzyszących mu dorosłych, członków dalszej rodziny w państwie pobytu dziecka i innych dzieci, z którymi ofiara mogła mieć kontakt.
- ✓ Należy ocenić poziom zagrożenia i zaproponować odpowiednie działania zapobiegawcze (np. w kwestii zakwaterowania, dostępu do dziecka, kontaktu z członkami rodziny itp.).
- ✓ Należy regularnie oceniać ryzyko ucieczki dziecka i stosować środki zapobiegawcze. Nawiązanie z dzieckiem kontaktu opartego na zaufaniu i zapewnienie wysokiej jakości opieki stanowią najlepszy sposób zapobiegania zaginięciu dzieci.
- ✓ Jeżeli dziecko zaginie, należy ten fakt natychmiast zgłosić policji i innym odpowiednim organom.
- ✓ Należy aktualizować ocenę bezpieczeństwa i rejestrować wszelkie zmiany lub nowe informacje.

Podręcznik dla pracowników wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych

Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przemocności (UNODC) opracowało praktyczny podręcznik, który ma pomóc pracownikom wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w zapobieganiu handlowi ludźmi, ochronie ofiar tego procederu, ściganiu sprawców oraz nawiązywaniu współpracy międzynarodowej służącej osiągnięciu tych celów. Podręcznik zawiera 14 modułów. W module nr 5 podręcznika skupiono się na ocenie ryzyka i na najważniejszych kwestiach, które należy uwzględnić podczas przeprowadzania ocen ryzyka.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. UNODC (2009), *Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners* (Podręcznik dla pracowników wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych poświęcony zwalczaniu handlu ludźmi).

Działanie 7: Ustalenie jurysdykcji i współpraca transnarodowa

Państwa mają obowiązek ochrony wszystkich dzieci w swojej jurysdykcji. Wymaga to wyjaśnienia, które państwo jest właściwe do zastosowania środków, w tym jakie środki może stosować i kiedy. W tym celu państwa członkowskie UE muszą ze sobą współpracować.

Ustalenie jurysdykcji to tylko jedna z kwestii, które wymagają stosowania skutecznych mechanizmów współpracy między państwami członkowskimi UE. Do skutecznej walki z przestępczością transgraniczną niezbędna jest współpraca policji i organów sądowych. Bez współpracy państwa członkowskiego UE, w którym znajduje się dziecko, i państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu dziecka w większości przypadków bardzo trudno będzie ocenić nadrzędny interes dziecka i podjąć decyzję w kwestii najodpowiedniejszego trwałego rozwiązania.

Systemy ochrony dzieci wymagają mechanizmów współpracy transnarodowej

„W związku z tym, że odnotowuje się coraz więcej sytuacji transgranicznych z udziałem dzieci, które wymagają zastosowania środków ochrony dzieci, zwiększa się wysiłki dzięki: wyjaśnieniu ról i obowiązków, posiadaniu aktualnych informacji o państwie pochodzenia, prowadzeniu krajowego punktu kontaktowego ds. ochrony dziecka, przyjęciu procedur/wytycznych/protokołów/procesów na potrzeby np. przekazywania odpowiedzialności w kontekście procedur azylowych (rozporządzenie dublińskie), rozważań w kwestii zapewnienia opieki w innym państwie lub poszukiwania rodzin oraz ochrony w przypadkach handlu dziećmi”.

Komisja Europejska (2015), Reflection paper on integrated child protection systems (Dokument otwierający debatę na temat zintegrowanych systemów ochrony dzieci), zasada 7.

Specjaliści mają do dyspozycji szereg mechanizmów współpracy między państwami członkowskimi UE utworzonych na mocy przepisów lub w drodze praktyki. Podzielono je na mechanizmy na podstawie prawa cywilnego i prawa karnego.

Kwestie dotyczące prawa cywilnego, w tym ochrona dziecka

Zgodnie z art. z [Konwencji o prawach dziecka](#) państwa strony muszą respektować i gwarantować prawa zawarte w konwencji wobec każdego dziecka, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, niezależnie od jego statusu.

Korzystanie przez dzieci z przysługujących im praw

„Zobowiązania państw wynikające z konwencji obowiązują w obrębie granic państwa, w tym w odniesieniu do tych dzieci, które znajdują się w jurysdykcji państwa w momencie próby wkroczenia na terytorium państwa. W związku z tym z praw mogą korzystać nie tylko dzieci będące obywatelami państwa strony, a zatem ochrona musi, o ile w treści konwencji wyraźnie nie zaznaczono inaczej, obejmować wszystkie dzieci – w tym ubiegające się o azyl, będące uchodźcami i migrantami – niezależnie od ich obywatelstwa, statusu imigracyjnego lub bezpieczeństwa”.

Zob. Komitet Praw Dziecka (2005), General Comment No 6 on the treatment of unaccompanied children (komentarz ogólny nr 6 na temat traktowania dzieci bez opieki), pkt 12.

Oznacza to, że każde dziecko jest uprawnione do korzystania z określonych natychmiastowych środków ochrony w państwie członkowskim UE, w którym się znajduje, takich jak schronienie, wyżywienie lub pomoc medyczna, do momentu przeprowadzenia dokładniejszej oceny sytuacji dziecka i znalezienia trwałego rozwiązania.

Prawo Unii dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych – a dokładniej [rozporządzenie Bruksela II bis](#) – oraz prawo prywatne międzynarodowe określają, czy sądy państwa członkowskiego UE są właściwe do zastosowania środków ochrony dzieci w sytuacjach transnarodowych, w które zaangażowane jest więcej niż jedno państwo członkowskie. Rozporządzenie uwzględnia zasady określone w [konwencji haskiej z 1996 r.](#), w której przewidziano również zasady regulujące ustalanie, czy organy umawiającej się strony są właściwe do zastosowania takich środków w sytuacjach z elementem transgranicznym. Jeżeli dane dziecko ma miejsce zwykłego

pobytu na terytorium państwa członkowskiego UE, państwa członkowskie UE muszą stosować rozporządzenie, a nie konwencję.

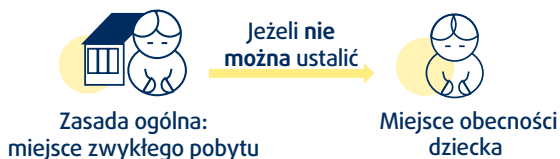
Zasady ustalania jurysdykcji

Art. 8 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) stanowi, że sądy państwa członkowskiego UE, w którym dziecko „ma zwykły pobyt”, są zasadniczo właściwe do stosowania środków w celu ochrony dziecka. Przepis ten odpowiada art. 5 [konwencji haskiej z 1996 r.](#), zgodnie z którym organy umawiającego się państwa miejsca zwykłego pobytu dziecka są właściwe do stosowania środków ochronnych w odniesieniu do tego dziecka. Jeżeli nie można ustalić miejsca zwykłego pobytu dziecka lub dziecko jest uchodźcą lub osobą wysiedloną za granicę, organy państwa członkowskiego, w którym dziecko się znajduje, są właściwe do stosowania środków w celu ochrony dziecka (art. 13 [rozporządzenia Bruksela II bis](#)). Podobną przesłankę dotyczącą jurysdykcji, wynikającą z obecności dziecka na terytorium umawiającego się państwa, można znaleźć w art. 6 [konwencji haskiej z 1996 r.](#) W efekcie, jeżeli nie można ustalić, że miejsce zwykłego pobytu dziecka znajduje się na terytorium państwa członkowskiego UE, zastosowanie ma [konwencja haska z 1996 r.](#) Zasady ustalania jurysdykcji przedstawiono na [rysunku 10](#).

Jeżeli chodzi o dzieci bez opieki będące ofiarami handlu ludźmi, w art. 16 ust. 2 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) określono, że państwo członkowskie, które zidentyfikuje ofiarę, musi zastosować środki niezbędne do znalezienia trwałego rozwiązania.

W [rozporządzeniu Bruksela II bis](#) wskazano, że właściwy jest „sąd”, ale termin ten obejmuje wszelkie organy posiadające właściwość w sprawach objętych zakresem stosowania rozporządzenia, np. organy odpowiedzialne za ochronę socjalną i ochronę dzieci (zob. art. 2 ust. 1 [rozporządzenia](#) oraz [praktyczny przewodnik](#) dotyczący stosowania [rozporządzenia Bruksela II bis](#)).

Rysunek 10: Zasady ustalania jurysdykcji w sprawach dotyczących ochrony dzieci

Źródło: FRA, 2019.

W drodze wyjątku, art. 15 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) również dopuszcza przekazanie jurysdykcji do sądu, który jest w stanie lepiej rozpatrzyć sprawę.

Aby przekazanie było zgodne z prawem, dziecko musi mieć szczególny związek z państwem członkowskim i przekazanie powinno być zgodne z nadrzędnym interesem dziecka. Szczególny związek z państwem członkowskim UE istnieje, jeżeli:

- dziecko uzyskało w tym państwie członkowskim zwykły pobyt po wszczęciu postępowania przed sądem państwa członkowskiego pochodzenia lub
- drugie państwo członkowskie jest państwem poprzedniego zwykłego pobytu dziecka lub
- dziecko posiada obywatelstwo tego państwa członkowskiego lub
- osoba posiadająca odpowiedzialność rodzicielską ma zwykły pobyt w tym państwie członkowskim lub
- dziecko posiada majątek w drugim państwie członkowskim, a sprawa dotyczy środków ochrony dziecka w związku z zarządkiem, zabezpieczeniem lub rozporządzeniem tym majątkiem.

Wspieranie transnarodowej współpracy wśród sędziów

„Artykuł 15 stanowi, że sądy współpracują przy przekazywaniu sprawy, bezpośrednio lub poprzez organy centralne. Dla zainteresowanych sędziów szczególnie pomocne może być porozumienie się w celu oceny, czy w danej sprawie spełnione są warunki jej przekazania, w szczególności czy byłoby to zgodne z dobrem dziecka. Jeżeli obaj sędziowie porozumiewają się w tym samym języku, powinni oni bez wahania kontaktować się bezpośrednio telefonicznie lub za pośrednictwem poczty elektronicznej. Przydatne mogą się okazać również inne nowoczesne technologie, takie jak telekonferencje. W przypadku trudności językowych sędziowie mogą korzystać z usług tłumaczy ustnych, o ile zasoby na to pozwolą. Również organy centralne będą mogły udzielić pomocy sędziom”.

Komisja Europejska (2016), [Praktyczny przewodnik dotyczący stosowania rozporządzenia Bruksela II bis](#), s. 36.

W niektórych przypadkach w różnych państwach członkowskich UE wszczyna się postępowania sądowe dotyczące tego samego dziecka. W tej kwestii art. 19 ust. 2 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) stanowi, że jeżeli oba postępowania mają ten sam przedmiot, zasadniczo sprawę rozpatruje sąd, do którego najpierw wniesiono pozew lub wniosek. Sąd, do którego pozew lub wniosek wniesiono później, zawiesza postępowanie do czasu ustalenia jurysdykcji pierwszego sądu. Jeżeli ustalona została

jurysdykcja sądu, do którego najpierw wniesiono pozew lub wniosek, sąd, do którego pozew lub wniosek wniesiono później, stwierdza brak swej jurysdykcji na rzecz tego sądu.

W jaki sposób ustala się miejsce zwykłego pobytu

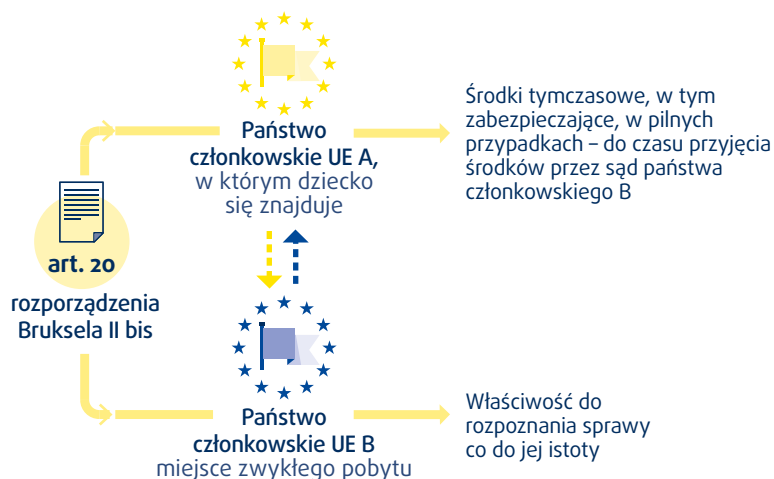
W [rozporządzeniu Bruksela II bis](#) nie zdefiniowano terminu „miejsce zwykłego pobytu” i miejsce to należy ustalać na podstawie wszystkich okoliczności charakterystycznych dla każdego przypadku. W niektórych przypadkach może być jasne, że miejsce zwykłego pobytu stanowi miejsce zamieszkania dziecka przed przemieszczeniem się.

Mogą jednak zdarzyć się przypadki, w których ustalenie miejsca zwykłego pobytu nie jest tak proste. Na przykład dziecko, które pochodzi z jednego państwa członkowskiego UE, mogło mieszkać przez pewien czas w innym państwie członkowskim UE, nie będąc jednak włączonym do żadnych struktur społecznych, edukacyjnych i innych struktur tego państwa, lub dziecko mogło mieszkać w ciągu ostatnich lat w kilku państwach członkowskich UE równoległe, przemieszczając się między nimi.

Tymczasowe środki zabezpieczające

W art. 20 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) zezwolono państwu członkowskiemu UE na stosowanie środków tymczasowych, włącznie ze środkami zabezpieczającymi, w odniesieniu do osób, nawet jeśli rozpoznanie sprawy co do istoty należy do jurysdykcji innego państwa członkowskiego UE. Tym samym państwa członkowskie UE mogą zastosować pierwsze środki nadzwyczajne w celu ochrony dziecka. Środki te mają charakter tymczasowy, a ich skutki ograniczają się do państwa członkowskiego, w którym zostały zastosowane. Organy państwa, w którym dziecko się znajduje, powinny współpracować z organami państwa miejsca zwykłego pobytu, aby określić, jakie długoterminowe ustalenia byłyby najwłaściwsze dla dziecka. Na [rysunku 11](#) pokazano relacje między tymi dwoma państwami członkowskimi UE. Środki tymczasowe powinny leżeć w interesie zabezpieczenia dobra i ochrony dziecka oraz ochrony jego nadrzędnego interesu.

Rysunek 11: Środki tymczasowe na podstawie art. 20 rozporządzenia Bruksela II bis

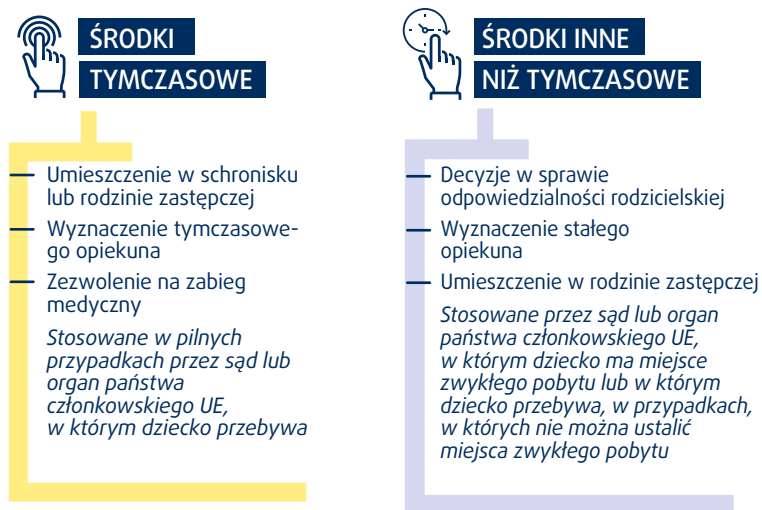

Źródło FRA, 2019.

Musi istnieć wyraźne rozróżnienie między środkami tymczasowymi wdrażanymi w pilnym przypadku (stosowanymi przez państwo, w którym dziecko przebywa) a środkami innymi niż tymczasowe (które powinny być stosowane zgodnie z ogólną zasadą przez państwo miejsca zwykłego pobytu dziecka). Należy zatem ustalić, które państwo ma jurysdykcję w tej sprawie.

Na [rysunku 12](#) przedstawiono przykłady ilustrujące różnicę między środkami tymczasowymi a środkami innymi niż tymczasowe. Przykłady tymczasowych środków ochrony obejmują wyznaczenie tymczasowego opiekuna lub umieszczenie w rodzinie zastępczej.

Rysunek 12: Przykłady ilustrujące środki tymczasowe i inne niż tymczasowe

Źródło: FRA, 2019.

W przypadku gdy organy państwa członkowskiego UE, w którym dziecko przebywa, oraz państwa członkowskiego UE, w którym dziecko ma miejsce zwykłego pobytu, rozważają kwestie jurysdykcji i długoterminowej ochrony dziecka, należy przede wszystkim wziąć pod uwagę nadrzędny interes dziecka. Aby zapobiec przypadkom ponownej wiktymizacji lub ponownego stania się ofiarami handlu ludźmi, w pierwszej kolejności należy zadbać o najbezpieczniejsze środowisko zapewniające dziecku najlepszą ochronę.

Organy centralne ustanowione na mocy rozporządzenia Bruksela II bis

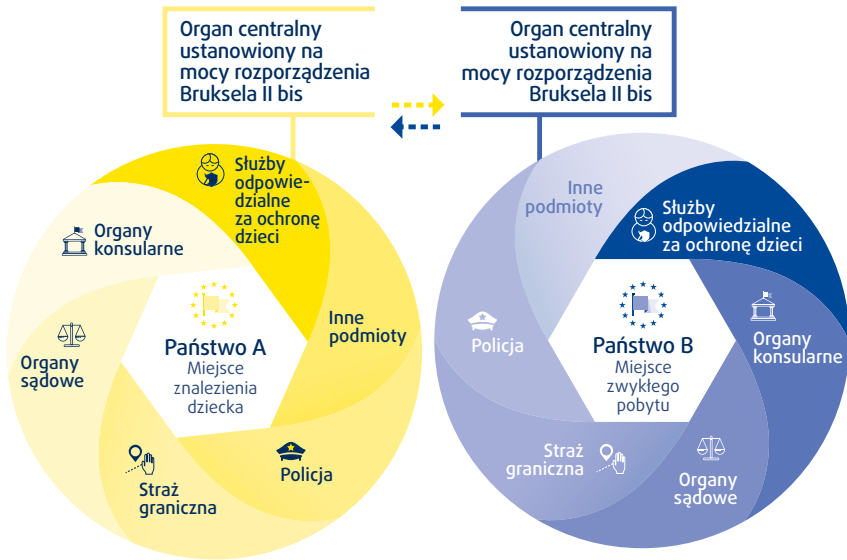
W rozporządzeniu Bruksela II bis poświęcono jeden rozdział współpracy między państwami członkowskimi UE. Art. 53 stanowi, że każde państwo członkowskie wyznacza jeden lub większą liczbę organów centralnych, które pomagają w stosowaniu przedmiotowego rozporządzenia. W państwach członkowskich UE wyznaczono już organy centralne właściwe do stosowania konwencji haskiej z 1980 r. dotyczącej uprowadzenia dziecka i konwencji haskiej z 1996 r. o ochronie dzieci. W niektórych państwach członkowskich UE te same organy wspierają wdrażanie rozporządzenia Bruksela II bis. Konferencja haska ustanowiła nieformalną międzynarodową haską sieć sędziów, która w odniesieniu do kwestii związanych z międzynarodową ochroną dzieci działa jako kanał komunikacji i współpracy z innymi sędziami w ramach

ich jurysdykcji oraz z sędziami z innych umawiających się państw, a także z ich krajowymi organami centralnymi.

→ *Załącznik 3: zawiera link do listy kontaktowej organów centralnych.*

Aby organy centralne mogły wykonywać swoje obowiązki, będą musiały ściśle współpracować z różnymi organizacjami na poziomie państw członkowskich, takimi jak służby odpowiedzialne za ochronę dzieci, organy sądowe, policja, prokuratorzy i usługodawcy. Jak pokazano na *rysunku 13*, taka współpraca może obejmować kilka różnych organizacji.

Rysunek 13: Grupy, które mogą być zaangażowane we współpracę krajową i transnarodową

Źródło FRA, 2019.

Ocena wdrażania *rozporządzenia Bruksela II bis* wykazała, że jednym z wyzwań w zakresie skutecznej koordynacji jest brak zasobów niektórych organów centralnych. Gdyby UE i jej państwa członkowskie wzmocniły organy centralne, przyczyniłoby się to w istotny sposób do ochrony kategorii dzieci, których dotyczą niniejsze praktyczne wytyczne.

Angażowanie organów centralnych postrzega się niekiedy jako uciążliwe. W związku z tym, aby uniknąć opóźnień, komunikacja odbywa się często bezpośrednio, z pominięciem jakiegokolwiek organu centralnego. Na przykład służby socjalne lub służby odpowiedzialne za ochronę dzieci mogą w pilnych przypadkach skontaktować się bezpośrednio ze służbami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci w państwie pochodzenia lub państwie miejsca zwykłego pobytu dziecka, prosząc o ocenę sytuacji socjalnej dziecka, lub organy policji różnych państw członkowskich UE mogą się ze sobą kontaktować, aby ustalić tożsamość dziecka.

Organy centralne ustanowione na mocy [rozporządzenia Bruksela II bis](#) mogą w stosownych przypadkach w celu realizacji konkretnego wniosku na podstawie tego rozporządzenia:

- pełnić funkcję centralnego punktu dla wszelkiej komunikacji między odpowiednimi organami w jednym państwie członkowskim UE a organami w innym państwie członkowskim lub
- ułatwić kontakt między odpowiednimi organami odpowiedzialnymi za konkretny przypadek i pozwolić im na bezpośrednią komunikację.

Ich konkretną rolę należy ustalać zgodnie ze szczególnym kontekstem krajowym oraz z uwzględnieniem zasobów ludzkich i finansowych, jakimi dysponują organy centralne, i okoliczności sprawy. Organy centralne zazwyczaj będą traktowały priorytetowo sprawy bardzo pilne.

Organy centralne mogłyby mieć ogólny wgląd w sprawy, w tym sprawy zamknięte, którymi się zajmowały, oraz rozumieć rolę i możliwości organów i agencji partnerskich. Państwa członkowskie UE powinny określić, w jaki sposób organy centralne i inne organy w tym państwie porozumiewają się między sobą i koordynują swoje działania.

Art. 55 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) stanowi, że na wniosek organy centralne muszą zbierać i wymieniać się informacjami dotyczącymi sytuacji dziecka, toczących się postępowań i wydanych orzeczeń dotyczących dziecka w indywidualnych przypadkach. Jedną z ich najważniejszych ról jest ułatwianie kontaktowania się między sądami w różnych państwach członkowskich w niektórych sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej (art. 55 lit. c) i d)). Art. 56 zapewnia możliwość tymczasowego umieszczenia dziecka w innym państwie członkowskim UE, co wymaga uprzedniej zgody tego państwa.

W trakcie ustalania trwałego rozwiązania państwa członkowskie UE mogą składać lub otrzymywać wnioski dotyczące następujących kwestii:

- sprawozdań dotyczących sytuacji socjalnej dziecka;
- informacji dotyczących miejsca pobytu dziecka i rodziny, jeżeli są wymagane do realizacji konkretnego wniosku na podstawie *rozporządzenia Bruksela II bis*;
- dyskusji na temat konkretnej sprawy ze wszystkimi zaangażowanymi stronami w sprawie transgranicznej;
- dyskusji na temat przekazania jurysdykcji;
- nawiązania kontaktu z rodziną i towarzyszenia dziecku podczas odwiedzin u rodziny;
- dostarczenia dokumentów, takich jak numer identyfikacyjny, świadectwa szkolne lub akt urodzenia;
- informacji dotyczących wcześniejszych postępowań związanych z odpowiedzialnością rodzicielską lub poprzednich dochodzeń prowadzonych przez organy ścigania;
- informacji dotyczących możliwości opieki zastępczej, jeśli rodzice nie są w stanie opiekować się dzieckiem;
- podjęcia natychmiastowych działań.

Model ponadnarodowego systemu opieki nad ofiarami

Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji uruchomiła platformę internetową z modelem ponadnarodowego systemu opieki nad ofiarami, opracowanym w wyniku strategii UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012–2016.

Narzędzie to przyczynia się do zapewnienia ofiarom handlu ludźmi dostępu do ich praw w trakcie całego procesu, a zwłaszcza w przypadku spraw o charakterze transgranicznym. Łączy ono ekspertów i specjalistów z różnych państw zaangażowanych w identyfikację, opiekę, pomoc, powroty i monitorowanie pomocy ofiarom handlu ludźmi.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (2017), [Transnational referral mechanism model – TRM](#) (Model ponadnarodowego systemu opieki nad ofiarami).

Transnarodowa ochrona dzieci

Sekretariat Rady Państw Morza Bałtyckiego opracował wytyczne, a także praktyczny przewodnik w zakresie ochrony dzieci w sprawach z elementem transnarodowym, zapewniając praktyczne elementy współpracy między państwami członkowskimi.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Rada Państw Morza Bałtyckiego (2015), Guidelines for promoting the human rights and the best interests of the child in transnational child protection cases (Wytyczne w sprawie promowania praw człowieka i zabezpieczania nadrzędnego interesu dziecka w sprawach dotyczących transnarodowej ochrony dzieci) oraz Transnational child protection: practical guide for caseworkers and case officers (Transnarodowa ochrona dzieci – praktyczny poradnik dla osób pracujących nad sprawami i funkcjonariuszy prowadzących sprawy).

Inne mechanizmy współpracy między państwami członkowskimi UE

Oprócz organów centralnych ustanowionych na mocy art. 53 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) istnieją inne mechanizmy współpracy, w tym:

- **europejska sieć sądowa w sprawach cywilnych i handlowych:** jest to elastyczna sieć ustanowiona decyzją 2001/470/WE, która skupia krajowe organy sądowe. Do jej głównych zadań należy załatwianie spraw pomiędzy krajowymi punktami kontaktowymi, ułatwianie transgranicznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości poprzez informowanie, mianowanie sędziów łącznikowych oraz ocena i wymiana doświadczeń na temat funkcjonowania określonych unijnych instrumentów prawnych w sprawach cywilnych i handlowych. Art. 54 i 58 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) opisują sytuacje, w których organy centralne będące członkami sieci powinny korzystać z sieci w celu porozumiewania się ze sobą. Regularne korzystanie z sieci może przyczynić się do skuteczniejszej współpracy między sędziami i organami centralnymi, a także między samymi sędziami;
- **europejski atlas sądowy:** atlas pomaga obywatelom znaleźć właściwe sądy cywilne i dane kontaktowe w innych państwach członkowskich UE.

→ *Aby uzyskać więcej informacji na temat współpracy sądowej w sprawach cywilnych, zob. europejski portal „e-Sprawiedliwość” – współpraca w sprawach cywilnych.*

Przeprowadzanie dowodu

[Rozporządzenie Rady \(WE\) nr 1206/2001](#) (którego przekształcenie Komisja Europejska zaproponowała w maju 2018 r.) obejmuje współpracę między sądami w różnych państwach członkowskich UE przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych i handlowych, w tym w sprawach z zakresu prawa rodzinnego. Sąd może zwrócić się

do właściwego sądu innego państwa członkowskiego o przeprowadzenie dowodu albo przeprowadzić dowód bezpośrednio we wspomnianym innym państwie członkowskim UE. W rozporządzeniu zaproponowano przeprowadzanie dowodu w drodze wideokonferencji i telekonferencji. Na [europejskim portalu „e-Sprawiedliwość”](#) udostępniono szereg dokumentów i dane kontaktowe oraz przedstawiono wyciągnięte wnioski, a także informacje krajowe na temat dostępności niezbędnego sprzętu. Portal ten zawiera także wskazówki dotyczące korzystania z [wideokonferencji](#) w celu uproszczenia i zachęcania do komunikacji między organami sądowymi w różnych państwach członkowskich UE – zarówno do celów związanych ze sprawami cywilnymi, jak i karnymi.

Umowy o współpracy dwustronnej

Niektóre państwa członkowskie UE przyjęły umowy dwustronne, które dotyczą konkretnie ochrony i przekazywania w przypadku, gdy dzieci będące obywatelami ich państwa znajdują się w innym państwie członkowskim UE. W umowach dwustronnych może jednak brakować wystarczających gwarancji procesowych i mogą one uniemożliwić organom skuteczną ochronę dziecka. Państwa członkowskie UE powinny w miarę możliwości korzystać z istniejących struktur utworzonych w ramach prawnych UE przez wszystkie państwa członkowskie UE i dla wszystkich państw członkowskich UE. Państwa członkowskie UE powinny unikać tworzenia równoległych struktur. Istnieje ryzyko, że równoległe struktury będą zapewniać wsparcie tylko w części spraw, wykluczając niektóre dzieci, tworząc podwójne standardy i osabiając mechanizmy ustanowione na mocy [rozporządzenia Bruksela II bis](#) i [konwencji haskiej z 1996 r.](#)

Kwestie prawnokarne

W przypadku niektórych przestępstw w prawie Unii ustanowiono zasady dotyczące jurysdykcji. Tak jest na przykład w przypadku handlu ludźmi. Zgodnie z art. 10 ust. 1 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) państwo członkowskie UE musi podjąć środki niezbędne do ustalenia swojej jurysdykcji, w przypadku gdy:

- przestępstwo zostało popełnione w całości albo w części na jego terytorium lub
- sprawca jest obywatelem tego państwa.

Inne możliwości ustalenia dalszej jurysdykcji w odniesieniu do przestępstw popełnionych poza terytorium państwa członkowskiego przedstawiono w art. 10 ust. 2 i 3 dyrektywy.

We wszystkich przypadkach dzieci uczestniczące w postępowaniu, jako ofiary lub świadkowie, będą uprawnione do specjalnych środków ochrony i wsparcia, pomocy prawnej i zastępstwa procesowego oraz odszkodowania.

→ Aby uzyskać więcej informacji, zob. również *działanie 8: wspieranie dziecka w toku postępowań sądowych*.

Ogólniej rzecz ujmując, UE opracowała różne instrumenty współpracy policyjnej i sądowej, które działają na różnych poziomach. Po pierwsze, agencje UE, takie jak Europol i Eurojust, zapewniają wsparcie operacyjne i inne rodzaje wsparcia państwom członkowskim w sprawach z elementem transgranicznym.

W jaki sposób Eurojust wspiera organy sądowe

Eurojust ułatwia współpracę i koordynację dochodzeń i śledztw między organami sądowymi w państwach członkowskich zajmującymi się poważną przestępczością transgraniczną i zorganizowaną, w tym handlem ludźmi. Eurojust zachęca organy krajowe do angażowania Eurojustu we wszystkie transgraniczne sprawy dotyczące handlu ludźmi, biorąc pod uwagę złożoność takich spraw i pilną potrzebę identyfikowania i ochrony wszystkich ofiar, w szczególności dzieci, przy jednoczesnym dążeniu do ścigania i zlikwidowania całego łańcucha handlu ludźmi.

Eurojust wyznaczył punkt kontaktowy do spraw ochrony dzieci, który wykonuje szereg działań, w tym: (i) zapewnienie Eurojustowi dostępu do najlepszych praktyk w tej dziedzinie; (ii) śledzenie prac organów krajowych, organów ścigania i innych organów zajmujących się ochroną dzieci oraz (iii) prowadzenie przeglądu danych statystycznych dotyczących wszystkich rozpatrywanych przez Eurojust spraw związanych z tym tematem.

Posiedzenia koordynacyjne Eurojustu gromadzą przy jednym stole krajowe organy sądowe z różnych państw w celu ułatwienia wymiany informacji, realizacji wniosków o wzajemną pomoc prawną lub stosowania środków przymusu (tj. nakazów przeszukania i nakazów aresztowania), zapobiegania konfliktom jurysdykcji, powiązanych problemom lub innym problemom prawnym bądź dowodowym lub ich rozwiązywania. Podczas spotkań koordynacyjnych mogą one łatwo omawiać i uzgadniać działania dochodzeniowe i strategie ścigania.

Centrum koordynacyjne Eurojustu jest kolejnym narzędziem stosowanym w złożonych sprawach, które wymagają wymiany informacji w czasie rzeczywistym w kontekście akcji na dużą skalę prowadzonych jednocześnie w kilku państwach (np. zatrzymania, przeszukania, zajęcia dowodów lub majątku). Centra koordynacyjne łączą przez cały czas wszystkie uczestniczące organy za pośrednictwem specjalnych linii telefonicznych i komputerów, a informacje są szybko przekazywane z jednego organu do drugiego za pośrednictwem Eurojustu.

Właściwy organ krajowy państwa członkowskiego może skontaktować się w związku z konkretną sprawą karną z odpowiednim biurem krajowym w Eurojuście. Odpowiednie biuro krajowe postanowi o wszczęciu postępowania w ramach Eurojustu wobec wszystkich zaangażowanych państw członkowskich, a nawet, w stosownych przypadkach, państw trzecich.

Więcej informacji znajduje się na stronie internetowej Eurojustu.

W jaki sposób Europol wspiera organy ścigania

Europol, Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania, wspiera organy ścigania państw członkowskich w zapobieganiu wszelkim formom poważnej międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i ich zwalczaniu. Usługi wsparcia oferowane państwom członkowskim UE obejmują całą gamę usług, od ułatwiania bezpiecznej wymiany informacji po zapewnienie analizy operacyjnej i strategicznej, wiedzy fachowej i wsparcia operacyjnego w postępowaniach przygotowawczych.

Europol wspiera działania państw członkowskich w zakresie egzekwowania prawa poprzez: ułatwianie wymiany informacji między Europolem a oficerami łącznikowymi oddelegowanymi do Europolu przez państwa członkowskie i państwa, które zawarły umowę o współpracy z Europolem, którzy to oficerowie stanowią ogniwo łączące śledczych z państw członkowskich i ekspertów Europolu; zapewnianie analizy operacyjnej i wsparcia dla operacji państw członkowskich; zapewnianie wiedzy fachowej i wsparcia technicznego w zakresie dochodzeń i operacji przeprowadzanych w UE pod nadzorem państw członkowskich, za które państwa te ponoszą odpowiedzialność prawną; sporządzanie raportów strategicznych (np. ocen zagrożenia) i analiz kryminalnych na podstawie informacji i danych wywiadowczych dostarczonych przez państwa członkowskie lub uzyskanych z innych źródeł.

Projekt analityczny Phoenix jest projektem operacyjnym Europolu dotyczącym handlu ludźmi w ramach Europejskiego Centrum Zwalczania Poważnej i Zorganizowanej Przestępczości. Projekt analityczny Phoenix otrzymał szczególne upoważnienie do wspierania właściwych organów państw członkowskich UE, a także organów UE i stowarzyszonych państw niebędących członkami UE oraz organizacji międzynarodowych w zapobieganiu formom przestępczości w ramach mandatu Europolu związanego z handlem ludźmi lub zwalczaniu takich form przestępczości. Jednym z kluczowych priorytetów projektu analitycznego Phoenix jest handel dziećmi. Do celów operacyjnych projekt umożliwia przechowywanie i przetwarzanie danych oraz informacji kryminalnych dotyczących ofiar handlu ludźmi, zarówno dorosłych, jak i dzieci, a także podejrzanych.

Informacje, w tym dane osobowe podejrzanych i ofiar, można bezpiecznie wymieniać z projektem analitycznym Phoenix i wszystkimi innymi zainteresowanymi stronami za pośrednictwem oficjalnego narzędzia komunikacji Europolu, aplikacji sieci bezpiecznej wymiany informacji (SIENA), która jest dostępna dla każdego państwa członkowskiego. Centralizacja informacji w bazie danych Europolu przynosi oczywiste i bezpośrednie korzyści w dochodzeniach *ad hoc*. Pozwala również Europolowi uzyskać pełny i dokładny obraz wywiadowczy tego zjawiska w całej Europie.

Europol może wspierać właściwe organy państw członkowskich w zapobieganiu i zwalczaniu poważnej przestępczości dotyczącej co najmniej dwóch państw członkowskich.

Obecnie Europol zapewnia wsparcie na wniosek. Art. 6 rozporządzenia w sprawie Europolu pozwala jednak Europolowi zwrócić się do właściwych organów państw członkowskich z wnioskiem o wszczęcie dochodzeń.

Więcej informacji znajduje się na stronie internetowej Europolu.

W jaki sposób CEPOL wspiera organy ścigania i inne organy

Agencja UE ds. Szkolenia w Dziedzinie Ścigania (CEPOL) jest agencją Unii Europejskiej zajmującą się opracowywaniem, wdrażaniem i koordynacją szkoleń dla służb wymiaru sprawiedliwości. CEPOL organizuje kursy stacjonarne, prowadzi moduły internetowe i jeden kurs internetowy poświęcony handlowi ludźmi, który koncentruje się również na handlu dziećmi. CEPOL prowadzi również program wymiany wzorowany na Erasmusie, który pozwala funkcjonariuszom organów ścigania spędzić tydzień z ich odpowiednikami w ich państwie, wymieniając wiedzę i dobre praktyki.

Więcej informacji znajduje się na stronie internetowej CEPOL-u.

Oprócz wsparcia zapewnianego przez agencje UE istnieje szereg instrumentów prawa Unii, które usprawniają i ułatwiają współpracę między organami ścigania i sądami, takich jak europejski nakaz aresztowania i europejski nakaz dochodzeniowy. Europejska konwencja o pomocy prawnej określa formę i metody współpracy między państwami członkowskimi UE w odniesieniu do postępowań karnych. Wybranymi dostępnymi zasobami umożliwiającymi promowanie współpracy między państwami członkowskimi UE są:

- **Europejska Sieć Sądowa w sprawach karnych:** UE ustanowiła to narzędzie, aby stworzyć sieć krajowych punktów kontaktowych w celu ułatwienia współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych. Obejmuje ona sędziów łącznikowych;
- **europejski atlas sądowy:** pomaga znaleźć właściwe sądy karne i dane kontaktowe w innych państwach członkowskich UE;
- **wspólne zespoły dochodzeniowo-śledcze (JIT):** to narzędzie współpracy opiera się na porozumieniu między właściwymi organami co najmniej dwóch państw członkowskich UE (organami sądowymi, tj. sędziami lub prokuratorami i organami ścigania) zawartym na czas określony i w określonym celu, aby prowadzić postępowania przygotowawcze w co najmniej jednym z przedmiotowych państw. Wspólne zespoły dochodzeniowo-śledcze umożliwiają bezpośrednie gromadzenie i wymianę informacji i dowodów bez konieczności korzystania

z tradycyjnych kanałów wzajemnej pomocy prawnej. Są skutecznym narzędziem współpracy, które ułatwia koordynację dochodzeń i śledztw prowadzonych równolegle w kilku państwach członkowskich lub w sprawach o wymiarze transgranicznym. Eurojust i Europol mogą uczestniczyć we wspólnych zespołach dochodzeniowo-śledczych zarówno osobno, jak i wspólnie;

Praktyczny przewodnik dla wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych

Sieć wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych wraz z Europelem i Eurojustem opracowały praktyczny przewodnik dla wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych. Zawiera on porady, wskazówki, przydatne informacje, a także odpowiedzi na często zadawane pytania praktyków. Sekretariat sieci wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych wspiera krajowych ekspertów JIT i ma siedzibę w Eurojuście w Hadze.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Rada Unii Europejskiej, Praktyczny przewodnik dla wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych, 2017, który jest dostępny we wszystkich językach urzędowych UE na stronie internetowej Europolu.

- **europejski system przekazywania informacji z rejestrów karnych (ECRIS):** jest to narzędzie zapewniające sędziom, prokuratorom i odpowiednim organom administracji łatwy dostęp do kompleksowych informacji dotyczących karalności każdego obywatela Unii, bez względu na to, w którym państwie członkowskim osoba ta została skazana w przeszłości;
- **europejski system przekazywania informacji z rejestrów karnych dotyczących obywateli państw trzecich i bezpaństwowców (system ECRIS-TCN):** po jego ustanowieniu system ten uzupełni istniejący europejski system przekazywania informacji z rejestrów karnych dotyczących obywateli Unii (ECRIS). Zapewni on właściwym organom krajowym dostęp do systemu informatycznego, który będzie zawierał informacje dotyczące tożsamości obywateli państwa trzeciego, Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii skazanych przez sąd karny w Unii Europejskiej. Takie informacje dotyczące tożsamości będą obejmować dane alfanumeryczne i dane daktyloskopijne.

Wzór protokołu ustaleń

Grupa zadaniowa Rady Państw Morza Bałtyckiego (RPMB) ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi opracowała wzór protokołu ustaleń w celu poprawy współpracy między organami ścigania a usługodawcami lub NGO. Służy on jako szablon, który można dostosować do kontekstu krajowego.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Rada Państw Morza Bałtyckiego (2011), Model memorandum of understanding (Wzór protokołu ustaleń).

→ Aby uzyskać więcej informacji na temat współpracy sądowej w sprawach karnych, zob. europejski portal „e-Sprawiedliwość” – współpraca w sprawach karnych.

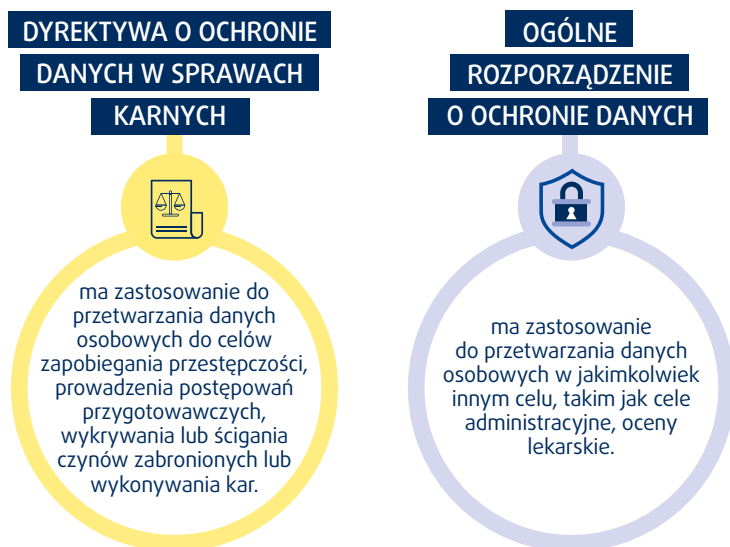
Poufność, ochrona danych i wymiana informacji

W związku z potrzebą wymiany informacji z szeregiem organów zaangażowanych w różnych państwach członkowskich UE i pomiędzy nimi w związku z prawem dziecka, w celu poszanowania życia prywatnego i ochrony danych osobowych, organy będą musiały rozważyć wprowadzenie procedur zapewniających poszanowanie prywatności dziecka i ochronę informacji poufnych.

W art. 8 [Karty praw podstawowych Unii Europejskiej](#) ustanowiono prawo do ochrony danych osobowych, zaś w art. 7 – prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Prawo Unii obejmuje dwa instrumenty istotne z punktu widzenia niniejszego podręcznika, które weszły w życie w maju 2018 r.: [ogólne rozporządzenie o ochronie danych](#) (rozporządzenie (UE) 2016/679, zwane również RODO) i [dyrektywę o ochronie danych osobowych skierowaną do policji i organów wymiaru sprawiedliwości](#) (dyrektywa (UE) 2016/680, zwana również dyrektywą o ochronie danych w sprawach karnych).

Jak pokazano na [rysunku 14](#), w przypadku gdy właściwy organ przetwarza dane osobowe w celu zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania lub ścigania czynów zabronionych, zastosowanie ma [dyrektywa \(UE\) 2016/680](#). W przypadku gdy właściwe organy przetwarzają dane osobowe w celach innych niż cele wymienione powyżej, zastosowanie mają zasady ogólne na mocy [ogólnego rozporządzenia o ochronie danych](#).

Rysunek 14: Zakres stosowania ogólnego rozporządzenia o ochronie danych oraz dyrektywy o ochronie danych w sprawach karnych

Źródło: FRA, 2019.

Niektóre przepisy w obu tych instrumentach prawnych są identyczne lub podobne. Za punkt wyjścia dla każdej operacji przetwarzania służą związane z ochroną danych zasady zgodności z prawem i rzetelności, ograniczenia celu, minimalizacji danych, ograniczenia przechowywania, prawidłowości danych, integralności i poufności (art. 5 RODO; art. 4 dyrektywy o ochronie danych w sprawach karnych). Ponadto w obu przypadkach zastosowanie ma większość praw osoby, której dane dotyczą (zob. art. 12–23 RODO i art. 12–18 dyrektywy o ochronie danych w sprawach karnych). W przypadku zapobiegania przestępczości i prowadzenia postępowań przygotowawczych prawa każdej osoby podlegają szczególnym ograniczeniom, ponieważ mogą zagrozić toczącym się dochodzeniom i procedurom. Obowiązki administratorów danych w zakresie zawiadamiania o naruszeniu ochrony danych (art. 33–34 RODO; art. 30–31 dyrektywy o ochronie danych w sprawach karnych) lub rejestrowania czynności przetwarzania (art. 30 RODO; art. 24 dyrektywy o ochronie danych w sprawach karnych) są podobne w obu kontekstach.

Dzieci zasługują na szczególną ochronę, ponieważ mogą być mniej świadome ryzyka i konsekwencji związanych z przetwarzaniem danych. Gdy informacje i komunikaty

związane z przetwarzaniem są skierowane do dziecka, powinny być sformułowane jasnym i prostym językiem, by dziecko mogło je bez trudu zrozumieć (art. 12 RODO).

Podręcznik europejskiego prawa ochrony danych

Podręcznik FRA, EIOD i Rady Europy zawiera przegląd obowiązujących ram prawnych UE i Rady Europy w dziedzinie ochrony danych, w tym ogólnego rozporządzenia o ochronie danych (RODO) i dyrektywy o ochronie danych w sprawach karnych. Wyjaśnia również główne orzecznictwo, podsumowując najważniejsze orzeczenia zarówno Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), jak i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Podręcznik będzie dostępny we wszystkich językach UE.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. FRA (2018), [Handbook on European data protection law](#) (Podręcznik europejskiego prawa ochrony danych).

Konieczność przestrzegania zasad poufności, ochrony prywatności i ochrony danych nie uniemożliwia udostępniania informacji w celu ochrony dziecka, pod warunkiem przestrzegania określonych gwarancji. [Ogólne rozporządzenie o ochronie danych](#) stanowi, że wymiana informacji w celu ochrony żywotnych interesów osoby, której dane dotyczą (w tym przypadku dziecka), lub wykonania zadania realizowanego w interesie publicznym lub w ramach sprawowania władzy publicznej jest zgodna z prawem (art. 6 RODO).

Przy udzielaniu pomocy dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej i wymagającym ochrony prawo do poszanowania życia prywatnego, ochrony danych osobowych i poufności obejmuje w praktyce następujące kwestie:

- gdy władze zbierają dane osobowe dotyczące dziecka, dziecko musi otrzymywać zwięzłe, przejrzyste, zrozumiałe i łatwo dostępne informacje przekazane jasnym i prostym językiem;
- zebrane informacje muszą być adekwatne, stosowne i nienadmierne w stosunku do sprawy i celu;
- informacji nie można nigdy udostępniać osobom niezwiązanym ze sprawą; należy unikać udostępniania ogółowi społeczeństwa lub mediom jakichkolwiek danych osobowych, które mogłyby doprowadzić do zidentyfikowania dziecka;
- zarejestrowane informacje muszą być prawidłowe i uaktualniane;
- dzieci należy powiadomić, jakie informacje zostaną udostępnione określonym odbiorcom i w jakim celu; osoby zawodowo zajmujące się ochroną dzieci

powinny uzyskać zgodę dziecka, po konsultacji z opiekunem, chyba że nie jest to bezpieczne lub odpowiednie;

- informacje można udostępniać bez zgody, jeżeli jest to konieczne w celu ochrony żywotnych interesów dziecka lub innej osoby; należy prowadzić rejestr, w którym odnotowuje się, jakie informacje i komu zostały przekazane;
- zaangażowane służby odpowiedzialne za ochronę dzieci mogłyby pouczyć organy centralne, w jaki sposób należy udostępniać informacje drugiemu państwu członkowskiemu UE, aby zapewnić prywatność (np. zastępując nazwiska kodami);
- organy muszą przestrzegać krajowych przepisów dotyczących zatrzymywania danych i nie mogą przechowywać danych dłużej niż jest to konieczne;
- potrzebne są środki mające zapewnić bezpieczeństwo i zapobiec utracie, zniszczeniu lub szkodzie; przykładowo należy kodować akta sprawy i nie należy używać nazwiska osoby; jeżeli korzysta się z akt w wersji papierowej, powinny one znajdować się w zamknięciu oraz w bezpiecznym miejscu; akta elektroniczne należy chronić za pomocą indywidualnych haseł z ograniczonym dostępem i zabezpieczyć je na bezpiecznych serwerach, nigdy na prywatnych komputerach, pamięciach USB czy innych urządzeniach pamięciowych.

Działanie 8: Wspieranie dziecka w toku postępowań sądowych

Dziecko, które jest ofiarą handlu ludźmi, niegodziwego traktowania lub wyzysku lub potrzebuje innej ochrony, może być stroną w różnego rodzaju postępowaniach cywilnych. Po pierwsze, dziecko może uczestniczyć w charakterze ofiary lub świadka w postępowaniu karnym przeciwko osobie lub osobom, które dopuściły się handlu dzieckiem, jego niegodziwego traktowania lub wyzysku. Postępowanie może jednak dotyczyć również kwestii prawocywilnych lub prawoadministracyjnych, obejmujących na przykład odszkodowanie, edukację, odpowiedzialność rodzicielską, ocenę wieku, wyznaczenie opiekuna lub umieszczenie w rodzinie zastępczej bądź objęcie opieką rezydencjalną.

Prawo Unii przyznaje szczególne prawa i gwarancje dzieciom, które stały się ofiarami przestępstwa, oraz pewne gwarancje dziecku będącemu świadkiem niektórych przestępstw, takich jak niegodziwe traktowanie w celach seksualnych lub handel ludźmi. Prawo Unii przewiduje szczegółowe gwarancje dla dzieci

biorących udział w postępowaniu karnym, ale nie w postępowaniu administracyjnym, a w szczególności w postępowaniu cywilnym, w przypadku gdy sprawa podlega głównie prawu krajowemu.

Postępowanie karne

Składanie zeznań przed sądem karnym w charakterze ofiary lub świadka może być stresującym doświadczeniem dla każdej osoby, a tym bardziej dla dziecka. Dzieciom należy zapewnić wsparcie prawne i socjalne przed postępowaniem, w jego trakcie i po jego zakończeniu. Ułatwi to ich udział i gromadzenie wystarczających dowodów oraz skuteczne ściganie przestępców. Zmniejszy to również ryzyko wyrządzenia szkody dziecku.

Położenie kresu kulturze bezkarności w przypadku handlu ludźmi

„W kontekście handlu ludźmi o kulturze bezkarności można mówić wówczas, gdy osoby zaangażowane w model działalności przestępczej lub w łańcuch handlu ludźmi nie ponoszą żadnych konsekwencji za swoje czyny. Zatrzymania, ściganie i wyroki skazujące, czyli pociąganie sprawców do odpowiedzialności, wzmacniają ogólny i konkretny efekt odstraszaający stanowiący element działań zapobiegawczych. Dotyczy to nie tylko handlarzy ludźmi, ale także ich współników i osób, które świadomie korzystają z usług świadczonych przez ofiary. Kultura bezkarności podtrzymywana jest przez luki prawne lub nieskuteczne stosowanie istniejących przepisów. Przeciwdziałanie kulturze bezkarności i zwiększenie odpowiedzialności wiąże się ze zwiększeniem liczby postępowań przygotowawczych, postępowań karnych i wyroków skazujących nie tylko przeciwko handlarzom ludźmi, ale także przeciwko osobom, które czerpią korzyści z przestępstwa i wykorzystują ofiary”.

Komisja Europejska (2018), Working together to address trafficking in human beings: key concepts in a nutshell (Współpraca na rzecz rozwiązania problemu handlu ludźmi: kluczowe pojęcia w skrócie), s. 5.

Gwarancje przewidziane w prawie Unii na rzecz dzieci będących ofiarami

Aby chronić dzieci i zapobiegać wtórnej wiktyimizacji, UE określiła w kilku instrumentach kompleksowy zestaw gwarancji procesowych dla dzieci będących ofiarami przestępstw. [Tabela 5](#) zawiera przegląd gwarancji ustanowionych w [dyrektywie UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#), [dyrektywie w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci](#) i [dyrektywie w sprawie praw ofiar](#). Tabela pokazuje, że odnośne gwarancje dla dzieci będących ofiarami handlu ludźmi lub seksualnego wykorzystywania są podobne do gwarancji, które prawo Unii przewiduje dla wszystkich dzieci będących ofiarami przestępstw.

Tabela 5: Przewidziane w prawie Unii środki ochrony dzieci będących ofiarami w toku postępowania karnego

Środki	Instrument prawa Unii		
	Dyrektywa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi	Dyrektywa w sprawie praw ofiar	Dyrektywa w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci
Bezpłatne doradztwo prawne	Art. 15 ust. 2	Art. 9 ust. 3 lit. b)	Art. 20 ust. 2
Bezpłatne zastępstwo procesowe	Art. 15 ust. 2	Art. 24 ust. 1 lit. c)	Art. 20 ust. 2
Brak nieuzasadnionej zwłoki przy prowadzeniu przesłuchań	Art. 15 ust. 3 lit. a)	Art. 20 lit. a)	Art. 20 ust. 3 lit. a)
Dostosowane pomieszczeń do przesłuchań	Art. 15 ust. 3 lit. b)	Art. 23 ust. 2 lit. a)	Art. 20 ust. 3 lit. b)
Przesłuchania prowadzone przez odpowiednio przeszkolonych specjalistów	Art. 15 ust. 3 lit. c)	Art. 23 ust. 2 lit. b)	Art. 20 ust. 3 lit. c)
Przesłuchania prowadzone przez tę samą osobę	Art. 15 ust. 3 lit. d)	Art. 23 ust. 2 lit. c)	Art. 20 ust. 3 lit. d)
Ograniczanie liczby przesłuchań	Art. 12 ust. 4 lit. a) i art. 15 ust. 3 lit. e)	Art. 20 lit. b)	Art. 20 ust. 3 lit. e)
Prawo do obecności przedstawiciela lub innej osoby dorosłej	Art. 15 ust. 3 lit. f)	Art. 3 ust. 3 i art. 20 lit. c)	Art. 20 ust. 3 lit. f)
Przesłuchania utrwalane audiowizualnie	Art. 15 ust. 4	Art. 24 ust. 1 lit. a), art. 23 ust. 3 lit. a)	Art. 20 ust. 4
Rozprawa bez udziału publiczności	Art. 15 ust. 5 lit. a)	Art. 23 ust. 3 lit. d)	Art. 20 ust. 5 lit. a)
Rozprawa z wykorzystaniem połączenia wideo	Art. 15 ust. 5 lit. b)	Art. 23 ust. 3 lit. b)	Art. 20 ust. 5 lit. b)
Programy ochrony świadków	Art. 12 ust. 3	–	–

Uwaga: – = nie ma zastosowania.

Źródło: FRA, 2019.

W [dyrektywie w sprawie praw ofiar](#) ustanowiono szereg mechanizmów ochrony, które mają zastosowanie do wszystkich ofiar przestępstw, w tym dzieci. Ponadto zawiera ona szczególne gwarancje dla dzieci. Dyrektywa stanowi, że ze względu na podatność na wtórną wiktymizację dzieci należy poddać indywidualnej ocenie służącej ustaleniu ich szczególnych potrzeb w zakresie ochrony (art. 22). Zgodnie z art. 22 ust. 4 zakłada się, że dzieci będące ofiarami mają szczególne potrzeby w zakresie ochrony, gdyż narażone są na wtórną i ponowną wiktymizację, zastraszanie oraz odwet. Uprawnia je to do wszystkich środków ochrony w toku postępowania karnego przewidzianych dla wszystkich ofiar o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony, wymienionych w art. 23, a także do gwarancji odnoszących się do dzieci wskazanych w art. 24.

Klauzula dotycząca niekarania

Dziecko będące ofiarą niegodziwego traktowania lub wyzysku mogło popełnić przestępstwo, takie jak kradzież lub przestępstwo związane z prostytucją, posiadaniem fałszywych dokumentów tożsamości lub nadużyciem w zakresie świadczeń społecznych.

W przypadku gdy organy lub inne organizacje nawiązują kontakt z dzieckiem pozbawionym opieki rodzicielskiej, które potrzebuje ochrony, priorytetem powinno być zapewnienie dziecku bezpieczeństwa, zapewnienie ochrony, uwzględnienie nadrzędnego interesu dziecka oraz zapewnienie dostępu do praw i gwarancji przysługujących dziecku.

W przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi lub ofiarami seksualnego wykorzystywania prawo Unii zawiera klauzule dotyczące niekarania. Zgodnie z art. 8 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) i art. 14 [dyrektywy w sprawie zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci](#) państwa członkowskie muszą zapewnić, by właściwe organy krajowe były uprawnione do odstąpienia od ścigania lub nakładania sankcji na ofiary. Odnośne klauzule dotyczące niekarania obejmują udział w działalności przestępczej, do której ofiary zostały zmuszone w bezpośredniej konsekwencji tego, iż stały się ofiarami przestępstwa. Postanowienie dotyczące niekarania jest również zawarte w art. 26 [Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi](#).

Obowiązek niekarania dziecka wynika z faktu, że dziecko będące ofiarą handlu ludźmi lub seksualnego wykorzystywania nie jest niezależne i nie może dokonywać jasnych lub świadomych wyborów ani przeciwstawić się, gdy jest zmuszone do popełnienia przestępstwa. Interpretacja obowiązku niekarania uwzględniająca sytuację dzieci

oznaczałaby, że nie należy wszczynać postępowania karnego lub należy je umorzyć, ilekroć istnieje ścisły związek między przestępstwem a handlem ludźmi lub niegodziwym traktowaniem, którego dziecko było ofiarą.

DODATKOWE INFORMACJE

Praktyczne wdrażanie przepisu dotyczącego niekarania

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) opracowała dokument, w którym analizuje zasadę niekarania w prawie oraz wyzwania związane z jej praktycznym wdrażaniem. Dokument kończy się praktycznymi wskazówkami oraz sformułowaniem zaleceń politycznych i legislacyjnych.

AbY uzyskać więcej informacji, zob. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) (2013), [Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking](#) (Zalecenia polityczne i legislacyjne w celu skutecznego wdrożenia przepisu dotyczącego niekarania ofiar handlu ludźmi).

Specjaliści nawiązujący kontakt z dziećmi powinni posiadać umiejętności i być odpowiednio przeszkoleni w zakresie łączenia ewentualnych przestępstw popełnianych przez dziecko z przestępstwami polegającymi na handlu ludźmi lub seksualnym wykorzystywaniu. Powinni pamiętać, że w celu udowodnienia handlu dziećmi zgodnie z art. 2 ust. 5 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) nie trzeba wykazywać, że handlarze ludźmi zastosowali groźby lub przemoc bądź inne formy przymusu.

Specjaliści muszą unikać stereotypów i łączenia niektórych grup dzieci, takich jak dzieci z określonego środowiska etnicznego lub określonej narodowości, z niektórymi rodzajami przestępstw lub ogólnie z przestępczością. Każde dziecko zasługuje na dokładną i bezstronną ocenę w procesie identyfikacji. Właściwa identyfikacja może zapobiec wtórnej traumatyzacji dzieci, której mogłyby doświadczyć, gdyby trafiły do systemu sądownictwa karnego w charakterze podejrzanych.

Dzieci mające konflikt z prawem

W niektórych sytuacjach organy krajowe mogą również wszcząć postępowanie karne przeciwko dziecku, korzystając ze zwykłych kanałów wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich. W takich przypadkach zastosowanie miałyby gwarancje ustanowione w [dyrektywie w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci](#).

Skierowanie do systemu wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich nie powinno odbywać się zbyt wcześnie, ponieważ może to uniemożliwić identyfikację w przypadkach, gdy dziecko wyjawia, że jest ofiarą, na późniejszym etapie. Organy powinny wziąć pod uwagę historię dziecka, pochodzenie społeczne i rodzinne oraz obowiązek zapewnienia ochrony wszystkim dzieciom bez dyskryminacji. Zgodnie z motywem 9 dyrektywy w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci należy zwrócić szczególną uwagę na dzieci będące podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym, tak aby zachować ich potencjał do rozwoju i reintegracji społecznej.

DODATKOWE INFORMACJE

Minimalny wiek odpowiedzialności karnej

Międzynarodowa Sieć na rzecz Praw Dziecka (CRIN) dostarcza aktualnych informacji na temat minimalnego wieku odpowiedzialności karnej w państwach członkowskich UE i w innych państwach europejskich.

Aby uzyskać więcej informacji, zob. Międzynarodowa Sieć na rzecz Praw Dziecka (CRIN), [Minimum ages of criminal responsibility in Europe](#) (Minimalny wiek odpowiedzialności karnej w Europie).

Postępowanie cywilne

[Rozporządzenie Bruksela II bis](#) ma zastosowanie w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub w placówce w charakterze środka tymczasowego na podstawie art. 20 albo środka długoterminowego, gdy dziecko znajduje się już w państwie członkowskim UE, które posiada jurysdykcję. Nie zawiera żadnych szczególnych gwarancji procesowych chroniących dzieci w toku postępowania cywilnego. Ochronę dzieci w toku postępowania cywilnego reguluje prawo krajowe. Jedyny wyjątek dotyczy obowiązku wysłuchania dziecka w przypadkach uprowadzenia za granicę, zgodnie z art. 11 ust. 2. [Rozporządzenie Bruksela II bis](#) jest jednak obecnie przedmiotem przeglądu i w przyszłości będzie zawierało wymóg wysłuchania dziecka we wszystkich sprawach związanych z odpowiedzialnością rodzicielską.

Art. 17 [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) zawiera wymóg, by ofiary handlu ludźmi miały dostęp do istniejących systemów odszkodowania mających zastosowanie w odniesieniu do ofiar przestępstw dokonanych z użyciem przemocy. Art. 15 ust. 2 dyrektywy uprawnia ofiary do bezwzględnego dostępu do bezpłatnego doradztwa prawnego i zastępstwa procesowego, w tym w celu dochodzenia odszkodowania.

 DODATKOWE INFORMACJE

Praktyki mające na celu wspieranie dzieci w postępowaniach sądowych

Wydaje się, że gwarancje w postępowaniach karnych są bardziej szczegółowe niż w postępowaniach cywilnych pod względem dostępu do pomocy prawnej, organu odpowiedzialnego za wysłuchanie dziecka, miejsca, w którym odbywa się wysłuchanie dziecka, oraz zakresu informacji przekazywanych dziecku, zgodnie z badaniami FRA dotyczącymi dzieci i wymiaru sprawiedliwości w państwach członkowskich UE. Postępowania cywilne są bardziej fragmentaryczne: w zależności od rodzaju rozpatrywanej kwestii prawnej wysłuchanie dziecka może być obowiązkowe, fakultatywne lub w ogóle nie podlegać regulacji. Jak wynika z badań FRA, korzystanie z gwarancji jest również zbyt często pozostawione uznaniu sędziów lub innych podmiotów i nie opiera się na ocenie potrzeb konkretnego dziecka.

Abby uzyskać więcej informacji, zob. FRA (2015), [Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States](#) (Wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku – perspektywy i doświadczenia specjalistów w zakresie udziału dzieci w postępowaniach cywilnych i karnych w 10 państwach członkowskich UE).

Gwarancje mające na celu wspieranie dziecka

Każdy zaangażowany specjalista musi stosować w praktyce wszystkie zestawy gwarancji ustanowione w prawie Unii i w prawie krajowym. Ponadto w niniejszym podręczniku zasugerowano inne środki, które, chociaż nie są wiążące, mogą stanowić wsparcie dla dziecka w toku postępowań sądowych.

Gwarancje procesowe mające na celu ochronę dziecka i uniknięcie kolejnego traumatycznego doświadczenia są ważne nie tylko w postępowaniach karnych, ale są również konieczne w postępowaniach cywilnych, aby uniknąć kontaktu między dzieckiem będącym ofiarą a sprawcami. Jest to szczególnie istotne, gdy rodzice byli zaangażowani w handel dzieckiem lub niegodziwe traktowanie go. [Wytyczne Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom](#) zawierają zatem niewiążące wytyczne dotyczące wszystkich rodzajów postępowań z udziałem dzieci, w tym postępowań karnych, cywilnych i administracyjnych.

Barnahus

W 1998 r. na Islandii utworzono pierwszy Barnahus (dom dla dzieci) w Europie, aby zapewnić dzieciom będącym ofiarami i świadkami przemocy ochronę poprzez przyjazne dla dzieci interwencje oraz szybki dostęp do wymiaru sprawiedliwości i opieki. Oczekuje się, że do 2019 r. ponad 20 państw będzie prowadziło co najmniej jeden Barnahus.

Instytucje regionalne oraz Europejski Ruch Barnahus i sieć PROMISE starają się zainspirować do stworzenia jeszcze większej liczby domów Barnahus zgodnie z normami europejskimi.

Główną zasadą, na której opiera się Barnahus, są przysługujące dziecku prawa do bycia wysłuchanym i otrzymania odpowiednich informacji. Wielodyscyplinarna i międzyagencyjna współpraca, obejmująca egzekwowanie prawa, wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych, ochronę dzieci, usługi społeczne i medyczne, jest kolejną istotną zasadą, którą należy stosować na wszystkich etapach dochodzeń, diagnostyki i oceny potrzeb oraz świadczenia usług, w celu uniknięcia kolejnego traumatycznego doświadczenia oraz uzyskania wyników leżących w nadrzędnym interesie dziecka. Doprowadzenie do ujawnienia przez dziecko informacji jest najważniejsze, a pierwszorzędne znaczenie ma to, aby wywiad sądowy odbywał się zgodnie z protokołem opartym na dowodach i aby ważność dowodowa zeznań dziecka spełniała wymogi sprawiedliwości proceduralnej, unikając przy tym konieczności powtarzania przez dziecko zeznań w toku postępowania sądowego. W ramach projektu PROMISE opracowano standardy jakości stosowane przez większość domów Barnahus.

Więcej informacji znajduje się na [stronie internetowej projektu PROMISE](#).

Prawnicy i pracownicy społeczni, z którymi przeprowadzono wywiady na potrzeby badań FRA dotyczących wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku, wyrazili szereg obaw, które odnoszą się zarówno do postępowań cywilnych, jak i karnych. Dzieci, z którymi przeprowadzono wywiady, wyraziły te same obawy. Specjaliści, z którymi przeprowadzono wywiady, zalecają stosowanie gwarancji procesowych w równym stopniu wobec wszystkich dzieci, w tym dzieci biorących udział w postępowaniach cywilnych. Dzieci biorące udział zarówno w postępowaniach karnych, jak i cywilnych – takich jak postępowania o przyznanie opieki nad dzieckiem związane z przypadkami niegodziwego traktowania – skarżą się, że gwarancje procesowe dostępne w przypadku postępowań karnych są niedostępne w przypadku postępowań cywilnych.

Szereg zaleceń lub sugestii wynikających z badań może wykraczać poza to, czego wymagają konkretne instrumenty prawa Unii, ale może stanowić część krajowych ram prawnych.

Organy pracujące z dziećmi w postępowaniach cywilnych lub karnych mogą przyjąć za punkt wyjścia wymogi prawa Unii i uzupełnić je środkami mającymi na celu wypełnienie luk, które wynikają z badań FRA. Powinny rozważyć następujące działania:

- ✓ **zapewnienie profesjonalnego zachowania specjalistów:** pełne szacunku, przyjazne i empatyczne zachowanie specjalistów jest najważniejszym elementem sprawiającym, aby doświadczenie dziecka było możliwie łatwe i przydatne. Specjaliści potrzebują szkolenia i praktycznych wskazówek. Należy

ustanowić mechanizmy koordynacji dla różnych specjalistów zaangażowanych w jedną sprawę;

- ✓ **ograniczenie liczby przesłuchań:** dzieci czują się zestresowane, gdy muszą zeznawać więcej niż jednokrotnie i przed wieloma osobami. Powinna istnieć możliwość zarejestrowania podstawowego przesłuchania dziecka i oparcia dochodzenia na tym przesłuchaniu. Ponadto przekazanie nagrania z zeznaniami może zastąpić przesłuchanie świadka w sądzie, ale zasadniczo wyłącznie wówczas, gdy oskarżony i jego adwokat mieli możliwość zadawania pytań podczas nagrania;
- ✓ **ograniczenie liczby obecnych osób:** dzieci zazwyczaj wolą, aby jak najmniej osób było obecnych podczas przesłuchań, i chcą być informowane o roli, jaką odgrywają osoby obecne podczas przesłuchania. Gdy sąd prowadzi przesłuchanie dzieci, publiczność nie powinna mieć wstępu na salę;
- ✓ **skrócenie czasu trwania postępowania:** dzieci często zgłaszają, że postępowanie jest przewlekłe. Krytykują zbyt długi czas, który upływa między przesłuchaniami na różnych etapach postępowania, oraz wielokrotne – często powtarzające się – przesłuchania i wysłuchania prowadzone przez licznych specjalistów. Wiele dzieci zauważyło również, że same rozprawy były zbyt długie, często częściowo także z powodu zbyt długiego czasu oczekiwania na złożenie zeznań;
- ✓ **unikanie kontaktu z oskarżonym i jego rodziną:** należy przestrzegać tej zasady nie tylko na sali sądowej podczas rozprawy, ale także na korytarzach budynku sądu, w poczekalniach i w toaletach;
- ✓ **konsultowanie się z dzieckiem w sprawie rodzaju gwarancji procesowych:** niektóre dzieci biorące udział w postępowaniach karnych przywiązują dużą wagę do możliwości podjęcia świadomej decyzji w sprawie dostępnych gwarancji procesowych, zdając sobie sprawę z możliwych konsekwencji wyboru niektórych środków w porównaniu z innymi, na przykład wyboru połączenia wideo zamiast ekranu w celu uniknięcia kontaktu wzrokowego z oskarżonym;
- ✓ **poproszenie dziecka o wybranie**, jakiej płci ma być osoba prowadząca przesłuchanie, o ile to możliwe;
- ✓ **zapytanie dziecka, czy i kiedy osoba, do której ma ono zaufanie**, będzie mu towarzyszyć podczas przesłuchania. Może to być osoba wspierająca, taka jak pracownik socjalny, lub zaufana osoba dorosła, taka jak rodzic, rodzic zastępczy lub opiekun;
- ✓ **przeprowadzenie przesłuchania w przestrzeni przyjaznej dzieciom:** dzieci na ogół uważają, że sąd lub inne urzędowe pomieszczenia działają

onieśmielająco i stresująco, i kojarzą je z przestępczością. W związku z tym dzieci wolą przesłuchania prowadzone poza środowiskiem sądowym lub w salach przesłuchań w sądzie wyposażonych w elementy przyjazne dzieciom – pod warunkiem że postrzegają zachowanie specjalistów również jako przyjazne dzieciom;

- ✓ **zapewnienie dziecku pomocy prawnej i zastępstwa procesowego:** dzieci, z którymi FRA przeprowadziła wywiady, rzadko zgłaszają, że otrzymują wsparcie prawne. Niektóre dzieci nie uznają prawników ani obrońców za źródła wsparcia, ponieważ uważają, że specjaliści nie informują dzieci o przebiegu postępowania. Specjaliści, z którymi FRA przeprowadziła wywiady, poruszają szereg kwestii związanych z dostępem do pomocy prawnej, w tym brak wytycznych dotyczących sposobu ubiegania się o bezpłatną pomoc prawną, szkolenie i dostępność prawników specjalizujących się w sprawach dotyczących dzieci oraz terminowe i systematyczne wyznaczanie pełnomocników;
- ✓ **zapewnienie odpowiedniego informowania dziecka:** informacje mają dla dzieci zasadnicze znaczenie. Dzieci, z którymi FRA przeprowadziła wywiad, często skarżą się, że nie są informowane na bieżąco o przebiegu ich spraw w toku postępowania – na przykład o miejscu pobytu oskarżonych w postępowaniach karnych. Dzieci sugerują, że informacje powinny być dostarczane na tyle wcześnie, aby umożliwić im przygotowanie się do przesłuchania, a następnie systematycznie przez cały czas trwania postępowania w regularnych odstępach czasu. Chciałyby również otrzymywać, w rozsądnym terminie, informacje o możliwym czasie oczekiwania przed rozprawami, długości postępowania oraz wyroku i jego konsekwencjach. Specjaliści powinni udzielać dziecku informacji w języku, który dziecko rozumie, zapewniając w razie potrzeby usługi tłumaczenia ustnego;
- ✓ **unikanie sytuacji, które przerażają dziecko:** wiele dzieci, z którymi FRA przeprowadziła wywiad, zgłasza, że spotkało się z oskarżonymi, ponieważ gwarancje procesowe były niewystarczające. Takie niechciane spotkania z oskarżonymi i ich krewnymi – które często mają miejsce przed przesłuchaniami lub po nich – są dla dzieci głównym źródłem strachu. Ponadto poczucie bezpieczeństwa dzieci jest osłabiane w związku z brakiem oddzielnych wejść lub złymi rozwiązaniami w zakresie bezpieczeństwa w sądach, takimi jak brak koordynacji godzin przyścia i wyjścia stron, aby dzieci nie spotykały się z oskarżonymi. Dzieci przeraża również nieodpowiednie zachowanie specjalistów, onieśmielająca atmosfera, ogólny brak poufności, w tym udostępnianie informacji, na które nie wyraziły zgody. Dzieci niekiedy odczuwają taki niepokój w związku z postępowaniem, że chcą już tylko, aby

sprawa się zakończyła, mimo że nie leży to w ich nadrzędnym interesie. Specjaliści muszą unikać takiego scenariusza;

- ✓ **zapewnienie ochrony prywatności i ochrony danych:** dzieci, z którymi FRA przeprowadziła wywiad, odczuwają niepokój i stresują się z powodu niewystarczającej poufności i ochrony danych. Obawiają się, że szczegółowe informacje dotyczące ich spraw i postępowania mogą zostać upublicznione. Dzieci zgłaszają zaniepokojenie, gdy osoby wokół nich wiedzą o ich roli w postępowaniu, sytuacji rodzinnej lub orzeczeniach sądu. Dzieci zgłaszają również czasami, że są zastraszane lub piętnowane przez swoich rówieśników lub społeczność lokalną z powodu informacji ujawnianych przez nauczycieli, rodziców, krewnych lub specjalistów bądź za pośrednictwem mediów.

Listy kontrolne dla specjalistów uczestniczących w postępowaniach sądowych

Na podstawie szeroko zakrojonych badań z udziałem specjalistów i dzieci uczestniczących w postępowaniach sądowych FRA opracowała praktyczną listę kontrolną w celu wsparcia specjalistów wykazem działań, które należy uwzględnić, aby postępowania sądowe były przyjazne dzieciom.

Abz uzyskać więcej informacji, zob. FRA (2017), Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom – lista kontrolna dla specjalistów.

Działanie 9: Określenie i wprowadzenie trwałych rozwiązań

Po ocenie nadrzędnego interesu wyjaśnionej w działaniu 4 organy powinny być w stanie zaproponować i wdrożyć trwałe i zrównoważone rozwiązanie dla danego dziecka. Zasadniczo istnieją trzy możliwe trwałe rozwiązania dla dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej i potrzebujących ochrony, w tym będących ofiarami handlu ludźmi, które znajdują się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne:

1. przekazanie z powrotem do państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu;
2. integracja w państwie członkowskim UE, w którym dziecko fizycznie przebywa;
3. przekazanie do państwa trzeciego (w UE lub poza nią).

Prawo Unii przewiduje jedynie wyraźny obowiązek zastosowania środków niezbędnych do znalezienia trwałego rozwiązania wyłącznie w przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi. W art. 16 ust. 2 **dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu**

ludźmi podkreślono, że takie trwałe rozwiązanie musi opierać się na indywidualnej ocenie pod kątem nadrzędnego interesu dziecka.

Komitet Praw Dziecka zaleca w swoim [General Comment No 14 on best interests](#) (komentarzu ogólnym nr 14 dotyczącym nadrzędnego interesu, pkt 97), aby wszelkie decyzje dotyczące dziecka były umotywowane, uzasadnione i wyjaśnione. Decyzja w sprawie trwałego rozwiązania powinna być zatem formalną, pisemną decyzją, której odpisy otrzymują dziecko, tymczasowy opiekun, osoby posiadające odpowiedzialność rodzicielską (w stosownych przypadkach) i organy centralne (jeżeli były zaangażowane w sprawę). Formalna decyzja zmniejszy ryzyko powtórzenia się sytuacji wyzysku lub handlu ludźmi i zapewni lepsze monitorowanie sytuacji dziecka. Decyzja powinna zawierać uzasadnienie prawne i określać mechanizmy odwoławcze (pkt 98). Dziecko i opiekun, a także inne zainteresowane strony, takie jak osoby posiadające odpowiedzialność rodzicielską, powinni być uprawnieni do wystąpienia z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie decyzji lub odwołania się od niej. Jeżeli nie można było wdrożyć trwałego rozwiązania w rozsądnym terminie, decyzję należy zbadać ponownie, a dla dziecka należy znaleźć nowe trwałe rozwiązanie.

Państwa członkowskie UE powinny ustalić, który organ w każdym kontekście krajowym jest organem mającym uzgodnić trwałe rozwiązanie wraz ze służbami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci. W niektórych przypadkach właściwy organ mający jurysdykcję zgodnie z [rozporządzeniem Bruksela II bis](#) może podjąć ostateczną decyzję, ale w zależności od informacji zawartych w aktach sprawy pewne okoliczności będą wymagały udziału sądu. Jeżeli sugerowanym rozwiązaniem uzgodnionym przez zaangażowane strony w państwach członkowskich UE jest przeniesienie dziecka do państwa trzeciego lub integracja w państwie członkowskim UE, w którym dziecko fizycznie przebywa, a nie przeniesienie do państwa (poprzedniego) miejsca zwykłego pobytu, którego jurysdykcji zasadniczo podlega, może być konieczne przekazanie jurysdykcji zgodnie z art. 15 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) lub art. 8 i 9 [konwencji haskiej](#) z 1996 r.

Poniżej znajdują się niektóre z typowych elementów, które należy uwzględnić przy wdrażaniu każdego trwałego rozwiązania.

- **Zgoda dziecka:** najlepiej byłoby, gdyby wszystkie trwałe rozwiązania wdrażano za zgodą dziecka. Dziecko, które zdecydowanie nie zgadza się z proponowaną decyzją, nie będzie współpracować przy jej skutecznym wdrażaniu i może być narażone na dalsze ryzyko lub uciec spod opieki organów. W procesie tym dziecku powinni towarzyszyć kompetentni specjaliści, wyjaśniając powody

decyzji i badając, dlaczego dziecko się jej sprzeciwia. Dziecko nie powinno być zmuszane ani do pozostania w państwie przyjmującym, ani do przeniesienia do państwa miejsca zwykłego pobytu lub państwa trzeciego. Ogólna zasada zgodnie z [dyrektywą w sprawie swobodnego przemieszczania się](#) przewiduje, że dzieci z UE nie można wydalic z państwa członkowskiego UE, chyba że wydalenie jest konieczne ze względu na nadrzędny interes dziecka (art. 28 ust. 3) lub jest uzasadnione nadrzędnymi względami bezpieczeństwa publicznego.

- **Problematyka płci:** na wszystkich etapach wdrażania trwałych rozwiązań należy brać pod uwagę różne potrzeby chłopców i dziewcząt oraz rodzaj doświadczanego wyzysku. Kwestie te mogą mieć wpływ przykładowo na wybrane zakwaterowanie, rodzaj reintegracji i wsparcia, a także na to, czy dziecku podczas podróży towarzyszy mężczyzna, czy kobieta.
- **Ustalenia dotyczące opieki:** należy dołożyć wszelkich starań, aby przekazać dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej jego rodzicom, z wyjątkiem przypadków, w których dalsza separacja jest konieczna ze względu na nadrzędny interes dziecka. Organy powinny ocenić, czy rodzice są w stanie zagwarantować, że nie narażą dziecka na ryzyko, oraz upewnić się, że rodzice nie brali udziału we wczesnym etapie handlu dzieckiem ani nie traktowali go niegodziwie. Gdy nie ma możliwości, aby dziecko wróciło do rodziny, konieczne będzie poczynienie ustaleń dotyczących opieki zastępczej, najlepiej w warunkach rodzinnych, takich jak rodziny zastępcze. Małe ośrodki opieki mogą być rozwiązaniem tymczasowym. Zgodnie z art. 20 ust. 3 [Konwencji o prawach dziecka](#) przy rozważaniu rozwiązań dotyczących opieki zastępczej należy w sposób właściwy uwzględnić tożsamość etniczną, religijną, kulturową i językową dziecka.
- **Indywidualny plan:** bez względu na to, w którym państwie członkowskim UE dziecko zostanie osiedlone, powinno otrzymać pomoc na podstawie oceny indywidualnych potrzeb wraz ze wsparciem dotyczącym integracji. Należy sporządzić dla każdego dziecka indywidualny plan sprzyjający jego integracji społecznej. Dziecko może wymagać wsparcia w formie opieki medycznej, ubezpieczenia, wsparcia psychologicznego, pomocy prawnej, projektów generujących dochód lub wsparcia przy ponownym włączeniu do systemu szklonego (czesne, koszty transportu, materiały szkolne).
- **Dokumenty podróży:** dzieciom należy zapewnić niezbędne dokumenty podróży oraz wydać dokumenty pobytowe, aby mogły podróżować lub osiedlić się w określonym państwie członkowskim.
- **Opieka:** opiekun powinien nadal reprezentować dziecko do czasu, aż opiekę nad nim przejmie osoba posiadająca odpowiedzialność rodzicielską, lub do czasu

wyznaczenia nowego opiekuna. Na tym etapie opiekun mógłby koordynować wykonywanie i przekazanie swoich obowiązków za pośrednictwem organów centralnych.

- **Wsparcie dla rodziny:** wybór trwałego rozwiązania będzie zależał od sytuacji rodzinnej oraz od tego, czy rodzina jest w stanie i chce zaopiekować się dzieckiem. Mogą wystąpić przypadki, w których rodzina sprostą temu wyzwaniu wyłącznie wówczas, gdy otrzyma pewne dodatkowe wsparcie, takie jak organizacja opieki nad dzieckiem, świadczenia społeczne lub projekty generujące dochód rodziny.
- **Monitorowanie:** organy opieki społecznej, we współpracy z innymi organami, takimi jak organizacje pozarządowe, powinny monitorować warunki życia dziecka po połączeniu rodziny lub objęciu go opieką zastępczą. Po osiągnięciu pełnoletności dzieci mogą wymagać objęcia środkami ochrony socjalnej. Indywidualny plan powinien zawierać również pewne podstawowe informacje na temat sposobu, w jaki jego realizacja będzie monitorowana.

→ Aby uzyskać więcej informacji na temat monitorowania, zob. również [działanie 10: monitorowanie dobra dziecka](#).

Przekazanie do państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu

Przekazanie dziecka z powrotem do państwa członkowskiego miejsca zwykłego pobytu nie powinno być reakcją automatyczną. Powinno mieć ono miejsce wyłącznie wówczas, gdy opiera się na ocenie nadrzędnego interesu dziecka (art. 3 [Konwencji o prawach dziecka](#)). Jest to konieczne, aby ochronić dziecko przed niegodziwym traktowaniem w przyszłości lub przed tym, by nie padło ponownie ofiarą handlu ludźmi, ale również w celu zapewnienia, aby interwencje podejmowane przez organy były skuteczne i przynosiły trwały skutek.

W art. 16 [Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi](#) określono szereg kwestii dotyczących powrotu, w tym to, że „dzieci będące ofiarami nie będą zwracane do danego państwa, jeżeli istnieje wskazanie, będące następstwem oceny ryzyka i bezpieczeństwa, że powrót ten nie leży w najlepszym interesie dziecka” (art. 16 ust. 7). [Dyrektywa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) nie obejmuje kwestii dotyczących przekazania do państwa miejsca zwykłego pobytu. W [rozporządzeniu Bruksela II bis](#) określono wyłącznie procedury mające na celu

zapewnienie szybkiego powrotu w przypadkach uprowadzenia dziecka (najczęściej uprowadzenia przez jedno z rodziców).

W ramach uzupełnienia wspólnych elementów wymienionych powyżej, które są istotne dla wdrożenia każdego trwałego rozwiązania, poniżej podano niektóre szczegółowe elementy, które należy rozważyć w przypadkach przekazania dziecka z powrotem do państwa członkowskiego miejsca zwykłego pobytu.

- **Koordynacja:** organy w obu państwach członkowskich UE powinny zapewnić, aby wszystkie szczegóły dotyczące przekazania zostały omówione i uzgodnione. Na przykład należy wyraźnie określić, kto będzie stanowić eskortę towarzyszącą dziecku, kim będzie osoba odbierająca dziecko na lotnisku, jaki rodzaj zakwaterowania zostanie zapewniony zarówno dziecku, jak i eskorcie oraz jakie dokumenty i akta są niezbędne w celu oficjalnego przekazania dziecka.
- **Przygotowanie do przekazania:** dziecko należy przygotować do powrotu do państwa miejsca zwykłego pobytu. Przygotowanie to powinno obejmować podstawowe informacje na temat procesu oraz sposobu, w jaki będzie wyglądało życie w tym państwie. Organy muszą zapewnić wystarczającą ilość czasu na przygotowanie przekazania dziecka, bez nieuzasadnionego opóźniania procesu.

W zależności od tego, ile czasu dziecko spędziło za granicą, może wymagać podstawowych informacji na temat miasta, do którego wraca, szkoły, sytuacji rodzinnej itp. Dziecko powinno otrzymać dane kontaktowe organizacji, które mogą udzielić mu pomocy w państwie, do którego jest przekazywane. Ponadto dziecko może wymagać wsparcia psychospołecznego, w tym w zakresie reintegracji z rodziną. Podobnie organy powinny również przekazać rodzicom lub innym członkom rodziny, którzy będą opiekować się dzieckiem, niezbędne informacje na jego temat. Organy powinny również zapewnić rodzicom wsparcie w opiece nad dzieckiem, biorąc pod uwagę jego potencjalnie traumatyczne doświadczenia.

- **Koszty przekazania:** powinny istnieć jasne procedury dotyczące sposobu pokrycia kosztów transportu. Koszty podróży może pokryć rodzina, we własnym zakresie lub przy finansowym wsparciu ze strony organów publicznych, lub urząd konsularny. Koszty mogą obejmować bilety lotnicze, kolejowe lub autobusowe, wyżywienie podczas podróży oraz ewentualne zakwaterowanie dla dziecka i eskorty.
- **Eskorta podczas podróży:** opiekun lub pracownik socjalny, którego dziecko zna, powinien towarzyszyć dziecku podczas przekazania, niezależnie od środka transportu.

- **Bezpieczeństwo podczas przekazania:** należy wprowadzić środki mające na celu zapobieżenie zaginięciu dziecka podczas podróży – albo dobrowolnemu, albo pod przymusem handlarzy ludźmi. Eskorta jest odpowiedzialna za bezpieczeństwo dziecka i nie powinna go opuszczać bez względu na okoliczności do czasu przekazania dziecka osobie odpowiedzialnej w państwie miejsca zwykłego pobytu.
- **Przjazd:** dziecko powinno zostać odebrane niezwłocznie po przyjeździe, najlepiej przez pracownika socjalnego oraz rodziców, jeśli jest to zgodne z nadrzędnym interesem dziecka. Eskorta i dziecko powinny osobiście spotkać się z osobami odbierającymi dziecko, a eskorta powinna przekazać odpowiedzialność za dziecko, a także jego akta osobowe.
- **Ustalenia dotyczące opieki:** jeśli rodzice oraz inni członkowie rodziny nie są w stanie zaopiekować się dzieckiem, przekazanie dziecka nie powinno nastąpić do czasu dokonania definitywnych uzgodnień dotyczących opieki i obowiązków związanych ze sprawowaniem pieczy nad dzieckiem.
- **Systemy powrotu:** należy dołożyć wszelkich starań, aby objąć dziecko wszystkimi dostępnymi systemami powrotu, takimi jak systemy prowadzone przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji lub inne organizacje. IOM wspiera powrót dzieci i potencjalnie mogłaby wesprzeć również rodzinę w ramach projektów generujących dochód.

Integracja w państwie członkowskim UE, w którym dziecko fizycznie przebywa

W niektórych przypadkach, w świetle nadrzędnego interesu dziecka, organy mogą podjąć decyzję o integracji dziecka w państwie członkowskim UE, w którym zostało ono znalezione. Organ państwa członkowskiego, w którym dziecko zostało znalezione oraz w którym znajdowało się miejsce zwykłego pobytu dziecka, powinny współpracować w zakresie oceny i podejmowania decyzji.

Jeśli żadna osoba z państwa członkowskiego miejsca zwykłego pobytu nie zwróci się o powrót dziecka, państwo członkowskie, w którym dziecko przebywa, może wprowadzić środki tymczasowe dotyczące ochrony dziecka (art. 20 [rozporządzenia Bruksela II bis](#)) i przedłużyć obowiązywanie tych środków tymczasowych do czasu, aż obecne państwo członkowskie nie stanie się nowym miejscem zwykłego pobytu dziecka. Jeśli w państwie członkowskim poprzedniego miejsca zwykłego pobytu nie wytoczono wcześniej powództwa ani nie złożono wniosku, sądy państwa członkowskiego nowego miejsca zwykłego pobytu automatycznie będą sądami właściwymi

na podstawie art. 8 [rozporządzenia Bruksela II bis](#), bez konieczności zwracania się z wnioskiem o przekazanie zgodnie z art. 15 [rozporządzenia Bruksela II bis](#).

→ Aby uzyskać więcej informacji na temat jurysdykcji, zob. również [działanie 7](#).

Tego rodzaju decyzja o umieszczeniu dziecka w państwie członkowskim UE, w którym dziecko fizycznie przebywa, również może być tymczasowa, na przykład jeśli połączenie rodziny w państwie członkowskim miejsca zwykłego pobytu nie jest jeszcze możliwe i nie dokonano odpowiednich ustaleń dotyczących opieki. Art. 56 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) zapewnia organom miejsca zwykłego pobytu możliwość tymczasowego umieszczenia dziecka w innym państwie członkowskim UE i nakłada wymóg uzyskania uprzedniej zgody tego państwa. Zastosowanie art. 56, aby uzyskać tymczasowe umieszczenie w innym państwie członkowskim UE, można wykorzystać w celu przetestowania potencjalnego trwałego rozwiązania. Jeśli sąd właściwy do rozpoznania sprawy uważa, że umieszczenie dziecka w innym państwie członkowskim UE może być lepsze dla dziecka, ale nie ma co do tego pewności, może zastosować art. 56 w celu tymczasowego umieszczenia. Podczas tymczasowego umieszczenia należy monitorować rezultat tego rozwiązania i dobro dziecka. Jeśli umieszczenie w innym państwie oraz przekształcenie tego tymczasowego rozwiązania w trwałe rozwiązanie zgodnie z nadrzędnym interesem dziecka okaże się dobrym rozwiązaniem, zanim państwo, w którym dziecko zostało umieszczone, stanie się nowym państwem miejsca zwykłego pobytu, sąd może przekazać jurysdykcję właściwemu sądowi w państwie członkowskim, w którym dziecko zostało czasowo umieszczone.

Właściwość do podejmowania nowych decyzji będzie automatycznie przysługiwać państwu członkowskiemu UE nowego miejsca zwykłego pobytu. Jeśli państwo członkowskie UE, w którym dziecko wcześniej przebywało, podjęło konkretne decyzje, pozostają one w mocy do czasu, aż jedno z dwóch zaangażowanych państw członkowskich je uchyli lub państwo członkowskie UE nowego miejsca zwykłego pobytu dziecka je zmieni. Decyzje te będą stosowane w tym państwie członkowskim UE na warunkach określonych w jego prawie krajowym zgodnie z art. 15 ust. 3 i art. 17 [konwencji haskiej z 1996 r.](#)

Wszystkie wymienione powyżej ogólne elementy każdego trwałego rozwiązania mają zastosowanie, jeśli dziecko zostaje w państwie członkowskim UE, w którym zostało zidentyfikowane: dziecko powinno wyrazić na nie zgodę; należy opracować indywidualny plan; w ramach ustaleń dotyczących opieki należy w miarę możliwości unikać opieki instytucjonalnej i popierać opiekę w rodzinie zastępczej i warunkach rodzinnych itp. Adopcja zwykle nie jest odpowiednim rozwiązaniem w przypadku

dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi. Przed rozważeniem adopcji należy wyczerpać wszystkie możliwości połączenia dziecka z rodzicami i dalszą rodziną.

Podczas pobytu dziecka w państwie, w którym fizycznie przebywa, powinno ono korzystać ze wszystkich praw zapisanych w [Konwencji o prawach dziecka](#), w tym prawa do kształcenia, szkolenia, zatrudnienia i opieki zdrowotnej, które przysługują dzieciom będącym obywatelami tego państwa. Opiekun powinien pozostać odpowiedzialny za dziecko, dopóki właściwy sąd nie wyznaczy stałego opiekuna prawnego dla dziecka. Organy powinny również zapewnić, aby dziecko otrzymało wszelkie dokumenty niezbędne zgodnie z prawem krajowym do legalnego pobytu w danym państwie członkowskim UE.

Decyzji o pozostaniu dziecka w państwie członkowskim UE, w którym dziecko fizycznie przebywa, nie należy nigdy narzucać, na przykład ponieważ organy chcą wszcząć postępowanie karne. W UE istnieją wystarczające inne mechanizmy współpracy sądowej między państwami członkowskimi UE.

→ *Zob. również [działanie 7: ustalenie jurysdykcji i współpraca transnarodowa](#).*

Przekazanie do państwa trzeciego

Przekazanie do państwa trzeciego może oznaczać przekazanie do innego państwa członkowskiego UE lub rządziej do państwa spoza UE. W przypadku państw trzecich spoza UE obowiązuje [konwencja haska](#) z 1996 r., jeżeli dane państwo trzecie jest jej stroną.

Rozwiązanie polegające na przekazaniu dziecka do państwa trzeciego mogłoby być uzasadnione w przypadkach wysokiego poziomu ryzyka związanego z bezpieczeństwem (na przykład w przypadku dziecka objętego ochroną świadków) lub gdy połączenie się dziecka z rodziną leży w jego nadrzędnym interesie, a obecnie przebywa ona w państwie trzecim. Zamieszkiwanie przez rodziców w innym państwie członkowskim UE jest jednym z czynników określających „szczególny związek” i tym samym umożliwiającym przekazanie jurysdykcji zgodnie z art. 15 [rozporządzenia Bruksela II bis](#).

Wszystkie ogólne względy dotyczące wymienionych powyżej trwałych rozwiązań mają zastosowanie przy przenoszeniu dziecka do innego państwa członkowskiego UE lub do państwa trzeciego. Zastosowanie mają również szczególne wymienione

kwestie, takie jak zorganizowanie podróży, eskorta, bezpieczeństwo podczas podróży, przekazanie, indywidualny plan oraz dokument pobytowy.

Jeżeli państwo trzecie jest państwem członkowskim UE, jego organ centralny – na wniosek – może być w stanie odszukać rodzinę na podstawie [rozporządzenia Bruksela II bis](#). Jeżeli jest to państwo, które nie jest państwem członkowskim UE, ale jest stroną [konwencji haskiej](#) z 1996 r., organ centralny tego państwa może odszukać rodzinę na podstawie tej konwencji. Międzynarodowa Opieka Społeczna, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub organy konsularne również mogą być w stanie pomóc.

Działanie 10: Monitorowanie dobra dziecka

Monitorowanie jest istotnym elementem zapewniania dobra dziecka, oceny zastosowanych środków oraz ich dostosowania lub zmiany w razie potrzeby. Organy odpowiedzialne za ochronę dzieci, we współpracy z odpowiednimi organami – takimi jak organizacje pozarządowe czy organy ścigania – powinny monitorować sytuację dziecka po wdrożeniu któregośkolwiek rodzaju trwałego rozwiązania. Celem monitorowania łączenia rodziny lub objęcia dziecka opieką zastępczą w państwie członkowskim UE, w którym dziecko fizycznie przebywa, w państwie miejsca zwykłego pobytu lub w państwie trzecim, powinno być zapewnienie skutecznej reintegracji dziecka oraz zapobieganie wszelkiemu ryzyku ponownej wiktymizacji.

Ze względu na transnarodowy charakter tych spraw oraz ewentualne problemy związane z jurysdykcją organy wszystkich zaangażowanych państw członkowskich UE powinny uzgodnić, kto, jak, kiedy i jak długo będzie monitorować daną sprawę.

Systemy monitorowania

Przy wdrażaniu trwałego rozwiązania należy rozważyć dwa rodzaje monitorowania.

- 1. Monitorowanie przez organy w miejscu, w którym znajduje się dziecko:** obejmowałyby to procesy podobne do monitorowania spraw związanych z ochroną dzieci w kontekście krajowym, tj. analizowanie sytuacji rodzinnej, integracji w szkole i społeczności, ogólnego dobra itp. Poniżej zasugerowano kilka konkretnych elementów.
- 2. Monitorowanie przez organy, które przekazały dziecko i wymagają informacji dotyczących sytuacji dziecka:** państwo członkowskie, które zidentyfikowało dziecko na swoim terytorium i które wraz z innym odpowiednim państwem członkowskim UE przeprowadziło ocenę nadrzędnego interesu dziecka oraz wybrało

trwałe rozwiązanie, powinno być uprawnione, przynajmniej przez pewien czas, do otrzymywania informacji dotyczących sytuacji i integracji dziecka. Pomogłoby to również państwu członkowskiemu UE ocenić skuteczność reakcji oraz, w stosownych przypadkach, dostosować działania w przyszłych sprawach. Niektóre państwa członkowskie UE uzgodniły system monitorowania i sprawozdawczości i otrzymują na przykład sprawozdanie sześć miesięcy po faktycznym przekazaniu dziecka. Jeżeli nie istnieje takie porozumienie dwustronne dotyczące praktyk, na podstawie ogólnego rozporządzenia o ochronie danych i odpowiednich przepisów krajowych państwa członkowskiego, w którym obecnie mieszka dziecko, określa się, jakie informacje można przekazać drugiemu państwu członkowskiemu oraz na jakich warunkach ma się to odbywać.

Monitorowanie sprawy i działania następcze w związku z tą sprawą będą konieczne zwłaszcza wówczas, gdy państwo członkowskie UE, w którym dziecko przebywa, nie posiada jurysdykcji. Może to mieć miejsce wówczas, gdy na podstawie art. 56 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) zastosowany zostanie środek polegający na tymczasowym umieszczeniu, lecz dziecko pozostaje tak ściśle związane z umieszczającym państwem członkowskim, że wciąż znajduje się tam jego miejsce zwykłego pobytu. W takim przypadku, chociaż organy państwa członkowskiego UE miejsca zwykłego pobytu nadal są właściwe w odniesieniu do dziecka, organom państwa przyjmującego może być łatwiej prowadzić monitorowanie. W przypadku przekazania jurysdykcji na podstawie art. 15 [rozporządzenia Bruksela II bis](#) sąd, który wcześniej był właściwy, nie jest już uprawniony do żądania informacji dotyczących sprawy i monitorowania dobra dziecka.

Podczas monitorowania sytuacji dziecka należy uwzględnić następujące elementy.

- **Źródła informacji:** głównym źródłem informacji powinno być dziecko. Należy również skonsultować się z rodziną, opiekunem lub osobami sprawującymi opiekę nad dzieckiem. Organy mogą składać zapowiedziane i niezapowiedziane wizyty rodzinie, rodzinie zastępczej, dalszej rodzinie lub odwiedzać ośrodki opieki, w których zamieszkuje dziecko. Mogłyby one przeprowadzać rozmowy, aby ocenić wdrożenie indywidualnych planów i świadczone usługi.
- **Zaangażowani specjaliści:** główną odpowiedzialność powinny ponosić służby odpowiedzialne za ochronę dzieci lub służby socjalne, najlepiej pracownicy socjalni zajmujący się daną sprawą. Konieczne może jednak się okazać zaangażowanie organów ścigania, jeżeli podniesiono kwestie bezpieczeństwa. Na podstawie [rozporządzenia Bruksela II bis](#) organy centralne mogą być odpowiedzialne

za przekazanie informacji innemu państwu członkowskiemu – na wniosek tego państwa.

- **Mechanizm wnoszenia skarg:** dziecko i rodzice lub opiekun powinni mieć dostęp do mechanizmu wnoszenia skarg, jeżeli wsparcie, które otrzymuje dziecko, jest niewystarczające lub nieodpowiednie. Mechanizm wnoszenia skarg powinien być przyjazny dziecku.
- **Poufność:** monitorowanie nie powinno naruszać prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego dziecka i jego rodziny. Osoby zaangażowane powinny również w dalszym ciągu zachowywać poufność. Organy monitorujące powinny być świadome ryzyka stygmatyzacji dzieci będących ofiarami w społeczności i powinny unikać zwracania na siebie uwagi podczas wizyty (np. nie przyjeżdżać na wizytę w szkole dziecka samochodem policyjnym lub w towarzystwie umundurowanych funkcjonariuszy).
- **Osiągnięcie pełnoletności:** gdy dziecko skończy 18 lat, może utracić prawo do pewnych świadczeń. Należy zastosować środki mające na celu zapewnienie, by dziecko było niezależne i przygotowane do osiągnięcia dorosłości oraz by otrzymywało wsparcie w okresie przejściowym. W zależności od konkretnego przypadku organy mogą rozważyć rozszerzenie niektórych środków ochrony na dzieci, które nie mogły wrócić do swoich rodzin (na przykład rozszerzenie wsparcia w ramach usług socjalnych do czasu ukończenia 21 roku życia, jeżeli prawo krajowe przewiduje taką możliwość). Gdy dziecko osiąga dorosłość, jest ono uprawnione do skorzystania z szeregu środków ochrony na podstawie [dyrektywy w sprawie praw ofiar](#) oraz [dyrektywy UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi](#) lub krajowych przepisów dotyczących ochrony ofiar.
- **Dostosowanie indywidualnego planu:** podstawą monitorowania powinien być indywidualny plan uzgodniony na początku etapu integracji. W ramach monitorowania należy sprawdzić, czy wdrożono wszystkie uzgodnione środki oraz czy należy zaktualizować indywidualny plan.
- **Dostosowanie planu monitorowania:** na podstawie wyników monitorowania konieczne może być wydłużenie czasu trwania działań następczych, zmiana częstotliwości wizyt lub zmiana sprawozdania przesłanego do drugiego państwa członkowskiego UE za pośrednictwem organów centralnych.

Załącznik 1: Odniesienia do aktów prawnych

Instrumenty UE	
Karta praw podstawowych Unii Europejskiej	Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 364 z 18.12.2000, t. 43.
Dyrektywa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi (2011/36/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Dz.U. L 101 z 15.4.2011, s. 1.
Dyrektywa Rady (2004/81/WE)	Dyrektywa Rady 2004/81/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentu pobytowego wydawanego obywatelom państw trzecich, którzy są ofiarami handlu ludźmi lub wcześniej byli przedmiotem działań ułatwiających nielegalną imigrację, którzy współpracują z właściwymi organami, Dz.U. L 261 z 6.8.2004, s. 19.
Dyrektywa w sprawie praw ofiar (2012/29/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Dz.U. L 315 z 14.11.2012, s. 57.
Dyrektywa w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci (2011/93/UE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW, Dz.U. L 335 z 17.12.2011, s. 1.
Rozporządzenie Bruksela II bis (rozporządzenie (WE) nr 2201/2003)	Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 i zmienione rozporządzeniem Rady (WE) nr 2116/2004 z dnia 2 grudnia 2004 r. w zakresie umów ze Stolicą Apostolską, Dz.U. L 367 z 14.12.2004, s. 1.
Dyrektywa w sprawie swobodnego przemieszczania się (2004/38/WE)	Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG, Dz.U. L 158 z 30.4.2004, s. 77.

Dyrektywa w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (dyrektywa (UE) 2016/800)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym, Dz.U. L 132 z 21.5.2016, s. 1.
Kodeks graniczny Schengen (rozporządzenie (UE) 2016/399)	Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen), Dz.U. L 77 z 23.3.2016, s. 1.
System Informacyjny Schengen (rozporządzenie (UE) 2018/1862)	Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1862 z dnia 28 listopada 2018 r. w sprawie utworzenia, funkcjonowania i użytkowania Systemu Informacyjnego Schengen (SIS) w dziedzinie współpracy policyjnej i współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych, zmiany i uchylenia decyzji Rady 2007/533/WSiSW oraz uchylenia rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1986/2006 i decyzji Komisji 2010/261/UE, Dz.U. L 312 z 7.12.2018, s. 56.
Dyrektywa powrotowa (dyrektywa 2008/115/WE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich, Dz.U. L 348 z 24.12.2008, s. 98.
Dyrektywa w sprawie kar wobec pracodawców (dyrektywa 2009/52/WE)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/52/WE z dnia 18 czerwca 2009 r. przewidująca minimalne normy w odniesieniu do kar i środków stosowanych wobec pracodawców zatrudniających nielegalnie przebywających obywateli krajów trzecich, Dz.U. L 168 z 30.6.2009, s. 24.
Rozporządzenie dublińskie (rozporządzenie (UE) nr 604/2013)	Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca, Dz.U. L 180 z 29.6.2013, s. 31.
Decyzja Rady 2001/470/WE w sprawie Europejskiej Sieci Sądowej	Decyzja Rady 2001/470/WE z dnia 28 maja 2001 r. ustanawiająca Europejską Sieć Sądową w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.U. L 174 z 27.6.2001, s. 25.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych	Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych, Dz.U. L 174 z 27.6.2001, s. 1.
Umowy zawarte przez UE	
Europejska konwencja o pomocy prawnej w sprawach karnych	Akt Rady z dnia 29 maja 2000 r. ustanawiający, zgodnie z art. 34 Traktatu o Unii Europejskiej, Konwencję o wzajemnej pomocy w sprawach karnych pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej, Dz.U. C 197 z 12.7.2000, s. 1.
Porozumienie o Europejskim Obszarze Gospodarczym	Porozumienie o Europejskim Obszarze Gospodarczym z dnia 2 maja 1992 r., Dz.U. L 1 z 3.1.1994, s. 3.
Umowa między Wspólnotą Europejską a Szwajcarią	Umowa między Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Konfederacją Szwajcarską, z drugiej strony, w sprawie swobodnego przepływu osób, zawarta w Luksemburgu dnia 21 czerwca 1999 r., Dz.U. L 114 z 30.4.2002, s. 6.
Konwencja Wykonawcza do układu z Schengen z 1985 r.	Konwencja Wykonawcza do układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 roku między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach, podpisana dnia 19 czerwca 1990 r., Dz.U. L 239 z 22.9.2000, s. 19.
Instrumenty międzynarodowe	
Konwencja o prawach dziecka	Konwencja o prawach dziecka, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Nowy Jork, 20 listopada 1989 r., zbiór traktatów, t. 1577.
Konwencja o prawach dziecka, Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii	Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, 25 maja 2000 r., zbiór traktatów, t. 2171.
Europejska konwencja praw człowieka (EKPC)	Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Rzym, 1950 r.
Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi	Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, Warszawa, 2005 r.
Konwencja haska z 1996 r.	Konwencja haska z dnia 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci.

Konwencja haska z 1980 r. dotycząca uprowadzenia dziecka	Konwencja haska z dnia 25 października 1980 r. dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę.
Niewiążące źródła prawne	
Komitet Praw Dziecka, komentarz ogólny nr 6	Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, komentarz ogólny nr 6, Traktowanie dzieci pozbawionych opieki i odseparowanych, przebywających poza państwem pochodzenia (<i>General Comment No 6, Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin</i>), 1 września 2005 r., CRC/GC/2005/6.
Komitet Praw Dziecka, komentarz ogólny nr 12	Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, komentarz ogólny nr 12, Prawo dziecka do bycia wysłuchanym (<i>General Comment No 12, The right of the child to be heard</i>), 1 lipca 2009 r., CRC/C/GC/12.
Komitet Praw Dziecka, komentarz ogólny nr 13	Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, komentarz ogólny nr 13, Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy (<i>General Comment No 13, The right of the child to freedom from all forms of violence</i>), 18 kwietnia 2011 r., CRC/C/GC/13.
Komitet Praw Dziecka, komentarz ogólny nr 14	Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, komentarz ogólny nr 14 (2013) w sprawie prawa dziecka do tego, aby sprawą nadrzędną było zabezpieczenie jego nadrzędnego interesu (<i>General Comment No 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration</i>), 29 maja 2013 r., CRC/C/GC/14.
Komitet Praw Dziecka, komentarz ogólny nr 15	Komentarz ogólny nr 15 w sprawie prawa dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia (<i>General Comment No. 15 on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health</i>), 17 kwietnia 2013 r., CRC/C/GC/15.
Zgromadzenie Ogólne ONZ, Wytuczne w sprawie opieki zastępczej nad dziećmi	Zgromadzenie Ogólne ONZ, rezolucja nr 64/142, Wytuczne w sprawie opieki zastępczej nad dziećmi, 24 lutego 2010 r., A/RES/64/142.
Rada Europy, Wytuczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom	Rada Europy, Wytuczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, przyjęte przez Komitet Ministrów dnia 17 listopada 2010 r. podczas 1098. posiedzenia wiceministrów – wersja edytowana, 31 maja 2011 r.
Rada Europy, Projekty życiowe dla małoletnich migrantów bez opieki	Rada Europy, Komitet Ministrów Rady Europy, zalecenie CM/Rec(2007)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie projektów życiowych dla małoletnich migrantów bez opieki, 12 lipca 2007 r.

Załącznik 2: Wybrane publikacje i orzecznictwo

Anti-slavery (2014), *Trafficking for forced criminal activities and begging in Europe*, Anti-Slavery International, <https://www.antislavery.org/european-states-fail-protect-thousands-people-trafficked-forced-crime/>

Beth Hurley, Mandy John-Baptiste i Swati Pande, Krajowe Towarzystwo Zapobiegania Okrucieństwu wobec Dzieci (NSPCC) (2015), *Free to move, invisible to care*, Londyn, <https://library.nspcc.org.uk/HeritageScripts/Hapi.dll/search2?CookieCheck=43536.4907562384&searchTermo=C5717>

Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) (2009), *Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners*, UNODC, <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/2009/anti-human-trafficking-manual.html>

CONNECT (2014), *Identifying good practices in, and improving, the connections between actors involved in reception, protection and integration of unaccompanied children in Europe* (Określenie dobrych praktyk w zakresie współpracy między podmiotami zaangażowanymi w przyjmowanie, ochronę i integrację dzieci bez opieki w Europie oraz poprawa powiązań między tymi podmiotami), więcej informacji znajduje się w zakładce „Connect Tools” na stronie internetowej projektu Connect: <http://www.connectproject.eu/tools.html>

EASO (Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu) (2018), *EASO Practical Guide on age assessment*, wydanie drugie, Valletta, Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu, <https://www.easo.europa.eu/news-events/easo-publishes-practical-guide-age-assessment>

EASO (Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu) (2018), *EASO Training Curriculum*, <https://www.easo.europa.eu/training>

EIGE (Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn) (2018), *Gender-specific measures in anti-trafficking actions*, Wilno, Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn, <https://eige.europa.eu/publications/gender-specific-measures-anti-trafficking-actions-report>

Eurojust (Europejska Jednostka Współpracy Sądowej) (2017), *Praktyczny przewodnik dla wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych*, Sekretariat Generalny Rady Unii Europejskiej, <http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/joint-investigation-teams/Pages/jits-framework.aspx>

Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA) (2012), *Pregnancy, childcare and the family: Key issues for Europe's response to drugs*, EMCDDA, http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues/children_bg

Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA) (2017), *Health and social responses to drug problems: A European guide*, EMCDDA, <http://www.emcdda.europa.eu/publications/manuals/health-and-social-responses-to-drug-problems-a-european-guide>

Europol (Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania) (2014), *Child trafficking for exploitation in forced criminal activities and forced begging*, Haga, <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/child-trafficking-for-exploitation-in-forced-criminal-activities-and-forced-begging>

Europol (Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania) (2018), *Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the EU*, sprawozdanie sytuacyjne, nr ref. 1001370, Haga, <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/criminal-networks-involved-in-trafficking-and-exploitation-of-underage-victims-in-eu>

Europol (Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania) (2018), *Internet organised crime threat assessment (IOCTA)*, Haga, Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania, <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2018>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2014), *Certification and accreditation procedures for professionals*, <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/mapping-child-protection-systems-eu/certification>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2014), *Podręcznik europejskiego prawa dotyczącego azylu, granic i imigracji*, Luksemburg, Urząd Publikacji, <https://fra.europa.eu/en/publication/2013/handbook-european-law-relating-asylum-borders-and-immigration>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luksemburg, Urząd Publikacji, <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens> oraz <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-children-and-professionals>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2015), *Guardianship systems for children deprived of parental care in the European Union*, Luksemburg, Urząd Publikacji, <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/guardianship-children-deprived-parental-care>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2015), *Mapping child protection systems in the EU*, <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/mapping-child-protection-systems-eu>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2017), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States*, Luksemburg, Urząd Publikacji, <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-childrens-view>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2017), *Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom – lista kontrolna dla specjalistów*, Luksemburg, Urząd Publikacji, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/child-friendly-justice-checklist-professionals>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2018), *Handbook on European data protection law – 2018 edition*, Luksemburg, Urząd Publikacji, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/handbook-european-data-protection-law>

FRA (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej) (2018), *Preventing unlawful profiling today and in the future: a guide*, Luksemburg, Urząd Publikacji, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/prevent-unlawful-profiling>

Frontex (Europejska Agencja Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej) (2015), *VEGA Podręcznik: Dzieci na lotniskach – Zagrożenia dla dzieci w drodze Wytyczne dla straży granicznej*, Warszawa, Polska, Frontex, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/VEGA_children/PL.pdf

Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF) (2004), *Let's talk – Developing effective communication with child victims of abuse and human trafficking*, Prisztina, Kosowo, UNICEF, http://www.childtrafficking.org/cgi-bin/ct/main.sql?ID=1326&file=view_document.sql&TITLE=-1&AUTHOR=-1&THESAURO=-1&ORGANIZATION=-1&TYPE_DOC=-1&TOPIC=-1&GEOG=-1&YEAR=-1&LISTA=No&COUNTRY=-1&FULL_DETAIL=Yes

Grupa ekspertów do spraw działań przeciwko handlowi ludźmi (GRETA), *Report on the implementation of the Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/general-reports>

Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego (HCCH) (2005), *Guide to good practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction, Part III – Preventive measures*, Bristol, Zjednoczone Królestwo, Jordan Publishing, <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=3639>

Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego (HCCH) (2014), *Praktyczny podręcznik dotyczący funkcjonowania Konwencji haskiej z 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci*, HCCH Publications, <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6096&dtid=3>

Invernizzi Antonella we współpracy z ARSIS (2011), *Vulnerability to exploitation and trafficking of Bulgarian children and adolescents in Greece: A case study of street-based survival strategies in Thessaloniki*, MARIO Project, ARSIS Saloniki, <https://resourcecentre.savethechildren.net/publishers/mario-project>

IOM (Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji) (2017), *Enhancing the Safety and Sustainability of the Return and Reintegration of Victims of Trafficking*, <https://publications.iom.int/books/enhancing-safety-and-sustainability-return-and-reintegration-victims-trafficking>

IOM (Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji) (2017), „IOM, EU Aid Victims of Human Trafficking through New Online Platform”, komunikat prasowy, 4 grudnia 2017 r., https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/transnational-referral-mechanism-model---trm_en

Komisja Europejska (2012), *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012–2016*, COM(2012) 286 final, Bruksela, 19 czerwca 2012 r., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX:52012DC0286>

Komisja Europejska (2013), *Guidelines for the identification of victims of trafficking in human beings*, Luksemburg, Urząd Publikacji, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/guidelines-identification-victims_en

Komisja Europejska (2013), *Unijne prawa ofiar handlu ludźmi*, Luksemburg, Urząd Publikacji, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/eu-rights-victims-trafficking-now-available-all-european-languages_en

Komisja Europejska (2015), *Coordination and cooperation in integrated child protection systems, Reflection paper given at the 9th European Forum on the rights of the child*, 30 kwietnia 2015 r., https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/child-protection-systems_en

Komisja Europejska (2015), *Study on high-risk groups for trafficking in human beings*, sprawozdanie końcowe, Luksemburg, Urząd Publikacji Unii Europejskiej (Urząd Publikacji), https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/study-high-risk-groups-trafficking-human-beings_en

Komisja Europejska (2016), *Praktyczny przewodnik dotyczący stosowania rozporządzenia Bruksela II bis*, Luksemburg, Urząd Publikacji, <https://publications.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/f7d39509-3f10-4ae2-b993-53ac6b9f93ed/language-pl>

Komisja Europejska (2016), *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady oceniające, w jakim zakresie państwa członkowskie podjęły środki niezbędne do wykonania dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar*, zgodnie z art. 23 ust. 1, COM(2016) 722 final, Bruksela, 2 grudnia 2016 r., https://ec.europa.eu/home-affairs/news/commission-reports-member-states-measures-combat-trafficking-human-beings_en

Komisja Europejska (2017), *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Sprawozdanie w sprawie działań następczych w związku ze Strategią UE na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi oraz wskazanie kolejnych konkretnych działań*, COM(2017) 728 final, Bruksela, 4 grudnia 2017 r., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52017DC0728>

Komisja Europejska (2018), *A Europe that protects: Commission calls for continued action to eradicate trafficking in human beings*, komunikat prasowy, Bruksela, 4 grudnia 2018 r., https://ec.europa.eu/home-affairs/news/europe-protects-commission-calls-continued-action-eradicate-trafficking-human-beings_en

Komisja Europejska (2018), *Commission Staff working document accompanying the document Report from the Commission to the European Parliament and the Council Second report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2018) as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims*, SWD(2018) 473 final, Bruksela, 3 grudnia 2018 r., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2018:473:FIN>

Komisja Europejska (2018), *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady. Drugie sprawozdanie z postępów w zwalczaniu handlu ludźmi (2018) wymagane na mocy art. 20 dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar*, COM(2018) 777 final, Bruksela, 3 grudnia 2018 r., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=COM:2018:0777:FIN>

Komisja Europejska (2018), *Working together to address trafficking in human beings: key concepts in a nutshell*, 4 grudnia 2018 r., https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/working-together-to-address-trafficking-in-human-beings-concepts-in-a-nutshell_en

Międzynarodowa Sieć na rzecz Praw Dziecka (CRIN), Minimum Ages of Criminal Responsibility in Europe, <https://archive.crin.org/en/home/ages/europe>

OBWE (Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie) (2004), *National Referral Mechanisms – joining efforts to protect the rights of trafficked persons: a practical handbook*, OBWE, <https://www.osce.org/odihr/13967>

OBWE (Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie) (2013), *Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking*, Wiedeń, Austria, specjalny przedstawiciel i koordynator OBWE ds. zwalczania handlu ludźmi, <https://www.osce.org/secretariat/101002>

ODIHR (Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE) (2014), *Guiding principles on human rights in the return of trafficked persons*, Warszawa, Polska, ODIHR, <https://www.osce.org/odihr/124268>

Projekt Promise 2 (2017–2019), The European Barnahus Movement, więcej informacji znajduje się pod adresem: <https://www.childrenatrisk.eu/promise/>

Rada Europy (2010), *Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom*, Strasburg Cedex, Wydawnictwo Rady Europy, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900016804ce8a4

Rada Europy (2018), *Handbook for frontline professionals on how to convey child-friendly information to children in migration*, Strasburg Cedex, Wydawnictwo Rady Europy, <https://rm.coe.int/how-to-convey-child-friendly-information-to-children-in-migration-a-ha/1680902f91>

RPMB (Rada Państw Morza Bałtyckiego) (2011), *Model Memorandum of Understanding (MoU) for law enforcement agencies and specialist service providers working with victims of human trafficking for sexual exploitation in the Baltic Sea Region*, Sztokholm, Szwecja, grupa zadaniowa ds. zwalczania handlu ludźmi, Sekretariat RPMB, <http://www.cbss.org/safe-secure-region/tfthb/>

RPMB (2015), *Transnational child protection: practical guide for caseworkers and case officers*, Sztokholm, Szwecja, Sekretariat Rady Państw Morza Bałtyckiego, <http://www.childrenatrisk.eu/projects-and-publications/protect-children-on-the-move/>

RPMB (2016), *Guidelines promoting the human rights and the best interests of the child in transnational child protection cases*, Sztokholm, Szwecja, Sekretariat Rady Państw Morza Bałtyckiego, https://www.cbss.org/wp-content/uploads/2013/01/Guidelines_-_promoting_the_Human_Rights_and_the_Best_Interest_of_the_Child_in_Transnational_Child_Protection_Cases.pdf

RPMB (2019), *Listen Up! Creating conditions for children to speak and be heard, Professional communication with children at risk of exploitation and trafficking – Experience and lessons learned from the Baltic Sea Region*, Sztokholm, Szwecja, Sekretariat Rady Państw Morza Bałtyckiego, <http://www.childrenatrisk.eu/projects-and-publications/protect-children-on-the-move/>

Save the Children (2016), *Young invisible enslaved: The child victims at the heart of trafficking and exploitation in Italy*, Save the Children Włochy, <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/young-invisible-enslaved-child-victims-heart-trafficking-and-exploitation-italy>

Terre des Hommes (2015), *Entrusted children: A study on the legal requirements and procedures concerning the exit and re-entry of Romanian minors in the context of human trafficking: the role of Public Notaries*, <http://tdh-europe.org/library/entrusted-children/7233>

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), C-92/12 PPU, Health Service Executive przeciwko S.C. i A.C., 26 kwietnia 2012 r.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), sprawa C-435/06, Komisja przeciwko Finlandii, 27 listopada 2007 r.

UNICEF (2006), *Reference guide on protecting the rights of child victims of trafficking in Europe*, <https://www.refworld.org/docid/49997af7d.html>

UNICEF, Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) (2014), *Safe and sound: what States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe*, UNHCR, <https://www.refworld.org/docid/5423da264.html>

Załącznik 3: Lista kontaktów

Organizacja/sieć	Strona internetowa
Kontakty na szczeblu krajowym	
Organy centralne ustanowione na mocy rozporządzenia Bruksela II bis	Europejski portal „e-Sprawiedliwość”
Organy centralne ustanowione na mocy konwencji haskich o dzieciach	Dane kontaktowe organów ustanowionych na mocy konwencji haskich
Sprawozdawcy krajowi odpowiedzialni za kwestie związane z handlem ludźmi lub równorzędne mechanizmy w tym zakresie	Dane kontaktowe sprawozdawców krajowych
Platforma społeczeństwa obywatelskiego przeciwko handlowi ludźmi	Platforma społeczeństwa obywatelskiego
Odpowiednie agencje unijne	
Europol – Agencja Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania	Dane kontaktowe dla organów ścigania
Eurojust – Europejska Jednostka Współpracy Sądowej	Dane kontaktowe dla przedstawicieli zawodów prawniczych
CEPOL – Agencja Unii Europejskiej ds. Szkolenia w Dziedzinie Ścigania	CEPOL

Załącznik 4: Przegląd zakresu działania odpowiedzialnych organów

Organ	Możliwe działania
Policja	<p>Identyfikacja dziecka potrzebującego ochrony</p> <p>Ustalanie tożsamości</p> <p>Przeprowadzenie oceny ryzyka</p> <p>Podejmowanie działań mających na celu ochronę bezpieczeństwa dziecka</p> <p>Przeprowadzenie dochodzenia i wszczęcie postępowania sądowego</p> <p>Skierowanie dziecka do służb odpowiedzialnych za ochronę, w tym ochronę ofiar handlu ludźmi</p> <p>Informowanie dziecka</p> <p>Wysłuchanie dziecka i uwzględnienie jego poglądów</p>
Straż graniczna	<p>Identyfikacja dziecka potrzebującego ochrony</p> <p>Skierowanie dziecka do służb odpowiedzialnych za ochronę, w tym ochronę ofiar handlu ludźmi</p> <p>Informowanie dziecka</p> <p>Wysłuchanie dziecka i uwzględnienie jego poglądów</p>
Ochrona dziecka / świadczenie usług społecznych na jego rzecz	<p>Identyfikacja dziecka potrzebującego ochrony</p> <p>Założenie i utrzymywanie indywidualnych akt sprawy</p> <p>Zapewnienie natychmiastowego wsparcia i natychmiastowej ochrony</p> <p>Skierowanie dziecka będącego ofiarą handlu ludźmi do odpowiedzialnego organu, w tym do krajowych mechanizmów ukierunkowanej pomocy w przypadku dzieci będących ofiarami handlu ludźmi</p> <p>Wyznaczenie tymczasowego opiekuna</p> <p>Ocena nadrzędnego interesu dziecka</p> <p>Informowanie dziecka</p> <p>Wysłuchanie dziecka i uwzględnienie jego poglądów</p> <p>Odszukanie rodziny i ocena sytuacji rodzinnej</p> <p>Monitorowanie dobra dziecka po wprowadzeniu trwałego rozwiązania</p>
Opiekun	<p>Główna osoba kontaktowa dla dziecka</p> <p>Monitorowanie dobra dziecka</p> <p>Reprezentowanie dziecka</p> <p>Zabezpieczanie nadrzędnego interesu dziecka</p> <p>Informowanie dziecka</p> <p>Wysłuchanie dziecka i uwzględnienie jego poglądów</p>
Organy sądowe	<p>Wyznaczenie opiekuna i zapewnienie, by dziecko miało pełnomocnika</p> <p>Prowadzenie postępowania sądowego (cywilnego, administracyjnego, karnego)</p> <p>Ustalenie jurysdykcji</p> <p>Utrzymywanie kontaktów z sądami w pozostałych państwach członkowskich UE</p> <p>Wysłuchanie dziecka i uwzględnienie jego poglądów</p>

Organ	Możliwe działania
Organy centralne ustanowione na mocy rozporządzenia Bruksela II bis	<p>Koordynowanie komunikacji między różnymi państwami członkowskimi UE w poszczególnych przypadkach objętych zakresem stosowania rozporządzenia, jeżeli wystąpiono z takim wnioskiem</p> <p>Działanie jako organ łącznikowy lub ułatwianie kontaktu między sądami</p> <p>Przekazywanie do opieki społecznej lub służb odpowiedzialnych za ochronę dzieci wniosków o sprawozdanie z wywiadu środowiskowego dotyczącego ogólnej sytuacji dziecka</p> <p>Udzielanie informacji rodzicom</p>
Organy konsularne	<p>Pomoc dziecku pozbawionemu wolności</p> <p>Działanie jako organ łącznikowy między państwami członkowskimi UE</p> <p>Organizowanie podróży</p> <p>Informowanie dziecka</p> <p>Wysłuchanie dziecka i uwzględnienie jego poglądów</p>

Jak skontaktować się z UE

Osobiście

W całej Unii Europejskiej istnieje kilkaset centrów informacyjnych Europe Direct. Adres najbliższego centrum można znaleźć na stronie: https://europa.eu/european-union/contact_pl

Telefonicznie lub drogą mailową

Europe Direct to serwis informacyjny, który udziela odpowiedzi na pytania na temat Unii Europejskiej. Można się z nim skontaktować:

- dzwoniąc pod bezpłatny numer telefonu: 00 800 6 7 8 9 10 11 (niektórzy operatorzy mogą naliczać opłaty za te połączenia),
- dzwoniąc pod standardowy numer telefonu: +32 22999696,
- drogą mailową: https://europa.eu/european-union/contact_pl

Wyszukiwanie informacji o UE

Online

Informacje o Unii Europejskiej są dostępne we wszystkich językach urzędowych UE w portalu Europa: https://europa.eu/european-union/index_pl

Publikacje UE

Bezpłatne i odpłatne publikacje UE można pobrać lub zamówić na stronie: <https://op.europa.eu/pl/publications>. Większą liczbę egzemplarzy bezpłatnych publikacji można otrzymać, kontaktując się z serwisem Europe Direct lub z lokalnym centrum informacyjnym (zob. https://europa.eu/european-union/contact_pl).

Prawo UE i powiązane dokumenty

Informacje prawne dotyczące UE, w tym wszystkie unijne akty prawne od 1952 r., są dostępne we wszystkich językach urzędowych UE w portalu EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>

Portal Otwartych Danych UE

Unijny portal otwartych danych (<http://data.europa.eu/euodp/pl>) umożliwia dostęp do zbiorów danych pochodzących z instytucji i innych organów UE. Dane można pobierać i wykorzystywać bezpłatnie, zarówno do celów komercyjnych, jak i niekomercyjnych.

Podręcznik *Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej znajdujące się w innym państwie członkowskim UE niż ich własne* ma na celu wzmocnienie reakcji wszystkich podmiotów zaangażowanych w ochronę dzieci. Ochrona tych dziewcząt i chłopców ma nadrzędne znaczenie i jest wynikającym z międzynarodowych i europejskich ram prawnych obowiązkiem państw członkowskich UE. W podręczniku skoncentrowano się na dzieciach będących ofiarami handlu ludźmi i dzieciach zagrożonych, wdrażając działania określone w *komunikacie z 2017 r. w sprawie nasilenia działań UE wymierzonych przeciwko handlowi ludźmi*, oraz uwzględniono określone wzorce, w tym w odniesieniu do aspektu płci przestępstwa.

Za pomocą zestawu „10 działań” w podręczniku zawarto praktyczne sugestie na temat sposobów identyfikowania dzieci, kierowania ich do odpowiednich organów i wspierania, omawiając sposób wdrażania zasad, takich jak prawo dziecka do bycia wysłuchanym, oraz sposób zadbania o jego nadrzędny interes przy podejmowaniu decyzji o trwałym rozwiązaniu. W podręczniku zamieszczono praktyczne informacje służące zacieśnieniu krajowej i międzynarodowej współpracy w UE oraz informacje na temat wsparcia, jakie mogą zapewnić właściwe agencje unijne, w tym w zakresie zwalczania bezkarności sprzyjającej handlowi dziećmi. Ze wskazówek tych mogą korzystać specjaliści, między innymi organy ścigania i organy sądowe, pracownicy socjalni, pracownicy służby zdrowia, urzędnicy odpowiedzialni za ochronę dzieci, opiekunowie, sędziowie, prawnicy lub organy centralne ustanowione na mocy rozporządzenia Bruksela II bis, lecz również organy określające procedury i opracowujące protokoły. Wzmocnienie współpracy w obrębie UE i promowanie podejścia opartego na prawach podstawowych wśród wszystkich zaangażowanych podmiotów przyczyni się do skuteczniejszej ochrony wszystkich dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, w tym dzieci będących ofiarami handlu ludźmi, a także przyczyni się do realizacji działań zapobiegawczych.